

1891. Rimski katolik 'je na Gubly goro. in a religiozno prepa-
(H. št. 27/3 1891. št.)

RIMSKI
KATOLIK.

DRUGI TEČAJ.

I. ZVEZEK.

VREJUJE IN IZDAJA
dr. **ANTON MAHNIČ**,
profesor bogoslovja.

V GORICI.
HILARIJANSKA TISKARNA.
1890.

Izhaja vsake tri mesece po enkrat. Velja cel tečaj 2 gol.

Obseg.

Vera in ljubezen: Kaj hočemo reči? Vera pred ljubeznijo. Kako prevladuje verski princip v posameznem človeku in v narodih	str. 1
Kratko pojasunjenje socialnega vprašanja s posebnim ozirom na Slovence: Ima tudi slovenski narod socialno vprašanje? Kako nujna je rešitev socialnega vprašanja. Kako važno je znanje gospodarskih načel. V čem obstoji socialno vprašanje? Rešitev socialnega vprašanja	9
Slovenski katoliški shod: Šola. Država pa šola. Država — slaba odgojiteljica. Uniforma v državni šoli. Državna šola pa politika. Kaj priča zgodovina? Angleška bodi nam v zgled!	24
Smejo tudi duhovni politikovati? — In celó kaplani? Kaj pa pravi o tem sv. pismo? Kdo je „πολίτης“? Tudi duhovni so državljani. Sposobni za politiko so tudi kaplani. Kaj pa pravi sv. cerkev h kaplanski politiki?	36
Pisma brezvercu o najvažnejših filozofijskih in verskih vprašanjih. — I. Teženje po spoznanji resnice. Darwinizem. — II. Dalje o darwinizmu. Življenjski princip. Človek pa opica. Govor	46
Goethe-jev „Faust“ in Dante-jeva „Divina Commedia“	53
Črtice o ruski cerkvi: Misijonska delavnost ruske cerkve	62
Sv. Pavel razlaga razna politiška in nepolitiška vprašanja: Kak list bi sv. Pavel vrejeval v naših časih? Sv. Pavel — sotrudnik «Rimskega katolika.» Sv. Pavla XIV. pogl. I. Kor. ali o jeziku sploh in o liturgičnem jeziku posebe	71
Listek:	
Akademija 19. veka. Iz spominskih zapiskov slovenskega vuenčiliščenika Ahasverus, večni Jud: Kako je prišel Ahasverus prvič na Slovensko, pa moral od tod bežati.	85
Jozefinovec ali gospod Luka od Volkov	96
Kake sitnosti je imel tiste čase komisar Geravs	102
Slovstvo: Scheinigg: «Narodne pesni koróških Slovencev»	108
Dr. Lampé: «Apologetični razgovori»	113
Raznoterosti: O časopisji. — O tisku protikatoliškem. — «Slovanskemu svetlu»	117
Zaupnice	124

VERA IN LJUBEZEN.

Kaj hočemo reči?

Seme liberalizma se je mej avstrijske narode zasejalo vže za dobe Jožefa II. Le reakcija, ki se je pričela koj po smrti nesrečnega cesarja, je zavirala popolen razvoj liberalnih kali, ki so začele tako krepko poganjati vže zadnjih let Jožefove vlade. Toda reakcija je bila le polovičarska, navidezna; prirezovala je le venanje izrastke, da bi prepovedano drevo ne zrastlo previsoko, a drevesa samega s koreniko izruti ni mogla, ni umela. Nastopila je v Avstriji šestdesetletna doba, v kateri je pod birokratiško šablono postavnega krščanstva strup liberalizma avstrijskim narodom razjedal duha in srce. Še le v revoluciji leta 1848 so našle besne sile oduška, in plamen, ki je toliko časa divjal po drobji narodov, je bruhn timer dan.

Leto 1848 je za Avstrijo epohalno. Od tega leta so se začela nasprotja, ki jih je liberalen absolutizem vcepil avstrijskim narodom, javljati na zvenaj; elementi, toliko časa nenaravno združeni, so se jeli ločiti, pa tudi svoje različnosti se zavedati. Stopili ste v javno življenje dve stranki: konservativna ali katoliška in liberalna. Vstavna svoboda, katero je leto 1848 narodom priborilo, je zagotovila strankama obstanek in prost razvoj. Konkordat je obetal katoliškemu življu stalno zmago nad liberalnim. Toda posrečilo se je liberalcem izpodmakniti konservativcem tla; polastivši se vladanja so potom postavodajstva svoje gospodstvo razširili od najviših do najnižih krogov avstrijskega prebivavstva. Desetletna doba Taaffe-jevega ministerstva ni liberalizma v ničemer zavirala. Za Taaffe-jeve dobe avstrijski liberalizem le čedalje bolj dozoreva in nam od dne do dne jasnejše kaže, kam bo privedel Avstrijo, ako prepustimo njeno vsodo še nadalje vodstvu njegovemu. Liberalizem, ako

mu damo, da se do skrajnih mej razvije, pomeni za Avstrijo — pogin. Za iste Taaffe-jeve dobe so se začele oči odpirati avstrijskim katoličanom, ki so se žalibog iz začetka dali slepiti liberalnim frazam in so vsled tega dosti zanemarili. Katoličani vvidevajo čedalje bolj da z liberalizmom ne more skupno postopati nihče, kdor hoče rešiti : prvič vero katoliško, drugič Avstrijo.

Ločevanje se je pričelo z nova. Katoličani se zavedavajo svoje načelne različnosti od liberalcev. Ne le v desnici državnega zbora, v kateri ima avstrijski konservatizem svojo zaslombo, prodira čedalje bolj in obveljuje ideja katoliška, ampak načelnostni boj se je zanesel vže po vseh pokrajinah avstrijskih ter se čedalje bolj razširja na vse stroke javnega delovanja.

Načelnostna različnost se poostruje in širi se vedno bolj prepad, ki nespravljivo ločuje od ene strani katoliško idejo z avstrijsko, od druge liberalno s proti-avstrijsko.

Vpraša se le, kdo bo zmagal. Kdor bo zmagal, bo gospodoval v Avstriji; gospodstvo katoliškega načela bo Avstrijo rešilo, gospodstvo načela liberalnega jo bo pokopalo.

V tem boji gre tedaj za življenje in smrt mej katoličani in liberalci. Liberalci dobro vedo, da to smrt jim je vstani prizadeti le katoliška ideja, načelo. Le ako to katoličane družijo in prešinja, so nezmagljivi. Zatorej bi se ravno tega hoteli izogniti. Čim bolj torej katoličani povdarjajo svoje načelo, hoté mu priboriti priznanje v javnem življenji, tem bolj jih liberalci tolažijo : Vera ni v nevarnosti !

Pa ni še zadosti. Liberallec vé dobro, kako veljavno je katoličanu sv. pismo. Ker tedaj ta vtrjuje svojo vero iz sv. pisma, hoče liberallec z istim sv. pismom katoličanu iz rok izviti orožje — vere, in si ga narediti neškodljivega. On najde v sv. pismu poleg vere tudi ljubezen; in sicer ljubezen, o kateri apostelj piše, da je mej tremi najviša. Zatorej pa priporoča odločnim zagovornikom krščanskega načela — ljubezen, in sicer krščansko ljubezen. In kdorkoli se predrzne črhiti le besedico proti liberalnim naukom, glejte — pregrešil se je proti krščanski ljubezni, nima več duha Kristusovega, je heretik !

In žalibog, da klic po krščanski ljubezni, ki se tako

krepko glasi od liberalne strani, najde prevečkrat pri katoličanih odmeva; ta klic je, ki jemlje katoličanom sapo, da ne le molče prenašajo najnesramniša skrunjenja katoliških načel, ampak se celo z liberalci zaganjajo v tiste, ki ne nehajo razkrivati ter zavračati liberalne napade na katoliško vero.

Sploh imamo zdaj v Avstriji dobo miru in sprave. Povsod se izraža želja, da bi se nasprotja, ki stopajo na dan mej „starimi“ in „mladimi“, mej konservativci in mej liberalci, mej desnico in levico mirnim potom poravnala ter da bi se potem na podlagi sprave skupno delovalo za provspeli Avstrije. Toda vidi, ali vsaj sluti se povsod, da se vsa nasprotja, vse razlike zvajajo na dve konečni, vse druge obsegajoči nasprotji, kateri nahajati svoj izraz v načelu katoliškem in načelu liberalnem. O tem se žuga razbiti lepo delo miru in sprave.

Zatorej pa: proč z nesrečnim načelom! Prva, nad vse drugo bodi ljubezen; ona združuj katoličana in liberalca; vera vgani se ljubezni!

Sovražnik Avstrije, izdajavec Slovenije bo kmalu tisti, ki se še predrzne povdarjati katoliško stališče, ki se upa javno trditi, da biva pri nas resnično tudi liberalizem. Pravi domoljub je le tisti, ki k vsemu molči, ki hvaležno sprejme vse, kar se mu predstavi v narodnem jeziku, tisti, ki izmej stare trojice: vera, upanje ljubezen, ne pozna nego tretjo — ljubezen!

Da, človek bi skoro ne vedel, da se pri nas toliko let širi razkolništvo, husitstvo, schopenhauerjanstvo, ko bi ne bilo našega lista. A ravno z nevstrašenim očitanjem in pobijanjem teh zmot smo si nakopali lepe pridevke nestrpnih zelotov, verskih fanatikov, ki bi radi zažigali grmade vsem, ki ne prisegajo v naše nazore! . . .

Pritožili bi se tudi o tistih katoličanih, ki nas puščajo tako osamljene, ki niso še imeli niti ene besede za nas, ne gorke, ne mrzle. Takim navadno ne vgaja „način“, zatorej — strašna posledica za katoliško vest! — zatorej družimo se rajši z liberalci!

Premišljevaje te razmere smo se nehotoma večkrat vprašali, ali sploh še kaj pomeni beseda „vera“. In vzeli

smo v roko sv. pismo, ali je res sv. Duh v 19. veku izbrisal iz njega vero in na dotična mesta postavil povesod le „ljubezen.“

Ne, našli smo vedno še zapisano: Resnica vas bo rešila. Ta resnica je naša vera.

Komur ljubo, naj se le še dalje ziblje v sladkih sanjah, da mu bo mir in sprava z liberalci prinesla zlato Slovenijo. . . . Nam pa naj ne zameri, ako nočemo ž njim deliti takih sanj. . . .

Ne, mi bomo n a d v s e visoko držali zastavo katoliškega načela. Kdor hoče v to priseči, mu podajemo roke v spravo, v skupno delovanje. Na podlagi katoliškega načela se hočemo objeti, ljubiti. Kdor tega načela ne priznava, ne išči zveze z nami, on je naš nasprotnik.

Ali in kako se imajo pa tudi taki nasprotniki ljubiti, ni treba, da nas bo kdo podučeval; to nahajamo sami dovolj pojasnjeno v isti veri, katera nam je in nam bo edina.

Ta vera — p r v a, ljubezen — d r u g a.

Vera pred ljubeznijo.

Vera znači neko spoznanje; zato se imenuje vera tudi luč, namreč duševna. Spoznanje je pa dvojno, naravno in čeznaravno. Prvega princip je človeški razum; poslednjega pa Bog sam. V prvem slučaju pravimo, da spoznamo, ker razumemo, v drugem pa, ker nam je Bog razodel. Vsekaker je pa vera kot spoznanje predmet in zadeva razuma.

Ljubezen izhaja iz volje, in se po volji dejstvuje — vkoliker namreč govorimo o ljubezni prostih bitij. Ljubezen namreč teži bistveno po zedinjenji; teženja si pa ne moremo misliti brez poželjnosti ali hotnosti, poželjivna zmožnost v človeku pa je volja.

Toda mej razumom in voljo ter isto tako mej spoznanjem in hotenjem biva neko razmerje ali boljše vzročnost, ki je vtemeljena v naravi razumnega bitja. Po naravnem zakonu deluje prej razum, za njim in po njem se ravna volja; prvo se vrši spoznanje, za tem še le hotenje. Sploh ne more človek ničesar človeški t. j. kot razumno bitje

poželeli ali hoteti, česar ni prej spoznal. „Ignoti nulla cupido“. Vsled tega zavzema tudi ljubezen, kot čin razumnega poželenja, v duševnem življenji svoje mesto za spoznanjem.

Vera je čeznaravno spoznanje. Kaker se mora tedaj v naravnem življenji, preden se ljubi, da ne bo ljubezen živinska, spoznati predmet ljubezni, tako mora tudi v življenji krščanskem vera povsod volji naprej svetiti ter ljubezen voditi.

V istem zmyslu nam razmerje mej vero in ljubeznijo pojasnjuje sv. Tomaž: Na dvojen način se moremo z Bogom zediniti. Prvi se nanaša na dobrote naravne . . . Drugi na dosego večnega zveličanja . . . Za to poslednje nas pa sposablja ljubezen, s katero ljubi razumna stvar Boga. Ker se pa ne more ničesar ljubiti, če se ni spoznalo, zato se zahteva za ljubezen prej spoznanje Boga. In ker je to nad naravo, se prej zahteva vera, katere predmet so reči, ki se ne vidijo. ¹⁾ Zatorej opomina sv. pismo: „Vi, ki se bojite Boga, verujte vanj.“ ²⁾ Kako se ga bom bal, ³⁾ ako ga nisem prej spoznal? Spoznanje je pa iz vere: tedaj vera pred strahom, pred ljubeznijo.

Nič drugače ne uči sv. pismo. To se dá jasno izvajati iz besed Pavlovih: Pravični pa iz vere živi. ⁴⁾ „Živeti“ pomeni isto kar delati, delati se pa ne more brez hotenja; in ker izvira ljubezen pri človeku, kot razumnem bitji, iz hotenja, mora tudi hotenje, s katerim ljubimo, biti iz vere. Vera je tedaj podlaga, na kateri se vzdiga ljubezen, je korenika, iz katere se poraja. In kaker je pri drevesu, da more rasti, pred vsem neobhodno potrebna korenika, tako tudi vera v krščanskem življenji in ljubezni. Iz vere se dviga proti nebu ljubezen. Kdor pa postavlja za podlago ljubezen in na to še le vero, je isto, kaker bi temelj hiši začel zidati v zrak, da bo potem sè streho končal od zdolej.

Potemtakem se krščanska ljubezen nikaker in nikdar ne dá ločiti od vere; dalje je vera podlaga in početni pogoj krščanski ljubezni. Vera sicer lahko stoji brez krščanske

¹⁾ D. Thomae Aq. I. Cor. — ²⁾ Eccl. XI. 8. — ³⁾ Govor je tu o strahu otroškem, „timor filialis“, ki izvira iz ljubezni in se ne da od nje ločiti. — ⁴⁾ Rim. I. 17.

ljubezni, a ta se brez vere ne dá niti misliti, kaker ne liša brez temelja. Kdor se tedaj zatajivši vero ponaša s krščansko ljubeznijo, govori nezmisel. Isto tako nima krščanske ljubezni, kdor stoji na stališči teoretično-verske strpnosti hoteč spajati vero in nevero; nič namreč ne nasprotuje bolj katoliški veri kaker tako stališče. Vera katoliška je ali cela ali je sploh ni, kaker resnica in Bog; ona izključuje nevero tako popolnoma, da ni absolutno ničesar, kar bi obe edini, posrejevalo.

Govorimo pa tu — da povdarimo še enkrat — le o ljubezni krščanski; ker da je brez vere mogoča mej ljudmi druga ljubezen, ki se pa od krščanske ljubezni razlikuje po početku in smotru, nečemo s tem tajiti. O ti bomo imeli še priliko govoriti.

Kako prevladuje verski princip v posameznem človeku in v narodih.

Človek je razumna žival. Kar ga tedaj vrstno razločuje od drugih živali, je razumnost. Razumnost pa naganja duh, da teži po spoznanji vzročnosti. Zakaj? — v tem vprašanji je izraženo razumnostno teženje. Prehaja pa razum od nižih do viših vzrokov in ne miruje, dokler ni došel do najvišega. Teženje po najvišem je razumni duši tako naravno kaker težnost telesu. Kaker sili telo vsled težnostnega zakona proti središču zemlje in prej ne miruje, dokler ni našlo svojega težišča, tako sili razumno bitje k prvemu početku vse vzročnosti, ki ga imenujemo Boga; v tem še le dobi svoje težišče in vteho. Ako si ni človek rešil vprašanja o najvišem ter si vredil razmerja nasproti Bogu, ne bo imel miru.

Razmerje mej človekom in Bogom določuje in vrejuje vera. Potemtakem je vera človeku tako naravna kaker razumnost, ter se je ne more nič manj znebiti kaker razumnosti. Seveda si lahko izbere mej dvojim: ali veruje v pravega Boga, ali pa, zavrgši tega, si išče vrvnati svoje razmerje nasproti neskončnosti kako drugače. Pojem „nevera“ je le relativen t. j. kdor ne veruje v pravega Boga, veruje

pa drugače v neskončnost; vedno pa veruje nekaj t. j. hotè ali nehotè priznava svojo odvisnost od najvišega, absolutnega vzroka. Versko vprašanje plava vedno na površji v človeški duši. Svoje delovanje in življenje motruje človek v žaru, ki mu prihaja od neskončnosti, od najvišega principa; kar misli delati ali kar je vže delal, skuša spraviti v soglasje z najvišim principom. Človeku je vže naravno, da si stvarja tudi vero tako, kaker živi, da razumnostno opraviči svoje delovanje nasproti neskončnemu vzroku. Kdor živi kaker živina, čuti v sebi nevtješljivo potrebo dokazati tudi z razumom da je materija večna in da ne biva nad svetom duhovno bitje, ki bi bilo početnik npravstvenega, nadčutnega reda. Praktičnemu materijalistu je Darwinova teorija nad vse dobro došla. Zakaj? Zato ker mu obeta razumnostno določiti razmerje do najvišega vzroka tako, kaker si morejo vsi materijalisti le želeti. In zadnji trn iz vesti materijalista bi izdril, ako bi na vse strani evidentno dokazal, da ni in ne more biti nadčutnega bitja.

Teženje po sporazmerjenji življenja z najvišim principom, recimo: versko teženje se pa javlja ne le v duševnem življenji posameznih ljudi, ampak nič manj tudi v zgodovini narodov in vesoljnega človeštva. Največe vojske in prevrati v življenji narodov so nastali iz premembe ali različenja verskih nazorov; od druge strani se pa pri vřavanji novega reda ali pri vtemeljevanji novih odnošajev skuša pred vsem določiti razmerje nasproti najvišemu bitju in njegovim zakonom. Vemo pač, koliko viharjev je provzročila verska novotarija 16. veka, in ko so se ti viharji polegli, so se v vestfalskem miru prenovljene razmere potrdile in zapečatile: v imenu Najsvetejše Trojice. Da je veliko gibanje francoske revolucije izviralo iz tajuja osebnega Boga in vsake čeznaravnosti, kaže najboljše odstranjenje vsakega bogoslužja in javno obožanje človeške pameti, v katerem je revolucija dosegla svoj vrhunec. A ravno tako so evropski velemogotci po tolikem prelivanju krvi prišli do spoznanja, da treba pred vsem spet določiti razmerje do Boga in njegove večne postave, katero je revolucija zmedla; zavezali so se v sveto alijanco, katere osnovni zakon je vera v Boga stvarnika in početnika npravstvenega reda. Tudi osnovna postava vsake

države določuje na čelu razmerje državljanov nasproti Bogu, tedaj versko vprašanje. In ni je pač države, daš so njeni gospodovavci še tako brezbožni, ki bi se drznila svojemu zakoniku na čelo postaviti: brezboštvo.

Versko vprašanje je torej najviše, a ob enem tudi najniže, ker kaker vse obsega, tako vse zasega; iz njega vse izhaja, se vse rešuje in določuje, a nanje se tudi vse zvaža kot na najviši, vse odločujoči princip: v njem se, kaker v Bogu, giblje in biva vse človeško mišljenje in delovanje.

Da se more torej narod mirno razvijati ter stalno napredovati, da ne trati svojih moči za sanjarska podjetja, ampak jih porablja in zbira v smotre, kateri so, daš idealni, vender dosegljivi, se mu mora pred vsem jasno določiti razmerje do Boga, z drugo besedo: mora se narod podučevati o resnicah, ki zadevajo vero, vzgajati se ga mora versko-načelno. Tem krepkejši bo narod, tem bolj vtrjen na poti k pravemu napredku, čim bolj je njegovo mišljenje in življenje prešinjeno od najviših načel, katere imenuje katoličan verske resnice. Ako pa omahujejo narodovi voditelji in vzgojitelji v slovstvu in v javnem delovanji mej raznimi naziranjmi, mej krščanstvom in liberalstvom, mej materijalizmom in idealizmom, bo tudi narodovo mišljenje negotovo, omahljivo in breznačelno, zatorej življenje njegovo breznačajno. Seveda ne ostane narod v stanu načelne negotovosti nikdar dolgo, ampak prej ali kasnej se vrže v naročje ali katoliški resnici ali skepticismu, ki ga pelje v duševni nihilizem.

Kako lahko je pa narodu, kakeršen je slovenski, narodu, ki je od cerkve podučen in vzgojen v katoliški resnici, ohraniti katoliško naziranje ter ga na podlagi tega povzdigniti. A ravno zarad tega bi se tem bolj proti takemu narodu pregrešili tisti, ki bi ga ali izneverili katoliškemu načelu, ali pa, hoteč katoliško načelo spajati z liberalnim, pahnili v duševno negotovost in breznačelnost, ki je smrt vsakega napredka.

Dr. Mahnič.

Kratko pojasnjenje socijalnega vprašanja s posebnim ozirom na Slovence.

Spisal dr. L.

*„Naši politični zdravniki ozdravljajo
mále rane, poglobitnega zla pa se nič
ne dotaknejo; veliko več z odlaganjem
in z napačnimi zdravili bolezen le shuj-
šujejo in morda celo neozdravljivo na-
pravljajo.“*

A. Slomšek IV. str. 205.

Vvod.

1. — Ima tudi slovenski narod socijalno vprašanje?

Res je, da nimamo tolikega, od socijalistov tako razkričanega prepada mej kapitalisti in nemaniči; saj nimamo velikih milijonarjev. Vender lahko sprevidi vsakdo, ki opazuje naše gospodarske razmere, da je ravno zarad tega za Slovence nevarnost narodovega pogina tem večja, ker mu preti iz vedno rastočega vboštva hlapčestvo pod jarmom tujega bogatina. Poglejmo malo razmere naših mestnih prebivavcev. Ali ni vže sedaj slovensko ljudstvo zastopano večji del le v tako zvanih nižih stanovih, ter služi tujcu? Tudi ne tiči socijalna beda sedanjega časa v obstanku imovitih kapitalistov, nego le v velikem številu nemaničev. Ako so druge gospodarske razmere dobre, morejo kapitalisti narodu le koristiti, kar bomo pozneje dokazali.

2. — Kako nujna je rešitev socijalnega vprašanja.

Da so dandanes gospodarske preosnove potrebne, sprevidi vsak, ki pozna gmotno stanje raznih stanov v Avstriji, v Evropi. Skoraj v vseh političnih zborih se iščejo sredstva za zboljšanje blagostanja. Zgodovina gospodarskega stanja nam kaže, da ima gmotni propad avstrijskih narodov svoj prvi izvir in začetek v prevratu leta 1848. Vender ne bode

zarad tega nihče trdil, da bi nas mogle sedaj stare cehle, robostvo ali pa zadruga, kaker so bile pred letom 1848, rešiti rastoče bede. Saj še tačas niso zadostovale, sicer bi se ne bile dale tako hitro odpraviti. Reforme so bile takrat nujne, in ker so dogodki prehiteli delovanje razumnih državnikov, se je staro podrló, mesto tega pa nič postavilo, ker ni bilo nič pripravljenega. Nismo imeli državnika, ki bi bil umel zastarelo stanovsko organizacijo preosnovati tako, da bi vstrela tačasnim razmeram. Raba strojev, železnic, pomnoženje ljudstva, pomnoženo mejsebojno občevanje narodov po telegrafu, časnikih, razvitje velike trgovine pa je vplivalo tako mogočno na razmere tedanjega časa, da so bile preosnove takrat neizogibne, če ne mirno po postavni poti, pa sè silo. Enako so tudi sedanje razmere družbinske neosnovane. Človeška družba razpada čedalje bolj in, če ne pripravijo pred državniki dobrih načrtov za preosnovo, se ne bo postavilo nič in nasledek vsake premembe bo nadloga hujša nego popred.

3. — Kako važno je znanje gospodarskih načel.

Zarad tega je dandanes znanje gospodarskih načel za rešitev socijalnega vprašanja vsakemu politiku potrebno, da si more po njih sestaviti enoten in premišljen program, da ne bo deloval brez pravega namena in prepričanja. Kako mu bode mogoče brez njih soditi o koristi novih predlogov in naredeb? Ono znanje je potrebno tudi katoliškemu duhovnu. Da dandanes ne zadostuje le naglašati: države naj se vladajo zopet krščansko, državni zakoni naj se postavijo na podlago deset zapoved božjih, dokazujejo nam dovolj katoliški shodi, prizadetja kat. društev in pa okrožnice sv. Očeta.

I. V čem obstoji socijalno vprašanje?

1. Socijalno vprašanje išče sredstev in potov, kako bi se dal narod rešiti propada, ki mu preti iz vedno rastočega vboštva, kako bi mogel dospeti dejansko do stalnega gmotnega blagostanja. Nikaker pa ne tiči socijalno vprašanje v

tem, kako bi se za vselej odstranili vpori in kujanja (štrajki) nezadovoljnih delavcev, ker gmotno blagostanje za to ne zadostuje, kar nam dokazujejo panti in štrajki dobro plačanih delavcev na Francozkem in v severni Ameriki. ¹⁾

Delavci se vpirajo ne le, kader je njihovo stanje neznosljivo, ampak tudi, kader upajo (čuteči se dovolj močne) poleg dobrega stanja dospeti do boljšega. Delavec potrebuje poleg gmotnega blagostanja še drugih dobrin, da more srečno in zadovoljno živeti s svojim stanom. Zemlja ni domovina, kjer bi moglo človeško srce vso zaželeno srečo zavživati.

2. Kaker umetniku, treba je tudi socijalnemu državniku, da ima vedno smoter svoje umetnosti pred očmi. Rešitelju socijalnega vprašanja treba je vzora, ki si ga stavi kot smoter političnega delovanja, treba je, da misli in prevdarja o sredstvih in potih, po katerih bi mogel dospeti narod do tega smotra. Za realnega politika mora ta vzor tak biti, da se pri sedanjih okoliščinah dá izvršiti. Ne moremo si torej sè socijalisti staviti vzora, naj bi se odpravilo sè zemlje za vselej vse vboštvo ter naj bi postali vsi ljudje imoviti gospodje, ker tega ni mogoče izvršiti. Ne moremo si misliti gospodov brez podložnih; tudi ne zadostujejo zemeljski zakladi, da bi vse ali vsaj večino ljudi preskrbeli z velikim bogastvom. Tudi vzor, naj bi postali vsaj vsi enako bogati posestniki, je neizvršljiv, ker ni mogoče, da bi se ohranilo trajno pri vseh enako gmotno stanje; nimajo namreč vsi niti enake sposobnosti za gospodarstvo, niti enake pridnosti in varčnosti. ²⁾ Evangeljski rek: „Semper pauperes habebitis“, bode za Adamove potomce na zemlji vedno resničen.

1) „Österreichische Monatsschrift für Gesellschaftswissenschaft.“ 1880 str. 35. piše o delavskem štrajku v Parizu leta 1879 tako-le:

„Vsi zidarji, stavbni mizarji in pokrivači zahtevajo viša plačila ter so popustili delo. To je tem čudniše, ker so vže dosedanja plačila bila precej visoka in sicer: za zidarske pomočnike 4 franki, za zidarje 5½ do 6½ fr. na dan. Enako tudi pekovski pomočniki žugajo s splošnim štrajkom po celem Parizu, če ne dobodo zdatnega poviška mezde. Dosedanja mezda pa je bila tudi pri tej obrtniji precej visoka.“

Karl Hildebrand trdi v svoji knjigi „Frankreich und die Franzosen“ 1879, da je ravno mej dobro plačanimi višimi delavci največ socijalistov. O gmojnem stanju delavcev na Francozkem glej tudi Garin „Die Anarchisten“ 1880.

2) „Dokler so in morajo biti darovi narave in poklica različni, je brez-pogojna enakost prazna sanja.“ — Slomšek IV. str. 207.

Vzor, za katerim more in mora socijalni politik težiti, je — da se poslužim besed profesorja Costa-Rossetti¹⁾ — splošno blagostanje vseh državljanov, družin in stanov — razun nekaterih, ki sami, po lastni krivdi stradajo ali zaradi zločinstva kazni trpijo, ali pa so zaradi neizogibnih nesreč začasni revščini podvrženi — ali z drugimi besedami: tako blagostanje, pri katerem je vsakemu stanu, vsaki družini in vsakemu posameznemu državljanu navadno mogoče, da se ogne stalni revščini. Pri takem blagostanju bi bilo vsakemu mogoče po svojem stanu srečno in pošteno živeti, in malo število vboгих bi ne dobilo težko pomoči.

3. Da je navedeno gmotno blagostanje mogoče, se ne dá dvomiti, ker naravni pridelki, ki jih more dajati obdelana zemlja, popolnoma zadostujejo, da se pokrijejo potrebščine vseh ljudi. Res je sicer, da Slovencev v mnogih pokrajinah ne more zemlja prerediti. Vender se pomankljej dá nadomestiti z obrtniški izdelki, ako dobro organizovana narodna trgovina na to dela, da se za obrtniške izdelke res pokrije oni pomankljej, kaker nam kaže gorata in obljudena Švica. Dežela je večidel nerodovitna, od morja odstranjena, brez brodnih rek; in vender v Švici ni toliko revščine, kaker v marsikateri rodovitni deželi.²⁾

4. Dasi je torej stalno blagostanje narodov mogoče, se vender težko reši vprašanje, po katerih potih zamorejo dospeti narodi do navedenega blagostanja, in sicer iz dveh razlogov:

a) ker mora rešitev vprašanja primerna biti dejanskim okoliščinam dežele; kako težko pa je natančno preiskati vse potrebščine ljudstva po mestih in v pokrajinah: koliko pridelajo, kaj in koliko bi še mogli pridelati!

b) ker se gmotno blagostanje posameznega stanu ne

¹⁾ Glej J. Costa-Rossetti S. J. „Allgemeine Grundlagen der National-ökonomie.“ — 1888. str. 33.

„Sed ulterius quaeritur, qualis haec prosperitas privata esse debeat,.... talis, ut maior pars civium moderatam et inaequalem, minor pars divitias paulo maiores, (non vero ingentes), tertia et quam minima paupertati mitigatae, nulla vero miseriae permanenti obnoxia sit.“ Philosophia moralis. Costa-Rossetti S. J. 1883. str. 753.

²⁾ Da se nam tudi iz pomnožitve prebivavstva za bodočnost ni treba bati, ako so druge razmere v deželah dobro vrejene, nam dokazuje Costa-Rossetti v „Philos. moral.“ str. 755. nn. — O tej stvari več pozneje na drugem mestu.

more razvijati brez ozira na blagostanje drugih stanov. Človek ne more pridelati vsega sam, da bi zadostil vsem potrebščinam. Delati moramo tudi drug za drugega. Najmanj odvisen od drugih stanov bi se še smel imenovati kmetski stan; vendar bo tudi kmetski stan hiral, ako ne bodo skrbeli obitniki in trgovci za to, da bi si mogel kmet svoje pridelke tudi v svojo korist obrniti. Človek je družbinsko bitje — animal sociale, ker potrebuje drug drugega. Kjer ni zdravih razmer mej stanovi ali kjer ne stori vsak stan svojih dolžnosti, ondi narodno blagostanje sploh ni mogoče. Koliko je razvitje narodnega blagostanja odvisno od zdravega razmerja stanov, so tudi strokovnjaki večidel prezirali; ta odvisnost pa stori tudi socijalno vprašanje najbolj težko in zapleteno.

5. Zlasti pa ni misliti, da bi se blagostanje revnih delavcev stanovitno zboljšalo, dokler presega število nemanichev, ki iščejo dela in zaslužka, njih potrebo daleč, ter še vrh tega enako razmerje vedno raste. Dá se sicer z miloščino, z ljudskimi kuhinjami, s cenim stanovanjem za delavce mnogo revščine vsaj začasno zlajšati. Pa socijalno vprašanje še s tem ni rešeno, ampak le odloženo, dasi bi imeli vsi delavci delež pri navedenih dobrotah. Dokler se ne reši prvega vprašanja ter dokler se ne pomnoži število posestnikov, število nemanichev pa ne zmanjša, bodo enake naredbe le mezdo (dnino) primerno zmanjšale in zlasti shujšale osodo onih delavcev, ki niso deležni navedenih dobrot, kaker nas uči skušnja na Angležkem. Kjer je namreč delavcev preveč, bodo pripravljene delati tudi za tako nizko mezdo, ki zadostuje, da vsaj za silo zadostijo potrebščinam.¹⁾

6. Množitev ali pa trajni obstanek mnogobrojnega proletarijata škoduje:

a) v bogim delavcem, ker zmanjša mezdo, življenskih potrebščin pa zaradi tega ne napravi cenejših, ker se množi število kupcev. Še celó za nizko mezdo ne bodo vsi mogli dobiti dela.

¹⁾ Glej „Verschiedene Arten von Schutzzoll“ v „Oest. Monatsschrift für Gesellschaftswissenschaft.“ 1879 str. 105. „Kdor sto tisoč delavcem potrebno mezdo za 10% z miloščino nadomesti, zniža morebiti mezdo enemu milijonu drugih delavcev za 20%.“

b) srednjemu stanu, ker prvič zaostaja obrt in trgovina; velika večina ljudstva namreč nima denarja, da bi kupovala blago, manjšina imovitih pa ga veliko ne potrebuje; ker je drugič pri mnogih stanih (profesijah) gmotno blagostanje odvisno od splošnega blagostanja ljudstva, in tretjič, ker raste tudi mnogokrat obrestna mera s številom vbožcev.

Koristi pa :

a) kapitalistom, ki sami ne delajo, marveč živé le od dohodkov svojih glavníc. Kajti čim večje je število vbožcev, ki so primorani iskati tujega denarja, in čim manjše je število posojevavcev, tem viša je pri sedanjih okoliščinah obrestna mera, tem večí dobiček imajo kapitalisti od svojega nakopičenega denarja.

b) velikim tovarnarjem, katerim se ponuja delavcev dovolj za nizko mezdo.

Kjer pa je malo nemaničev, tam je tudi malo takih, ki bi bili primorani iskati za vsak pogoj dela in zaslužka.

7. Kak vpliv pa imajo veliki kapitalisti na gmotno blagostanje naroda? Odgovor na to vprašanje je odvisen od porabe nakopičenega kapitala. Če ga pusté v kaki Wertheimovi škrinjici skritega ali pa ga rabijo na tujem, nam s tem niti ne škodujejo niti ne koristijo. Če ga rabijo doma za produktivne namene, za kupčijo, za velike tovarne in stavbe, koristijo vbogim, ker se množi potreba delavcev ter zboljša njihova mezda; koristijo potem pa tudi manj imovitim srednjega stanu, ker velika podjetja potrebujejo njihovega sodelovanja. Če pa razposojejujejo denar doma na obresti, koristijo s tem vsem, ki potrebujejo kredita za gospodarstvo, ker se poviša (število posojevavcev in pa) množina kapitala za razposojevanje.

Ako pa rabijo denar doma za neproduktivne namene, koristijo s tem vendar skoraj vsem stanom; zlasti pa produktivnim, ki dobé njihov kapital za svoje pridelke. Le kader se jim posreči vničiti z monopolom manjše obrtnije in kupčije, državne in deželne vradnike ter druge veljavne osebe v občini in pri raznih zavodih podkupiti ali pa, če porabijo denar za svrhe, narodu naravnost pogubne, nam zamorejo res škodovati in nevarni biti. Nasprotno pa mo-

rejo narodu mnogo koristiti, če kapital žrtvujejo za dobre namene.¹⁾

8. Posestvo ima tudi velik vpliv na нрав in omiko ljudstva, kaker je vsakemu zgodovinarju in opazovavcu ljudstva znano. Posebno je varuje mnogih zločinov, kaker pravi nemški pesnik Schiller :

„Etwas muss er sein Eigen nennen,
Oder der Mensch wird morden und brennen.“

Mnogobrojni stan posestnikov je najmogočniši jez zoper vsak socialističen vpor. (To pa seveda le tedaj, če ni posestvo po prevelikih davkih in drugih bremenih in razmerah izgubilo za posestnika vse vrednosti.)

II. Rešitev socialnega vprašanja.

„Kdor vam pravi, da zamorete priti do bogastva drugače kaker po delavnosti in varčnosti, ne poslušajte ga: on je zavdajavec“!

B. Franklin.

Dokazali smo, da je popolna rešitev socialnega vprašanja mogoča, dasi je vprašanje težko in zapleteno, in da je k temu pred vsem treba število nemaničev zmanjšati ter iskati potov, kako bi se dal mnogobrojen, imovit srednji stan vstanoviti in ohraniti. V dosego tega smotra se dasti misliti dve poti: prva je hitrejša, pa nevarna in negotova, od socialistov priporočena: vzemimo bogastvo, katerega je preveč v rokah kapitalistov in velikih posestnikov, ter razdelimo je mej ljudstvo. Druga pot je bolj počasna, pelje pa gotovo do zaželenega cilja: osnujmo si novo bogastvo na tak način, da ne bode romalo v žepe le nekaterih „srečnih,“ ampak da bo ostalo lastnina ljudstva.

Vender ne moremo prve poti odobriti iz dveh razlogov:

a) ker bi bila krivična in protikrščanska ter bi se vrh tega ne dala zvršiti brez sile. Vzrok sedanjega neenakega

¹⁾ „Kjer ni mnogobrojne vrste državljanov, ki bi imeli časa dovolj služiti državi tudi brezplačno (kot porotniki, zastopniki ljudstva, občinski vradniki...) in posestva dovolj, da zamorejo neodvisni od volje drugih sebe in državo v silnih časih ohraniti: ondi ostane najlepša vstava na papirji.“

bogastva in mnogobrojnega proletarijata je večidel neenako gospodarstvo naših prednikov, goljufija; posebna sreča ali nesreča so le izjeme.

b) ker bi ta pot ne peljala do realne rešitve socialnega vprašanja. Enakomerna razdelitev bogastva bi se namreč ne dala dolgo ohraniti. Imovina ni kaj absolutno stalnega, nepremičnega, ampak reč, katera vedno postaja ali pa prehaja, kar raste z umnim gospodarstvom, se mora manjšati in potrošiti po slabem gospodarstvu tudi brez tujega, pravičnega ali nepravičnega čina. Ne bi dolgo trebalo, in vse razdeljeno bogastvo bi se po prislovcu: kaker spravljeno, tako zapravljeno, zapravilo — in gospodarsko stanje ljudstva bi bila revščina hujša kaker pred razdelitvijo.

Ostane nam tedaj druga pot, da si zboljšamo blagostanje s stvarjenjem novega bogastva. Kako pa treba osnovati novo bogastvo, da ne bo zopet imovina le nekaterih, ampak vsega ljudstva? Gotovo po nobeni krivični poti, t. j. na škodo in stroške drugih, kjer bi drugi morali zgubiti, kar bi prvi pridobili. Pa zgoditi se more isto po **umnem gospodarstvu in le po njem.**

Pot je sicer počasna, mnogokrat težavna, pelje pa vsaj po več desetletjih gotovo do cilja. Ako si v teku let prigospodari vsaka družina mnogo kapitala, bo tudi vsaka družina in vsled tega ves narod premožen; in družine bodo ostale imovite, ker se navadno skrbno ohranjuje, kar se s trudom pridobi.

Kako pa je tisto gospodarstvo, ki bi moglo vse družine storiti premožne? S čim naj se gospodari? S pridobljenimi pridelki, z dohodki in s stroški. Čim više presežejo dohodki vsakoletne stroške, tim hitreje bo rastlo premoženje, bodo naj dohodki veliki ali mali. Gospodarijo n. pr. nekatere družine dobro, druge slabo, potem se bo pri prvih imovina ravno toliko povišala, koliker so si prigospodarile, poslednje pa bode vedno revniše. Ta stavek velja brez vse izjeme za vsako deželo, za vsak stan ter ga tudi povsod potrjuje skušnja.

Povsod, kjer je ljudstvo delavno in spravljivo, je tudi večinoma primerno premožno, celó v deželah, katerih naravne razmere slabo pospešujejo gospodarstvo, kaker n. pr. v Švici.

V pojasnenje, kako pomenljiva je štedljivost za razvitek splošnega blagostanja, vzemimo si kot primer mesto Monakovo na Bavarskem, ki je pred dvanajstimi leti štelo 200.000 prebivavcev. Po statističnem poročilu je prišlo ondi piva na vsako glavo, t. j. na vsakega odraslega več kakor dva litra na dan. Ako bi zadostoval vsakemu povprek en liter na dan, in računimo liter po 15 novcev, obresti za prihranjeni denar pa po 4 0/0, bi si bili prigospodarili mestni prebivavci do sedaj, t. j. v 12 letih 143¹/₂ milijonov gl. In ako vzamemo štiri osebe na vsako družino potem bi obogatala vsaka za 2870 gl.! Opcemiti pa je treba, da so pri tem primeru v ogromni večini zastopani vbožni prebivavci, za katere je 2870 gl. precejšna svota.

In ako bi še enako računili o kapitalu, ki bi si ga prigospodarile navedene družine s pametno varčnostjo pri drugih nepotrebnih stroških, bi se svota gotovo povišala nad 5000 gl. ali pa 10.000 mark, kar je za vbožne prebivavce nemajhno premoženje.¹⁾

Vtegnejo nam pa vgovarjati kmetje in obrtniki: Z vašimi predlogi o gospodarstvu in štedljivosti nam ne poveste nič novega, kajti isto nikomur ni bolj znano kakor nam samim.

Toda mi ne pišemo tukaj le za kmete ali obrtnike, ampak posebno za državnike, ki si prizadevajo zboljšati gmotno stanje naroda; in ravno državniki čestokrat prezirajo, kako važen je naš glavni stavek o gospodarstvu. Vender moramo priznati, da se naši državniki morejo mnogo učiti od dobrih gospodarjev na kmetih in v obrtu. Pridni in spravljivi kmetje in obrtniki nam bodo čestokrat pokazali najboljša pota, kako rešiti praktično socijalno vprašanje;

¹⁾ „Spravljajte si za svoje stare dneve! Izbirajte imej hranilnico in doslužninsko blagajnico (Pensionskassa), dvema odrešenikoma, na mojo besedo! Doslužninska blagajnica je prva nekaj sebična, kakor vsako razmerje o dosmrtnih dohodkih. Hranilnica je še izvrtniša, je evangelijski 19. stoletja.“

Thiers v govoru o delavskem vprašanju.

Vsekakor se mora hranilnicam prednost dati pred raznimi zavarovalnicami: 1) Ker denar, ki ga imaš v hranilnici, zamoreš porabiti tudi za gospodarstvo v ugodnih prilikah in v potrebi; ako ga nimaš, moraš si napraviti dolg. 2) Denar, ki ga imaš v hranilnici, zamore ti pomagati v vsaki nezgodi, zavarovalnina pa le za nesrečo, za katero si plačeval. Le zavarovanje zoper požar se more obče priporočevati vsem gospodarjem zaradi velikosti in naglosti nesreče.

Glej tudi „Kmetom v pomoč“. J. Belec — 1885. str. 14. itd.

od njih moremo zvedeti najhitreje vse zadržke umnega gospodarstva. Oni nam dokazujejo dejansko s svojim vzgledom, da tudi pri sedanjih okoliščinah ni nemogoče si nekaj priggospodariti v teku let. Kajti v sedanji dobi so si nekatere družine vendar zdatno glavnicu priggospodarile, dasi so v neugodnih razmerah in v nerodovitnih letih pričele gospodariti. Ravno neugodne okoliščine so jih navadile delavnosti in varčnosti. Drugi pa, ki so pričeli gospodariti v ugodnih razmerah, v boljših letih, so zagospodarili v poznejših, slabejših letih (ako ne vže pred) večidel vse. Ravno ugodne razmere vabijo najbolj mladega gospodarja v krčme, k igri, k negotovemu, nevarnemu podjetju.

Ker je tedaj izvir sedanjega neenakega bogastva lastno ali pa neenako gospodarstvo prednikov, razvidimo, kako krivično bi bilo početje, razdeliti s silo imovino premožnih mej vboge. Vendar nočemo s tem pripisovati vse krivde le gospodarjem ter reči, da naj si le pomagajo sami. Dasi je danešnje rastoče vboštvo večidel včinek slabega gospodarstva posameznikov, je vendar povspeševala država s svojimi naredbami slabo gospodarstvo posredno ali neposredno, dobro gospodarstvo pa ovirala, obteževala ter delala nemogoče.

Splošno pa ni umno gospodarstvo ljudstva tudi brez mnogih drugih dobrih nasledkov za gmotno blagostanje raznih stanov:

a) po rastočem številu srednjih bogatcev bode tem bolj cvetela vsa obrtnost in kupčija, ker bode imela mogočno podlago v blagostanji ljudstva, zmožnega tudi kupiti dobro blago. Ker bode dobilo delo vseh produktivnih stanov večo vrednost, ne bode težila vsa bolj nadarjena mladina, da dobi kak kotič v državni službi ter ne bode pomnoževala duhovnega proletarijata.

b) Gmotno stanje delavcev se bode zdatno poboljšalo iz dveh razlogov: prvič, ker bo več vredno, t. j., ker bo več dobička prineslo gospodu, kaker smo navedli pod a), drugič, ker bi bilo število imovitih gospodov, ki povprašujejo po delavcih, veliko, število nemaničev primoranih, da si za vsak pogoj iščejo dela in zaslužka, pa malo. ¹⁾ Vendar ne bo

¹⁾ Meja za najnižjo in najvišjo mezdo: Mezda za delo se ne more ohraniti niža, kaker znašajo vse potrebščine družinske za ohranjenje

zaradi tega manj delavcev; kajti tudi manjši posestniki zemljišč, stalnega ali premakljivega kapitala bodo ostali delavci, dasi bode njihova vsoda mnogo boljša kakor pri nemaničih.

c) Znižala se bode tudi obrestna mera za izposojen denar iz dveh razlogov:

Prvič, ker ima štedljiv gospodar več zaupanja pri upniku, ki mu more brez nevarnosti posoditi denar za niže obresti.

Drugič, čim več je premožnih, ki imajo denar za izposojevanje in čim manj je revnih, ki si morajo izposojati denar na obresti, za toliko niže obresti se bode mogel dobiti denar.²⁾

d) četrti nasledek bode razvitek našega meščanskega prebivavstva; to pa iz dveh razlogov:

Prvič, ker ima blagostanje meščanov svojo podlago v blagostanji okolice, s katero občujejo;

Drugič, v naših mestih ne bode rastel samo proletarijat, ampak posebno število imovitih gospodov; kajti namesto nemaničev bodo se izseljevali sinovi umnih, imovitih gospodarjev na deželi v mesta ter pričeli ondi kako višo obrt ali pa trgovino, kar smo do zdaj večidel tujcem prepuščali. V naših mestih bi bil slovenski narod zastopan ne le po nižih, ampak tudi po viših stanovih.³⁾

stana; podjetnik pa ne more delavcu večje mezde, kakor je delo vredno dajati, ali koliker mu koristi.

Glej Roscher „Grundlage der Nationalökonomie“ §. 165. Rossetti. Phil. moral. str. 745 in 390.

2) Obresti jemati od izposojenega kapitala pri današnjih okolščinah ni proti krščanski pravici; kajti kapital, s katerim more gospodar svobodno razpolagati, donša res dobiček, ker mu pomaga porabiti vsako vgodno priliko o pravem času za gospodarstvo. Obresti navadno ne morejo biti više, kakor za more koristiti dolžniku izposojen kapital; ne morejo pa tudi biti niže, kakor bi koristil kapital v rokah upnikovih. Više obresti, kakor koristijo dlužnikom, so mogoče le pri slabih gospodarskih razmerah ali pa pri nezanesljivosti dolžnikov.

Glej: Rossetti Phil. moral. str. 733.

3) Enako na Francozskem, o katerih piše Thiers v svojem govoru o delavskem vprašanji: „Više vrste obrtnije in trgovine so dandanes napolnjene z delavci, welche durch ihre Intelligenz und durch ihren Fleiss in die Höhe gekommen sind.“ — Ko so si pridobili in prihranili dokaj glavnice, „sobliren sie sich oder associiren sie sich mit ihren Herrn, an deren Stelle sie oft treten. Das ist die bestimmte Stufenfolge, welche die Natur dem Fabrikarbeiter, dem Commis, dem Comptoir vorbeschrieben hat, und welche, wenn auch nicht für Alle, da diese ja unmöglich ist, so doch wenigstens für diejenigen erreichbar ist, welche mit der Intelligenz die Freude an der Arbeit und am Sparen verbinden. Warum hat nicht jeder diese Eigenschaften? Diese Frage richtet sich nicht an die Gesellschaft, sie richtet sich an die Vorsehung.“

Iz vsega se razvidi, da bi bila pri splošnem umnem gospodarstvu vsega naroda na škodi le peščica kapitalistov, ki bi dobivala manj obresti, delavcem pa bi morala plačevati večo mezdo.

Ko smo razjasnili, kako bi mogel narod do stalnega gmotnega blagostanja dospeti, ostane nam še vprašanje, kaj je do sedaj ljudstvo od tega pota zadrževalo, zakaj dandanes večina slabo gospodari. Vzroki se morejo navesti trije :

a) pomankljej нравne moči in kreposti, da bi mogle družine skrbeti z marljivim delom in varčnostjo za bodočnost ;

b) slaba duševna ali pa ročna sposobnost gospodarjeva ; ali niso dovolj podučeni in izurjeni za svoj stan ali pa jim manjka potrebne razumnosti za gospodarstvo, da bi mogli obrniti vsako vgodno priliko o pravem času na svojo korist ;

c) razne okoliščine, ki delajo gospodarstvo res nemo-goče, kakor pogoste nesreče, dolge bolezni ali ako se sprejme gospodarstvo pri velikih dolgovi, ali pod drugimi pogoji, pri katerih ni mogoče dalje gospodariti.

Ne preziramo važnosti nobenega iz navedenih treh vzrokov, vendar nam skušnja kaže, da je prvi najnavadniji. Večino gospodarjev je spravila zapravljivost na kant. ¹⁾ Slabih vzgledov in prilik, kako se zapravlja, je dandanes toliko, da je mlademu gospodarju res treba trdne нравne značajnosti, ako hoče vse skušnjave vgodnega vživanja in prevzetovanja premagati in sicer tem bolj, čim bolj je njegovo gmotno stanje. ²⁾ Zarad tega bi samo odstranjenje gospodarstvu nevgodnih okoliščin nikaker ne zboljšalo gmotnega

¹⁾ „Vbogim brez razločka v denarjih deliti, se pravi vbožce množiti, kajti vbogih zapravljanje vboža. Vbožnji se mora v okom priti in tista špranja zamašiti, skoz koje vboštvo prihaja. Kdor srenjčane sedem let pozna, lahko tiste s prstom pokaže, ki po beraški palici segajo.“ — Takim ljudem, srenjski očetje naravnost povejte : „Tega mi ne trpimo ! Ako pohajkovanja in pijančevanja ne opustiš, svojih ljudi pošteno ne reliš, hočemo ti gospodarja poiskati, da ne bomo tebe in tvojih na skledo dobili.“

Slomšek. „Odprto pismo srenjskim poglavarjem.“ — Drobtin. 1852.

²⁾ „Es bedarf einer hohen geistigen und sittlichen Kraft, um den mancherlei Versuchungen zu widerstehen, welche die angeerbte glänzende Lage darbietet: Versuchungen insbesondere zum Müsiggange, Hochmuth und Schwelgerei. Für gewöhnliche Menschen ist es ein sittlicher und am Ende auch ein wirtschaftlicher Segen, wenn sie im Schweisse des Angesichtes ihr Brod essen müssen, und nur durch langwierige Sparsamkeit reich werden können.“

stanja, ker postanejo npravni zadržki tem mogočniši, čim laže bi bilo sicer gospodariti. Ne dá se rešiti socijalno vprašanje, ako ne zboljšamo popred gospodarjev. Vse druge naredbe državnikov bodo sicer na papirji ostale. ¹⁾

Socijalno vprašanje je torej pred vsem vprašanje odgoje. Odgoja pa mora meriti posebno na razvoj in ohranjenje npravnih kreposti, brez katerih ni mogoče, da bi se mlad gospodar premagoval ter vstrajno vstavljal vsakemu miku k razuzdanosti, pijančevanju, igri, špekulaciji in drugim virom zapravljalnosti, za katere mu današnji svet toliko prilike ponuja.

Stopa pred nas imenitno vprašanje, kdo bi mogel

¹⁾ Primeri pastirski list Pasavskega škofa J. Fr. von Ueckert . . . od leta 1886

„Občna osladnost rodi občno revo. Lehkoživec je, pije in skrbi, da se mu godi dobro; nič mu ni predrago, da le zadovolji grlo. Tudi ko bi jutri vmiral lakote in beračil, vse bo žrtvoval. Koliko denarja pogoltne neizmerno uživanje piva? Da bi vže pili za potrebo, da si vgase žejo, da okrepečajo z delom ošibljeno telo! Kaj še! V zabavo kesno v noč ga srkajo, do ranega jutra na škodo zdravju in blagostanju. Kar teden dobi, nedelja zdrobi. Kdo je temu kriv? Nešteta osnovana in še snujoča se društva, ki ude kar tirajo v gostivno. Osnovana so — ne rečemo — zelo koristna društva v razvoj znanstva, v zboljšanje ratarstva in povečanje obrtnije, v pospeševanje občnega blaga. Ne obsojamo takih in enakih društev. Bog varuj! Skupna korist, skupna nevarnost tirja ožo in ožo vez mej deležniki. Znak večine društev je, kar z vso odločnostjo povdarjamo, da so brez potrebe, celo škodljiva, ker pospešujejo le pijančevanje, rušijo pa družinsko življenje. Veselica vrsti se za veselico, stoletnica za stoletnico. Naši dobi ne zmanjka na veke povoda novim slavnostim. Kako bi mogli tu še govoriti o blagru, katerega ni brez delavnosti in varčnosti. Dandanes je večer praznik; a zraven se neprenehoma toži o slabih časih. Neumljivo nasprotje!

Kdo bi naštel vsa razveseljevanja, vse izlete, besede, plese, godbe itd. ob nedeljah in praznikih? Razveseljevanja, katera toliko ljudi omamijo, da rajši doma stradajo in zmruzujejo, zastavijo imovino, obleko, postelje, da se jih le vdeleže! Kdor koprni po zabavi, se ne zmeni za delo, zoprno mu je, dolgočasno. Nobene priložnosti ne zamudi, da li uide iz delavnice v gostivno. Koliko potrosi za obleko! Vsako leto, vsak letni čas novo nošo; kar je danes po modi, je jutri zastarelo. Še celo dekla zavrže krvavo zasluženi denar v obleko. Naši pradedi so živeli v slabših časih, v časih, ko je bilo manj zaslužka, kaker dandanes. Velikanske zgradbe, obrtnijska in trgovinska podjetja ponujajo mnogim delavcem dela in lepega zaslužka. Okusili so pogosto naši pradedi draginjo in lakoto. Kljuba temu priborili so si s prdnostjo, zmernostjo, skrbno varčnostjo in sè skromnostjo blagostanje. Takrat ni bilo vdomačeno popivanje po krčmah; kdo je kaj vedel o tolikih društvih, slovesnostih, stoletnicah in raznih razveseljevanjih današnje dobe? Ako se ne povrnemo k starim poštenim običajem in čednostim, se nam sreča in zadovoljnost nikdar ne razcvete. Ako bodo samopašnost in navedena zla gospodovala tudi v bodočnosti, bodemo zastopj potom socijalnega zakonodajstva iskali leka, ki bi zaprečil obožanje in pogin srednjega stanu. Pač pa bode množila stiska dan na dan, naraščala orjaška beda, preobkladala se bode z davki sleherna občina, vsi dobroduelni zavodi ne bodo zadostovali, bankroti in javne dražbe se nam nagromadijo brez konca in kraja.

našej mladini vcepiti in razvijati potrebne нравne kreposti. Očividno je, da ima država malo sredstev vplivati neposredno na нравno značajnost, ker nobena politična oblast ne more segati v notranje življenje človeško. Civilna oblast zamore zabranjevati le grobo zapravljanje in zanemarjanje družine, grobe prestopke zoper javno нравnost in druge vire javnega pohujšanja, kar pa nikakor ne zadostuje. Kdor se ogiblje le grobih prestopkov, najde še lahko sto drugih potov k zapravljanju, da spravi vso družino v nesrečo.

Pristop v notranje življenje človeško imajo le odgojitelji in pa cerkev. Tem pripada torej tudi v največi meri, v prvi meri naloga vtrjati in razvijati značajnost ljudstva. Pa tudi stariši ne bodo tako vestno odgojevali s ojih otrok, ako ne bo krščanstvo vedno na nje vplivalo in jih spodbujalo k spolnjevanju dolžnosti. Za varčno gospodarstvo in dobro odgojo otrok je pred vsem treba sloge mej stariši, ki se pa težko da ohraniti brez mogočnega vpliva krščanstva. Iz vsega se vidi, koliko nam še more koristiti katoliška cerkev za bodočnost slovenskega naroda in kako pogubna bi bila politika, ki bi hotela rušiti vpliv katoliške cerkve na stariše in otroke, na šolo in dom, bodisi s šolskimi in zakonskimi postavami, bodisi z oviranjem duhovnega pastirstva, bodisi s tem, da se skuša katoliško duhovščino izneveriti njenemu poklicu. Ako bi tudi priznali, da rodé bratovščine, misijoni, pogosta spoved časi prenapete tercijalke (ki pa poleg svoje pobožnosti vendar tudi dolžnosti svojega stanu zvesto spolnujejo), je to v e n d e r l e i z j e m a. Kjer pa se zadržuje ali zanemarja vpliv katoliške cerkve na ljudsko нравnost tedaj prihajajo tam napuh, razuzdanost, pijančevanje, zakonska nesloga itd. v navado. Da ni mogla v današnjih časih katoliška cerkev več storiti, temu ni kriva duhovščina, marveč drugi, ki so podirali in rušili, kar je stavila cerkev, bodisi sè slabim šolskim podukom, bodisi s pohujšljivimi spisi, podobami in predstavami, bodisi s slabim vzgledom, ki ga dajejo ljudstvu grobi prestopki zoper javno нравnost. K vspešnemu delovanju katoliške cerkve je treba, da je politične oblasti

ne ovirajo, marveč podpirajo in branijo pred navedenimi napadi njenih protivnikov. ¹⁾

Slovenski narod se mora imeti za srečnega, ker si je poleg vseh ovir, katere so mu stavili tuji in domači protivniki, še vendar ohranil katoliško duhovščino, ki je ne le vneta za narod slovenski, ampak tudi zvesta ostala svojemu duhovnemu poklicu. Brez nje bi ne bilo upanja, da se po zboljššanji odgoje povzdigne narod na višo stopinjo gmotnega blagostanja. Druge oblasti morejo npravni vpliv katoliške cerkve le pospeševati, duhovna oblast sama pa more vplivati naravnost na razvoj ljudske značajnosti. Krščanstvo, ki je rešilo človeštvo stare sužnosti, je tudi poklicano, da je reši sedanje gmotne bede, iz katere mu preti nova sužnost. ²⁾

¹⁾ Da ni zmerna skrb lišnega očeta za gospodarstvo protikrščanska, razvidimo iz tega, ker so po nauku sv. katoliške cerkve stariši dolžni, svojim otrokom priskrbeti stan, v katerem zamorejo v bodočnosti srečno in spoštljivo živeti.

Le nezmerna skrb, lakomnost in pa skopost posebno zoper vboge je nekrščanska. Sicer pa uči skušnja, da ne škoduje gospodarstvu miloščina za vboge in za druge dobre namene.

²⁾ „Wie sonderbar!“ bemerkt Montesquieu zu 1 Tim. IV. 8., „die christliche Religion scheint nur die Glückseligkeit einer anderen Welt zum Zwecke zu haben, und doch macht sie uns schon hienieden glücklich.“

„Vera bi ne mogla bolj skrbeti za blagor človeštva, ako bi ne imela druge naloge, kaker skrbeti samo za posvetni blagor ljudi.“ — Sv. Avgštinu.

Slovenski katoliški shod.

ŠOLA.

Pomišljavost, neodločnost, zavlekavanje je nam v Avstriji ravno tako lastno, kaker Francozom in Italijanom naglost in lahko-mišljenost. Ako smo naredili en korak naprej, naredimo dva nazaj, in še potem plašno gledamo, ali vže zemlja ne zeva in ne padajo zvezde na nas zarad — naše predrznosti! Tako je bilo v Avstriji vedno, tako je še. In ali bo tudi v prihodnje še tako?

Časi, v katerih živimo, so pač resni. Opominajo nas zadosti, da tako bi ne smelo več biti v prihodnje, ako nočemo Avstrije, ž njo Slovenije spraviti na skrajni rob prepada. Nasprotniki naši, liberalci z židi vred, v zvezi s framasonstvom, ne spijo, ampak delujejo in rijejo, dosledno in odločno z vedno jasnim smotrom pred očmi — na pogin Avstrije.

Rekli smo vže lani v tem listu, da Slovenci moramo priti do katoliškega shoda v Ljubljani, naj stane, kar hoče.

Brez vse šale. Katoliški Slovenci, katerikoli smo, in kjerkoli smo, skrajni čas je, da se javno izrečemo pred vsem svetom, da smo in hočemo biti katoličani v vseni in povsod, ne le v cerkvi, ampak tudi v slovstvu, tudi v politiki, tudi v šoli!

Kar smo začeli vže lani, namreč razpravljati ter razjasnjevati vprašanja, katerih se katoliški shod ne more ogniti, hočemo na tem mestu tudi letos nadaljevati, da se tako razumno občinstvo pripravlja na shod. V naši dobi, ki se z vso pravico imenuje doba pojmovne zmedenosti, potrebujemo pred vsem luči. Ta luč so načela. Otroci teme, katere dandanes imenujemo liberalce, rajši blodijo lužo ljudskih strasti. Pač vedno pomenljive, posebno za današnji boj so besede, katere si je svoje dni revolucionar Blanqui izbral za vodilo v politiki: «Treba ljudi k sebi vabiti z nedoločnimi načeli, katerih ni nihče razjasnil.»

Mi pa ne tako. Mi smo otroci luči. Naša luč nima teme, ker ta luč je Beseda, je Jezus Kristus. Sveta vera nam odpira pogled v to luč. V nje žarkih si motrimo človeške zadeve, si razsvitljujemo pot, po kateri nam je hoditi. Za to lučjo hodeč, ne zajdemo na veke.

* * *

Šola! Dve leti je komaj, odkar je njeno vprašanje elektrizovalo avstrijske narode. Pa vstali so liberalci spod vseh obnebij, vseh barv, in zagnali so krik, da se je slišal v deveto deželo. Li-

beralcem se je pridružila volja ministrova. In tako se je posrečilo prekričati željo, prošnjo katoliških narodov. Toda le začasno; ker danes je vže spet visoko na obzorje pred katoliške narode splavalo vprašanje: Šola!

Ni je pač važniše točke v javnem in zasebnem življenji narodov, kaker je šola. Šolo obiskuje, v šoli se izobraža naša mladina. Kar smo mi v sedanjosti, bo naša mladina v prihodnjosti. Ona je naša prihodnjost. Kaka bo pa ta prihodnjost, je odvisno od vzgoje naše mladine, od šole.

Veleiminitno važnost šolske vzgoje pripoznava prijatelj in neprijatelj. «Vseh kraljestev blagor, vseh narodov sreča in krščanske cerkve blagoslov je odvisen le od tega, da se mladina prav vzgaja in vodi» — so besede francoskega kralja Heurika IV. Pa tudi masoni vedó to dobro. «Kdor ima šolo, bo vladal bodočnosti in svetu,» govoril je brat dr. Sybel. «Šola ima biti loža za otročjo starost,» izrazil se je tripičnik Sekardt.

In prav loža je bila, ki se je od prvega svojega početka začela s katoliško cerkvijo za šolo boriti na življenje in smrt. Kdor je zmožen zunanjim prikaznim le količkaj priti do dna, lahko vidi, da si stojiti v velikanskem boji, ki se bije vže nad sto let gledé šole, nasproti le dve stranki: loža in cerkev. Vse druge bojujoče sile se eni teh dveh podrejujejo. Ena bo zmagala, in te bo prihodnjost. To priznava sam Paul Bert rekoč: «Le ona (kat. cerkev) in mi (masoni) imamo pravico do bivanja. Ona, ker je afirmacija, mi, ker smo negacija.»

V sto letih si je pa loža neizmerno pridobila. Podvrgla si je skorej po vsi Evropi šolo, v kateri dandanes gospoduje, akoravno ne toliko neposredno, vendar vsej posredno, moralčno. In to je dovolj, to je vse.

Toda loža je šla pa pri tem na delo s prirojeno ji prekanjenostjo. Izvolila si je moderno državo, da bi se po nji polastila šole. Vzgoja se je morala prej podržaviti, s podržavljenjem se je pomasonila.

Moderne države početek izvira iz reformacije XVI. stoletja. Luter in njegovi pristaši so verske zadeve odvzeli cerkvi in jih izročili posvetnim mogotcem. Tu se je prvokrat zaslíšal grozni izrek: «Cuius regio, illius religio» Ako so pa vladarji začeli gospodovati v božji hiši, koliko laže so si smeli prisvajati pravico v šoli! Vender je imela šola še dolgo pri protestantih in katoličanih nekoliko prostosti. Toda čedalje bolj se je državi v nemala želja po neomejenem gospodovanju.

Tem težnjam, ki so se naravnim potom porodile iz verske reformacije, se je pridružila filozofija. Imamo pa tu v mislih tisto filozofijo, katere početnik je Kant. Njegov racijalizem je kmalu dozorel do panteizma; ta je dosegel pri Hegel-u svoj vrhunec. Zdi se mi tu posebno na mestu Hegel-a omeniti, ker njegovo filozofijo je v tistih časih ravno državna oblast na Nemškem nad vse

gojila in povspeševala; zato so jo tudi imenovali «dvorno». *) Nimamo se temu čuditi. Nijedna filozofija ni absolutne neodvisnosti in oblasti državne načelno bolj vtrdila, kakor ravno Hegel-ova. Po nji je namreč država neodvisna, sama sebi smoter: «absoluter, unbewegter Selbstzweck;» priznava jej najvišjo pravico do podložnih, katerih prva dolžnost je, da so udje države. Imenuje jo «božjo voljo, pričujočega Boga»: «göttlicher Wille, der wirklich hieniden praesente Gott.»

Ako prenesemo ta načela na vzgojo, lahko vidimo, da nimajo roditelji in cerkev nobene pravice svojo deco izrežati, nego le tisto, katero jim država dovoli. Šola, vzgoja je neizgubna pravica države.

In res, teorija o državni absolutnosti se je začela z vso strogotostjo in doslednostjo vpotrebljati na javno vzgojo. Prvi, nevtrudni pomagavci pri tem delu so bili bratje iz lože. Kar se je godilo drugje, ni nam mar. Poglejmo le v našo Avstrijo. Bilo je za dobe Marije Terezije, ko se je loža vtihotapila v habsburško državo. Za iste dobe začenja podržavljenje javne vzgoje. Slavnoznani sti imeni: Sonnenfels in Van Swieten; ta moža sta dobila v roke više vodstvo vsega avstrijskega šolstva. Bila sta pa oba — masona. Kako je vže za velike cesarice prodrla in obveljala ideja državnega šolstva, priča nam pač najjasniše vže to, da je sama šola imenovala «Polyticum»

Od tedaj si je država čedalje bolj vsvajala javni poduk, dokler ni vse šolstvo popolnoma prešlo v njene roke. In tako vkaže dandanes v šoli le država; brez njenega dovoljenja ne sme podučevati še en učitelj, ena kujiga se ne sme brati: V e s p o d u k se daje v imenu države — ta stavek stoji zapisan nad vhodom v našo šolo, svet, nedotakljiv.

Proti tej državni šoli se je začela zadnji čas reakcija. Skušnja uči, da državna šola ne prinaša dobrega sadu. Deco izneverja cerkvi, družini, značajev ni sposobna vzgajati; razen tega nalaga narodom neznosno breme učnega davka, pod katerim kmet vže pojema. V tem je v kratkih besedah izražena vsa tožba proti naši šoli.

Menimo pa, da ta in vsa druga zla, ki se dajo očitati naši šoli, izvirajo več ali manj iz enega vzroka: da je državna.

Ako hočemo torej naše šolstvo rešiti, da bo resnično služilo svojemu idealnemu namenu, ki je blaženje in pravna ter gmotna povzdiga narodov, moramo sè združenimi močmi ves trud, vse težnje obračati na to, da priborimo šoli neodvisnost od države.

*) „Die königlich preussische Hof- und Staatsphilosophie“. Binder: Allg. Realeencyclopädie.

Država pa šola.

Šolo nahajamo tedaj dandanes v rokah države. S kako pravico si pa država vsvaja javno vzgojo? Na to vprašanje nam ni mogoče odgovoriti, ako prej ne pojasnimo, kaj je prvoten namen in vprava države.

Država je prvotno osnovana v obrambo obstoječega prava. Državo je naredil neobhodno potrebno še le greh, po katerem je človek, obrnivši se od Boga, samega sebe postavil za konečni smoter vsega teženja. Greh je po svojem bistvu sebičen. Ne me neč se za pravice svojega bližnega začel je človek vse grabiti na-se. Da bi se torej red ohranil, morala se je postaviti oblast, ki bi zavračala krivične napade, ki bi branila vsakemu svoje. Če bi bili vsi ljudje pravični, ne bi trebalo kraljeve moči, pravi Grotius (de iure belli et pacis, Prol. n. 23.) Ideja države je neločljiva od ideje pravnosti. Platon kar spaja eno z drugo, kaker vidimo iz knjige: «De republica vel de iusto» (o državi ali o pravnosti), katere naslov nam celo vprašanje določuje. Isto spričuje vprava najstarejših narodov. Izraelci so zahtevali kralja od Boga, da bi jih sodil; v Tiru so bili sodniki postavljeni za kralje; v Kartagini je bila najviša oblast o rokah «sufetov» ali sodnikov. Naloga sodnika je «soditi»; to pa znači: pravo določevati. Ravno tako so Homerovi kralji za časa miru sodniki, v boji pa vojskovodje, v prvem slučaju rešujejo prepire podložnih in odvrtaajo zasebno škodo; v drugem pa poravnavaajo prepire mej narodi in zabranjujejo javno škodo. Znamenje kraljeve moči je torej palica ali žezlo in meč; prvo se rabi v mirnem, drugo v burnem času.

Iz tega lahko razvidimo, da se dá smoter države določiti bolj v negativnem zmislu, kaker v pozitivnem; naloga njena je namreč osebne pravice varovati vsakemu podložniku, ohraniti jih, da se jih nihče ne dotakne, in zavračati krivične napade. Ni pa njena naloga, da vstvarja zasebne pravice, da jih krati ali pa spreminja. Niso podložni na svetu radi države, ampak ona radi njih, tako da mora skrbeti za njihovo korist.

Tako mora torej država prepustiti podložnikom, da sami prosto svoje moči urijo, da se družijo v mejsebojna društva v dosego viših smotrov, s kratka: da o sebi in svojih rečeh tako razpolagajo, kaker se jim najboljše zdi. Le tedaj sme država svojo oblast rabiti ter omejiti prostost zasebnikov, ko bi kakerkoli kratili pravice ali zavirali prosti razvoj drugih državljanov. Nikaker pa se ne more državi odrekati pravice, da ne bi smela pomagati z javno podporo ali njih napredek pospeševati. Vender to ne pripada državi po lastni vstanovi, ampak le postransko in v drugi vrsti; tudi ne sme, z izgovorom, da hoče skrbeti za občno korist, pollaščevati se zasebnega premoženja svojih podložnikov, da po-

tem vse sama vpravlja po svojih služabnikih. S tem bi država zatirala razvoj državljanov, katerega braniti in pospeševati je njena prva dolžnost.

Potem, kar smo rekli, ni pač težko razsoditi, kaj ima država pri šoli opraviti.

V šoli se človek izobraža sè znanstvom. Predmet znanstva je resnica. Kaj pa ima meč, kaj ima žezlo skupnega z resnico? Spada li znanstvo, spada umetnost v področje vojaka ali sodnika?

Drugi so, katere narava kliče, da odgajajo deco; ti so: stariši ali družina pa cerkev.

Prvo, najnaravnišo pravico do dece imajo stariši; v otrocih popolnjujejo, ovekovečujejo stariši same sebe. v njih izrežajo lastno podobo. Le po njih dobiva deca bivanje. Zatorej je od njih odvisno, kako, s čim, koliko časa in do kdaj se ima otrok odgojevati. Ker pa ima vsak človek pravico to, kar sam lahko stori, naročiti tudi drugim, da zanj storé, smejo tudi stariši svoji deci učitelja izbrati; to pa po svoji volji. Krivično in nenaravno bi bilo, ko bi hotela v tej zadevi država starišem omenjeno pravico kratiti ter jim učitelje vsiljevati proti njihovi volji ali prepričanju. Pač sme država naravno postavljene odgojitelje opominati, ako svojo dolžnost do otrok zanemarjajo; tega pa ne sè silo ali pa da bi sebi prisvajala pravico do odgoje, ampak le bolj s prigovarjanjem. Zatorej sme država vstanovljati lastne šole, da podaje starišem priložnost deco laže vzgojiti. Taka šola pa mora biti po misli in želji starišev, da se naravna njih pravica nikaker ne krati. Drugega posla nima država pri tem, kaker da starišem pomaga. Tudi se mora pustiti roditeljem prostost, ali hočejo porabiti državno šolo ali ne. Človeka goniti v javno šolo, če se temu brani, je neznosno prisilje, ki protivi prostosti človeške volje, bodi sicer šola še tako dobra! Da ne govorimo tu o šoli, katere vprava in duh popolnoma nasprotuje veri in vesti starišev. Ni pač mogoče še misliti si večega zločina proti človeški dostojnosti, kaker da se v brezversko šolo poganjajo otroci takih starišev, ki so in hočejo zvesti ostati verskim načelom; proti taki posilnosti se naravni čut kar zgrozi. Kaj takega se ni godilo celó pri najsurovejših barbarih!

Država — slaba odgojiteljica.

Smoter vsake vzgoje je človeka popolniti. Prava popolnost pa obstoji v tem, da volja voli dobro in se ogiblje slabega. Nравstvenost se ne ceni po obširni učenosti, marveč potem, kako je volja vtrjena v dobrem. Kar pa нравstvenost dovršuje, je namen; ta še le podeljuje delovanju najvišjo moralno vrednost.

Potemtakem ima нравstvenost svoj vir in korenike v človeški duši, v srci. Od tod poganja svoje veje, in ako ni tu vkoreninjena, je le površna, nepravna.

A ravno zato trdimo, da država kot taka ne more človeka odgojiti k pravi nrvstvenosti. Po prvotni vstanovi je državi naloga odbijati krivične napade na zasebne pravice posameznikov, kaker na javne pravice narodov. Druga, stranska naloga države je povspeševati časni, telesni blagor svojih podložnikov. Njeno delovanje je potemtakem zunanje. Do notranjosti ne sega državna moč; saj pa tudi sredstev, orožja nima za to primernege; in katoliški učenjaki se vsi zlagajo v tem, da država ne more nalagati podložnikom golo notranjih činov. Dovolj davke plačati, na vojsko iti, ko kliče povelje vladarjevo, dovolj na zunanje tako se vesti, kaker velevajo postave. Misli pa in želji, namena ter vzroka človeških dejanj ne more preiskovati niti zapovedovati. Državna pravičnost ali poštenost obstoji torej le v vravnjanji zunanjih del z državnimi postavami, je le zunanja in se imenuje potemtakem postavnost. Postavnost je najviše, kar more država sama po sebi doseči sè svojo odgojo.

Edina cerkev more človeka vzgojiti za pravo nrvnost. Njej je Bog izročil oblast do duše, do srca. Ona veže razum vklepaje ga v jarem svete vere, ona vpliva na voljo pokrepčujoč jo z milostjo sv. sakramentov; ona si odpira vhod do najskrivniših kotov človeškega srca. Le ona tedaj prodira do pravega vira vse nrvstvenosti, do volje, do srca, ter zaseja tu seme, iz katerega se rodi nrvstvenost, ter poganja od znotraj na zvonaj dobra dela in čednosti.

V šoli, ki se je izneverila cerkvi, učitelj ni odgojitelj k čednosti in nrvstveni poštenosti, ampak le nadzorovatelj javnega reda, nekak policijski vradnik, ki more mladino le držati mej mejami discipline, nikaker je pa nagibati k nrvstvenemu življenju. Najviše, kar taka šola doseže, je zunanja olikanost in dvorljivost. Dalje ne pride, ne more priti. Ko je učitelj toliko dosegel, je v svesti si, da je dopolnil svojo nalogo. Ko je pred leti neki profesor na viši gimnaziji zvedel, da se je dijak nedostojno vedel po ulicah, ga je okaral tako-le: «Schwärmen Sie in Gedanken, wie viel Sie wollen, dass Sie sich nur öffentlich artig benehmen!» Več ni pač treba v pojasnilo državnega šolstva.

Drugi faktor v nrvstveni popolnosti je blagost srca. Srce je sedež čutov; te mora vzgojitelj primerno buditi in oplemenjati, ako hoče svoje učence odgojiti za pravo nrvstvenost. Volja sama na sebi je šibka in lena; rada obleži v mesenosti in le težko se ojači, da bi se dvignila do dobrega. Zato ji je Bog dal občutke in strasti kaker tici peruti. Po teh se volja očvrščuje in ogreva za dobro ter se vspenja do viših, duhovnih dobrot. Človek brez čustva, brez srca je neplemenit, pa tudi klavern, nepodjeten. Blago srce — blag človek: to je resnica priznana od vseh.

Mej čuti prvi in najblaži je pa ljubezen. Ljubezen kraljuje v človeku, ona ga nagiblje k vsemu, kar čini ali opušča. Ljubezen oslaja življenje, ona veže ljudi mej seboj, da lože prenašajo gorje in bol življenja. Blagor družbi, ako njene ude spaja in družji lju-

bezen. A ravno tako gorje, ako se ruši mej ljudmi vez ljubezni : v kratkem mora vse razpasti. Zatorej pa mora šole in vzgoje prva najsvetejša naloga biti, da vceplja in skrbno goji v mladih srcih ta najblaži, najsocialniši čut, čut ljubezni. Človek brez ljubezni ni človek.

Da se pa more v deci vroditi ljubezen, mora se jo tudi z ljubeznijo vzgajati. Kakeršen vzrok, tak je včinek. Učitelji, ki sami nimajo ljubezni do otrok, ne bodo nikdar obudili v njihovih srcih ljubezni. Vzgoja je delo modrosti in ljubezni. A prav te ljubezni ne more država brez cerkve navdihniti učiteljem, katere izobrazba in sposablja za učiteljski poklic.

V državni delokrog spada moč in pravo. Kot taka ima država vpravljati pravico. V tem pa gresti pravica in ljubezen vsakomur. Pravica daje, brani vsakemu svoje strogo, brezobzirno; ljubezen se pa svojemu odpoveda, da se bližnjemu žrtvuje. Država nima ničesar, s čemer bi v učiteljih užigala nesebično, požrtvovalno ljubezen. Nima nebes, nima čeznaravnega plačila, nima spodbudnih zgledov krščanskega zatajevanja, nima idealov, kaker katoliška cerkev, katera je za vseh časov možke in ženske znala navdušiti za vzgojo mladine brez ozira na kako plačilo, na priznanje ali na katerikoli časní dobiček: ogrevala jih je z ognjem Božje ljubezni. V državi gre pa vse za plačo in zarad plače. Daj mi, pa bom podučeval, čim boljše mi plačaš, tem več in boljše bom podučeval. Srce in misli državnega zgojitelja so v plači, ne v učencih. Za drugo se ne briga, nego da dopolni svojo uro; ko ima pozvoniti, drži vže za kljuko. Izven ure so mu dijaki tuji, in celo mej podučevanjem samim, kako mrzlo si stojé dijaki in učitelji nasproti! Nikdar ali redkokrat sliši dijak prijazno besedo iz profesorjevih ust. Da bi se učitelj ogrel za kaj višega, idealnega, ter vsaj kdaj vznese se malo nad postavno predpisani šolski predmet, se malokdaj zgodi; hvale, spodbuje boš malo ali nič slišal. Pač pa čmeren je večkrat in trmast. Za šolo se malo ali nič ne pripravlja, da bi z razumljivim razlaganjem dijakom olajšal težja vprašanja svojega predmeta; pač pa se roti in zmerja, ako pri izprašavanju dijaki ne razumejo, in z nepotrpežljivo naglostjo boječé še bolj zmede; lunast je prišel vže v šolo, da se same klopi tresejo pred njegovo trmo, celo uro ni pa nič nego žuganje, zmerjanje, kazni, če ne še preklinjanje; sploh z vsako besedo, z vsem obnašanjem kaže, kako zoperu mu je njegov stan!

In pa še kako se ponaša državni učitelj, da ima čast biti zadnje kolesce na državni mašini! Kako skrbno se ogiblje vsega, kar bi znalo vreči nanj le senco posebnega prijateljstva s cerkvijo ali z družino!

Ako se pa v državni šoli zanemarja čustvo in ljubezen, se bomo li čudili, da izgublja naša mladina vedno bolj vsak idealen vsponos, da ji ostaja srce prazno, mrzlo. Po državni šoli v mladini zamira ljubezen, z njo vsa viša, blaža čustva, od dne do dne po-

staja bolj — brezčutna, kar po spričevanji aposteljnovem znači najnižjo stopinjo npravstvenega propada.

Uniforma v državni šoli.

Kar hočemo v tem poglavju reči, sledi neposredno iz prejšnjega. K gorenjemu naslovu nas je napeljala najnovejša naredba slavne vlade, po kateri bodo odslej naprej morali vsi c. k. vradniki nositi uniformo, in sicer ne le o slavnostnih priložnostih, ampak deloma tudi pri javnem poslovanju.

Tej naredbi se — vsaj v priucipu — podvržejo tudi naši javni učitelji. To se nam zdi pri denšnjem šolstvu prav naravno, dosledno.

Državna uniforma je znamenje, po katerem se državni vradniki spoznajo in ločijo od drugih ljudi, kaker je duhovska obleka in ovratnik znamenje duhovniškega stanu.

Po uniformi hoče vlada vvesti v vradniški stan nekako zunanjo enomernost in red.

Z uniformo namerja vlada slednjič na zunanje pokazati svojo oblast in pravico pri podeljevanji javnih služeb; nasproti podložnikom pa ima uniforma izražati, da so vradniki državni služabniki, nositelji državne oblasti in da se jih mora potemtakem spoštovati; uniforma loči vradnika od zasebnika in mu varuje njegovo avktoriteto.

To je, to pomenja državna uniforma. Ker je pa šola v rokah države, ter so javni učitelji vradniki državni, je potemtakem nad vse naravno in dosledno, da se tudi oni uniformirajo. In le čuditi se moramo, kako je država še le tako kesno prišla do takega vkrepa. Uniforma pa državna šola ste tako zrasteni, da človek videč prvo sam ob sebi zahteva drugo. Državna šola je sploh taka, da i učiteljem i učencem njenim pristojna uniforma.

Šola pod državno oblastjo izgubi prej ali kasnej vso prostost in samostojnost. Državi ni nikaker dovolj, da šolstvo vrhovno le nadzoruje, ampak je hoče tudi neposredno in samooblastno voditi. Svojo birokratiško modrost, s katero vpravlja vse druge državne zadeve, vpotreblja tudi na šolstvo. Kaker je gozdnarstvo, kmetijstvo, trgovina, vojaštvo toliko raznih vej državnega vpravnništva, katerim so postavljena posamezna ministerstva, tako se tudi šola smatra kot posebna sekcija mej drugimi branžami državne vprave. Zatorej se mora pa tudi ona pokoriti istim načelom, isti birokratiški tesnosrčnosti, kaker vse druge. Tu kar mrgoli nebrojnih odlokov, vodil, naredb, učnih načrtov; zahteva se brez števila sporočil, zapisnikov in spričeval. Da se pa vse to točno izvršuje, je nastavljenih šolskih svetovavcev, nižih in viših nadzornikov, ravnateljev brez konca in kraja. Vse niti tega obsežnega vpravnega stroja se pa stekajo v rokah učnega ministra. Kako bi

potemtakem ne šlo vse izvrstno? Resnično! Izborno je vse nastavljeno, vse se mej seboj vjema, nobeno kolesce ne odreče, zapisniki, spisnice, poročila so izvrstno zložena, vse pride o določenem času na više in najviše mesto. Sploh: izvrstno vse — na papirji! Toda žal, da papir je mrtev, mrtva je črka!

In mrtvo, odrevenelo je tudi državno šolstvo. Vdušuje je, jemlje mu življenje in gibčnost preslica, katero nad njim vihti mogočna ministrova roka. Iz podržavljenja šol sledi naravno in neizogibno, da se šolstvo prej ali kasnej vklene v jarem pedantičnega mehanizma, pod katerim trpé i učitelji i dijaki. Učitelji so servilni sluge svojih nadzornikov, nadzorniki viših nadzornikov, ti vsi pa sluge ministri. Ako pogledamo v našo ljudsko in srednjo šolo, se moramo pač čuditi, kako je na paragrafe in odloke in načrte vse navezano, tako da ne bo učitelju kmalu mogoče niti naloge dati dijakom, niti stavka spregovoriti, ki ni bil prej potrjen in dovoljen od više strani! Kaj, ali niso vže od vlade določeni kosi, katere se imajo dijaki v viših razredih na pamet učiti! In ali se ne določuje vže gimnazijskemu učitelju za cel tečaj naprej dan in ura, kdaj bo moral dati dijakom pismene naloge! Da, na nekem gimnaziji blizo nas je začel ravnatelj vpeljavati za dijake in učitelje vezavno izrekovanje latinskih besed, po katerem bi se imelo n. pr.: Cicero de amicitia izrekati: Kikero de amikitija! Ne manjka skoro več, nego da bi minister o začetku šolskega leta z Dunaja poslal zapisane vse stavke, ki jih bodo morali učitelji z dijaki vred skoz leto misliti!

Po vsej pravici se more tedaj državna šola moderne Evrope primerjati z veliko armado, na katere čelu stoji učni minister, generali in stotniki so pa nadzorniki, vodje, učitelji. Tedaj pa kaker pride komando od glavnega štaba: «rechts schaut!» ali «links schaut!» — tako se vse brezvoljno obrača in maršira od najviših nadzornikov do najnižega učitelja v zadnji vasi, od vseučiliščnih akademikov do najmanjšega paglavca, ki je pretečeno jesen začel obiskovati enorazrednico.

Država je po svojem početku in po poklici vojaška; zatorej je pa šola podržaviti isto, kar povojačiti jo.

Povojačeni šoli se pa spodobi nositi uniformo. Saj državna uniforma vže sama na sebi ima nekaj vojaški znak. To se spozna posebno iz vojaške kape, in pa iz sablje. Poslednja je po nauku sv. Pavla simbol kaznujoče pravice, ki pripada kralju; od tega jo dobijo vojaki, da ž njo v njegovem imenu odbijajo krivične napade zunanjih in notranjih sovražnikov. Ne verjamemo sicer, da bodo profesorji ravno se, sabljo v šolo hodili, vendar dijaki, videči profesorja v poluvojaški uniformi pred seboj, se ne bodo mogli iznebiti misli, da je s profesorjevo uniformo prišlo v šolo nekaj vojaškega. S tem se bo pa spremenilo tudi razmerje mej učiteljem in učencem, približalo se bo nekako razmerju mej korporalom in rekrutom.

Zatorej pa mora po naši misli, ako hoče biti država dosledna do skrajne meje, tudi rekrutom-dijakom omisliti uniformo s kapo in pušo! In resnično republika francoska je vže začela snovati — dijaške legije in bataljone! Kaker se zdi, meri moderna država se svojim šolstvom konečno le na to, da se iz ljudstva rekrutirajo sami vojaki!

Vsak razumen človek lahko vé, kako mu je soditi o takem šolstvu. Država, ako si je vže osvojila šolo, bi morala pri vzgoji vender tudi Stvarniku priznati malo pravice! Ta je stvaril ljudi v največi različnosti, enega tako, drugega drugače, še dva nista enaka, pravi pregovor. Zatorej pa mora tudi šola skrbeti za to, da se vsakdo prosto razvija po svojem individualnem nagnenji.

Mehanično uniformiranje je za človeka nedostojno; ker človek ni žival, ampak razumno, prosto bitje. Uniformiranje je pa tudi pogubno, ker po njem se zaduši v človeku individualni nagib, se zavira prosti razvoj duševnih sposobnosti in posebnosti. Duševno življenje se vlenobi, vduši; namesto samozavestnih, razumnih in značajnih mož bomo iz take šole dobili servilne, plitve, brezumne in brezvoljne sluge, ničle, s katerimi ne more nihče računati.

Zatorej proč iz šole s šablono, proč z monturo! Prosto, neodvisno razvijaj se, razcvitaj se šola. Ako pa država vidi, da ne more šolstva drugače voditi, kaker z vojaškim komandom, tedaj naj tudi prizna, da sploh ona ni sposobna za šolsko vodstvo; naj tudi prizna, da je nekdo drug v prvi vrsti poklican, da vodi javno šolo: družina in cerkev!

Državna šola pa politika.

Največe zlo pa, za katerim boleha dandanes državna šola, je njena odvisnost od politike in političkih prememb.

Predmet in ob enem sredstvo šolskega izobraženja je znanost in umetnost; ti pa imati svoje večne, nespremenljive zakone, neodvisne od vsakaterih političkih strasti in prememb, neodvisne od ministerske volje. Zakoni pravega in lepega so odsvit večne resnice, zatorej so sveti, nedotakljivi. In naloga šolske vzgoje obstoji ravno v tem, da se mladim duhovom vcepi prepričanje o njih objektivni veljavnosti. Le s tem se more v mladini vtrditi prava značajnost, ki obstoji v doslednem mišljenji in delovanji po določenih načelih. Da se pa mladina vtrdi v načelnem mišljenji, se mora podučevanje vršiti enotno. Kaker je resnica ena in nedeljiva, tako mora tudi šolski poduk navzlic različnim vednostnim strokam in raznoterosti učiteljev, ki ga dajejo, v temeljnih načelih biti eden in nedeljiv. Vzgoja in podučevanje, ki ši v raznih delih oporeka in nasprotuje, razjeda duhove, spodkopuje v njih vero v objektivnost resnice in prava ter obraja pogubno subjektivistično naziranje.

In ravno to je, kar očitamo sedanji državni šoli. Šolstvo vodi in nadzoruje naučno ministerstvo, katero po večini državnega zbora pride in gre. Ker se pa državno-zborska borba vrši mej liberalno in konservativno stranko, se tudi ministerstvo po tem preminja: danes imamo liberalno, jutri konservativno. Vsak minister si pa prizadeva vtisniti državi znak svoje stranke ter pripomoči k zmagi svojim nazorom. Tako tudi naučni minister. Je liberallec, skuša iz šole odpraviti, kar je njegov konservativen prednik vpeljal; je pa konservativen, dela nasprotno. Letos, pod liberalnim ministerstvom, se odobrujejo knjige nekrščanskega značaja, drugoč se bo godilo narobe. Danes meni, jutri tebi. Tako se v javni poduk vvajajo te in one knjige, s knjigami pa ta in ona načela, ta in ona neredkokrat skrajnostno si nasprotujoča načela. Kaka resnica se ima v šoli predavati, je konečno odvisno od volje ministrove in pa od trme in začasnega prepričanja ali neprepričanja učiteljev in nadzornikov, katerim je dano na izbero, da vpeljejo v poduk to ali ono od vlade potrjeno knjigo. Vsled tega omahuje poduk mej raznimi zistemami, ki se večkrat absolutno izključujejo; zdaj se povzdiga Kant, zdaj Herbart, tudi Aristotel ali Tomaž, pa spet Darwin, Voltaire, zdaj materijalizem, pa idealizem itd. itd. Nikdar se pa dijakom ne pove, kaj je prav za prav to ali ono, tako da nimajo še o eni reči jasnega pojma, niti vedó, česa se držati!

Po taki vzgoji brez enotnega smotra se mladi duhovi zmedejo, ničesar jasno ne razumejo; in ker se razni nasprotujoči si nazori v glavi križajo, se mora počasi omajati spoštovanje do resnice, vdušiti vera v njeno objektivnost. Breznačelna vzgoja naredi tudi dijake breznačelne, in ker je načelnost prvi pogoj značajnosti in npravstvenosti, je državna šola nesposobna odgojevati, vtrjevati prave značaje.

Kako poniževalen je jarem, v kateri se vklepa resnica v državni šoli! Odvisna je od volje in milosti vmrljivega človekaministra; odvisna od večine glasov v državnem zboru! In — ako hočemo še dalje — kdo dela večino glasov? Javno mneuje. To se pa spet preminja po vplivanji političkih časnikov. Ti pa se dandanes skoraj povsod nahajajo večinoma v rokah židovskih krivonoscev, ki pri tem ne iščejo drugega kaker vmazan dobiček! Tako se v moderni državi izdaja, tako po blatu tepta resnica, ž njo prepričanje in vest narodov!

In da se to zlo kar mogoče poobči, pripomore k temu še posebno centralizacija moderne države, katera se v takozvanih svobodno-konstitucionalnih državah izvaja še strože, kaker nekdam v absolutističnih. Eden in isti državni zbor odločuje po večini glasov osodo tako različnih narodov, ne da bi se oziralo na želje in posebnosti pozameznih. Potemtakem je mogoče, da en sam glas vstvari novo šolsko postavo in poda milijonom državljanov drugo resnico, drugo npravoslovje, kaker so je imela do zdaj. En mi-

nistrov odlok je vstani podanikom neizmerne države zvezati pamet in srce in jih vleči na desno ali na levo, kakor se vlečejo lesene podobice za vrstico. «In Staatsschulen wird kraft des Monopols jede einmal angenommene Thorheit *überall* mit Gewalt durchgeführt, so dass das Verderbniss ein *allgemeines* werden muss.» Tako piše slavnoznanec pedagog J. Knecht. Pač nikjer ne obraja centralizem bolj žalostnega sadu, kakor v javni odgoji!

Tako se po državnem šolstvu čedalje bolj širi mej narodi kraljestvo skepticizma, omajuje se vera v objektivnost idej, v absolutno veljavnost pravega in dobrega; idealizem zatemnuje, vmira, nasproti gremo popolnemu duševnemu nihilizmu!

Zatorej ne moremo pač primerniše skleniti tega poglavja nego z besedami vže prej omenjenega J. Knechta: «Um erziehend wirken und die schlimmen Einflüsse der Zeitgeister auf die Jugend unschädlich machen zu können, sollte die Schule *über den Fehlern der Zeit* stehen und denselben kräftig entgegenwirken.»

Mi pa rečemo: Šola bodi neodvisna od države in političkih strank, neodvisna od ministra! .

Kaj priča zgodovina? Angleška bodi nam v zgled!

Noben narod ni bil, ako smemo tako reči, strože državen, kakor Rimljani. Ako je torej resnično naloga države, da ona vzgaja mladino, bi bili to pred vsem vedeli Rimljani. Toda ravno oni so na to tako malo mislili, da nahajamo tu vso odgojo pri stariših, nikaker pa v državnem delokrogu.

Tudi v srednjem veku so mislili tako Karel Veliki si je sicer mnogo prizadeval za vstanovo šol, a nikaker ni prišel do tega, da bi bil mislil odvzeti vzgojo družini in cerkvi. Sè svojimi «kapitulariji» ni namerjal drugega, kakor da bi se na šolo in odgojo vpotrebljale določbe cerkvenih zborov.

Celó samooblastnemu Ljudevitu XIV. ni prišlo v glavo vtikati se v šolske zadeve; dal je v tem cerkvi popolno prostost. V vestfalskem miru se je glasil §. 7. čl. V. tako-le: «*Templorum . . . et scholarum* cuique parti suarum cura integra reservetur.» Šola je bila tedaj pri katoličanih in nekatoličanih vedno še cerkvena.

Državne šole početek, kakor smo vže omenili, nahajamo še le v 18. stoletji. V sto letih si je država šolstvo popolnoma vporabila. Mej raznimi evropskimi državami je k večjemu edina razlika, da se sme v nekaterih poleg državne šole prosto razvijati tudi privatna, mej tem ko si je v drugih država osvojila šolski monopol. Le eno državo nahajamo, kjer se je šola rešila splošnega potopa. Ta je Angleška.

Čudno res, kako je Evropa sprejela od svobodne Anglije konstitucijo, a iz te konstitucije izpustila ravno to, kar je v nji

najdragoceniše: od države in njene politike neodvisno šolo, prostost poduka! Učnega ministerstva angleška vstava ne pozna. Najviši šolski vrad je tako zvan «vzgojevalni odsek tajnega sveta.» Delovanje tega vrada pa nikaker ne obstoja v vladanji in centralizovanji šolstva, ampak v podpiranji in v spodbujanji privatnih šolskih društev. Najviše šole, kaker vseučilišča v Oksfordu, v Cambridgu itd., kolegiji v Etonu, Harrovu itd., so od države neodvisni in imajo v zmislu vstanovnih pisem cerkveni značaj. Ljudsko šolstvo vodijo privatna šolska društva. Takih društev je deset; največe je «nacijonalno šolsko društvo,» ki je l. 1874 v svojih šolah štelo 1,573.831 otrok. Vlada ne vriva takim privatnim šolam svojih nadzornikov, ako same tega ne želé. Njih vrhovno vodstvo imajo škofje. Duhoven ima celó pravico učitelja odstraniti in prepovedati rabo šolskih knjig.

Tako je v svobodni Angliji, ki si je, akoravno protestantska, vender ohranila toliko zdravega praktičnega čuta, da razume, kako protinaravno, pogubno je državno, poltičnim interesom pokoreče se šolstvo!

Smejo tudi duhovni politikovati? — In celó kaplani?!

Ἐγὼ ἄνθρωπος εἰμι πολίτης.

Act. Ap. XXI. 39.

Denimo tedaj, da bi se res kdaj spoznalo, kar „Slovenski Narod“ in ž njim vsi liberalci po svetu goreče želijo: da bi vsi duhovni kar čez noč morali popustiti vsako politikovanje!

Veliko novega bi sledilo iz tega, marsikaka sprememba.

Iz deželne zbornice n. pr. Ljubljanske bi morale romati vse črne suknje. V državno zbornico bi nikdar več ne prišli plašit možje od kroja Greuterjevega. Kak mir pri volitvah! Kandidat-duhoven bi bil nemogoča reč; celó voliven mož bi ne mogel biti več duhoven. Vže s tem koliko sitnosti manj! Kalanova senca bi za časa volitvé nikogar več ne strašila; tudi bi ne bilo treba liberalcem ob nedeljah hoditi v cerkev — kar jim je tako težko — prežit na besede porednega pridigarja — kaplana!

Do takih ogromnih interpelacij, kaker je bila n. pr. lani za Liechtensteinov predlog, bi nikdar več ne prišlo; ker ko bi se predrznil župnik spred oltarja ljudstvo vabiti k podpisovanju, bi liberalce poslal po žendarja, da župnika pelje pred sodnijo, češ, kalil je mir, prestopil svoj delokrog!

Politiškim ali polupolitiškim listom, kaker je „Slovenec“, „Rimski Katolik“ itd. bi vže jutre liberalci sè vsemi svojimi trobentami zagodli mrtvašnico. Škofje bi ne smeli nikdar več v svojih pastirskih listih imenovati, tem manj obsojati kak političen dnevnik! Papež bi se ne smel še pritožiti, da so ga oropali posvetnega posestva; „Syllabus“ bi se moral na polovico skrajšati; enciklike: o „vpravni krščanske države“, o „masonih“, o „liberalizmu“ postale bi nemogoče, za vse prihodnje čase — premagano stališče!

Sploh imeli bi liberalci mir pred sovražniki, imeli bi prosto roko. In gospodarili bi, kaker bi se njim samim zljubilo.

He, kdo bi pač ne privoščil liberalcem take sreče!?

Kaj pa pravi o tem sveto pismo?

Tudi mi privoščimo liberalcem — kot ljudem vse dobro, posebno pa milost spreobrnjenja.

Vender pa, kar se tiče njih želje ali — da govorimo bolj učeno — njih teorije o politikovanji duhovnov, se ne moremo z njimi zlagati. Zato imamo važne razloge.

Prvič je sv. pismo. Tudi liberalci se, ko jim v gaja, sklicujejo na sveto pismo, katerega „čisti, nepopačeni nauk“ kaj radi stavijo v nasprotje s tem, kar škofje učijo ali v kazujejo. Primimo jih tedaj pri sv. pismu.

Tu najdemo veljavno besedo moža — aposteljna, sv. Pavla. Ta beseda se bere v stavku, ki smo ga zgoraj navedli. Zove se grški „πολίτης“, latinski „civis“.

Na navedenem mestu trdi sv. Pavel slovesno, da je „anthropos polites“ — človek politik . . .

Vižga no, kje stika politiko — pri aposteljnu Pavlu! — Da, prav tako je, ljubi moj brate liberalce. Poglejmo!

Bil je Pavel v Jeruzalemu o binčostih. Judje so to zvedeli in zagnali se nad-nj kaker besne zveri. Kar raztrgati so ga žugali, ko bi ga rimski tribun ne bil izvil njih rokam. Tribun imel je Pavla za egipčanskega rovarja, ki je bil pred kratkim s štirisoč tolovaji vzdignil punt. Pavel pa mu je grški odgovoril, da je meščan znamenitega mesta, namreč iz Tarza v Ciliciji — „anthropos polites“. In ne brez ponosa je Pavel povdarjal to meščanstvo.

Kmalu potem ga je dal isti tribun bičati. Ko so ga pa vže zvezali, vpraša Pavel navzočega stotnika, ali se sme Rimljan

bičati. In začudili so se in bali, „ko so slišali, da je Pavel „πολίτης Ῥωμαῖος“, da je rimski državlján. Tako je, odgovarja apostelj; in ko mu pravi tribun, da je on sam državljánstvo vkupil si za veliko svoto denarja, se ponaša Pavel: „Jaz sem pa celó rojen državlján!“ In niso ga bičali.

Še en tak slučaj iz aposteljnovega življenja. Bil je v Filipih. Spet so ga sè Silo bičali in vrgli v ječo. Drugi dan, ko je Bog po noči s potresom posvaril Filipčane, da so se pregrešili nad oznanjevalci svetega evangelija, so javni vradniki koj sporočili stražniku, naj dá jetnikom oditi. A ne da bi šel Pavel. „Bičali so nas javno, nas, Rimljane, vrgli so v ječo, in zdaj nas hočejo na skrivnem ven vreči? Ne tako, ampak pridejo naj, in naj sami nas ven vržejo.“ Tako se je tudi zgodilo. Prišli so duumviri, prosili jih odpušćanja in s častjo jih peljali iz ječe — ker bali so se, ko so zvedeli, da so Rimljani. ¹⁾

Iz teh vzgledov je prvič razvidno, da je bil tudi Pavel, akoravno vže apostelj in torej duhoven, vender še „polites“, mešćan, državlján. Mešćanstvo mu je tikalo po rojstnem kraju, rimsko državljánstvo je podedoval vže od očeta. Dvoje prevažno — politično pravo je bilo to.

A Pavel je to pravo tudi poznal in se ga s ponosom zavedal, in je vender še ostal apostelj, velik apostelj, svet apostelj.

In Pavel se je dvojega političnega prava celó okorišćeval, in sicer dosledno, trdovratno, ne da bi odjenjal le za pičico, kaderkoli je smatral to za potrebno, ali je imel za to posebnih razlogov. In tak razlog bil mu je povsod rast sv. evangelija, razširjanje božjega kraljestva. Vedel je predobro, koliko bi bilo škodilo Kristusovi stvari, ko bi bil on v Jeruzalemu razvpit kot tolovaj, bičan kot hudodelec, moral mesto sramotno zapustiti ali na bičanju vmreti. Ravno tako je bilo v Filipih. Pavel je bil ravno kar iz Azije prestopil na evropska tla. Filipi je bilo prvo mesto, kjer je javno pridigal evangelij. Kak glas bi se bil raznesel po Macedoniji in po Evropi o apostolih in Kristusovi veri, ko bi bil Pavel vže Filipe zapustil kot bičan hudodelec, ravno kar vržen iz ječe, pregnan iz mesta?! Ne, dokazati se je moralo prej, da je Pavel, apostelj Kristusov, nedolžen, da je krivično kaznovan, prositi so morali prej razžaljivci javno odpušćanja. Zato in prav zato je Pavel povdarjal svoje mešćanstvo, svoje rimsko državljánstvo. ker sužnji so bili brezpravni ter z njimi se je poljubno ravnalo, branila jih ni nobena postava, nobeno pravo. Pavel je tedaj hotel svoje sovražnike spokoriti do zadnjega z rimskim državljánstvom — s politikó!

¹⁾ Ap. dej. XVI.

Kdo je „πολίτης“?

Sv. Pavel jo tedaj — politikoval. In duhoven — sme tudi on? — Ta je lepa!

Da bomo pa videli, da je res tako, moramo pred vsem preiskati, kaj je to, kar apostelj imenuje „πολίτης“, in je li tudi duhoven „πολίτης“.

Pomen te besede, kaker tudi lat. „civis“, nemški „Bürger“, je močno raztezen in nedoločen. Vender si dandanes, ko govorimo o politiki, s to besedo predstavljamo nekaj določnega. Mi ji dajemo nekako isto določbo, katero ima vže pri Aristotelu. Ta filozof določuje namreč pojem *πολίτης*: človek, ki je sposoben vdeležiti se javne oblasti, kar se zgodi s posvetovanjem in s presojevanjem javnih zadev. ¹⁾ Vsposablja pa za to postava, ki navadno tirja neko starost in zrelost, večkrat tudi določeno mero znanosti ali premoženja kot pogoj, da se sme kdo vdeleževati pri razpravljanji javnih zadev.

Obsežnost javnosti je po velikosti moralne skupine širša ali ozišja. Kdor je sposoben vdeleževati se občinske oblasti, je občinar, in sicer po obsegu občine: meščan, tržan, vaščan. Kdor pa ima pravico javno presojevati ali določivno vplivati na državne zadeve, se zove državlján.

Ko govorimo o politiki, mislimo dandanes navadno le državne zadeve. Novejša država se je prevstrojila na podlagi ljudske vstave. Po ti se ljudstvu dovoljuje vdeležba pri postavodajstvu, katero ljudstvo izvršuje po prosto izvoljenih poslancih. Volitve so tedaj najvažnije politično pravo novejšega državljana.

Seveda omejuje postava to pravico, enim več, drugim manj, druge spet popolnoma izključuje. Gledé ostalih vstavnih pravic pa dovoljuje postava protejše gibanje, tako da more dandanes vsaj posredno vplivati na državno politiko vsak človek brez razlike stanu, starosti ali spola, da je sploh le duševno zmožen. Mej vstavne pridobitve poslednje vrste spada pred vsem svoboda govora in tiska. Nihče ne more nikomur ovirati, da s pismom ali z besedo svojo sodbo o tej ali oni javni zadevi in tako moralno vpliva na one, katerim pristojna neposredno vrejevati državne razmere; da se le zdrži mej postavno določenimi mejami.

Najvažnije politične pravice so torej dandanes: prvič volitvena, drugič pravica svobodno izjaviti svoje mnenje o javnih zadevah; to se pa spet godi ali ustno, posebno na ljudskih shodih in v postavno potrjenih društvi, ali pismeno, kar se pred vsem godi po javnih časnikih. Kaker se pa lahko razvidi, ima poslednja pravica, ki obsega svobodo govora in tiska, svoj zadnji

¹⁾ Polit. III. I. 1.

smoter, vdobi svoj pravi pomen v volitvah; okrog teh se konečno suče vsa vstavna borba, v izid teh se državljani poslužujejo malo da ne vseh vstavnih svoboščin.

Tudi duhovni so državljani. Sposobni za politiko so tudi kaplani

Vprašamo tedaj: se smejo teh svoboščin posluževati tudi duhovni?

Pred vsem moramo gledé tega vprašanja odgovoriti, ali so tudi duhovni državljani.

Kje stoji zapisano, da niso? Jih morda naredi nesposobne za državljanstvo zakrament mašniškega posvečenja?! Kje kaj takega izreka, kje določuje sv. cerkev? Ne ostanejo li, akoravno duhovni, še pravi ljudje, sè vsemi naravnimi sposobnostmi?

Zatorej pa ne more nihče duhovnov kot t a k i h odganjati niti od volitev niti od presojevanja javnih zadev, ako le dopolnijo tiste pogoje, od katerih dela državna postava odvisno vdeležitev pri političnem delovanju.

Ali jim morda za to manjkajo duševne sposobnosti?

Kaj vsposablja človeka za politiko, za razpravljanje javnih vprašanj? Znanost in skušnja. Čim temeljitejše in više se je kdo izšolal in teoretično izomikal, tem leže mu je javno življenje razmotrivati in vsakdanje prigodke in prikazni razsojevati z višega stališča. Duhoven pa spada v razred više omikanih ljudi.

Pred vsem zahteva politika poznanje nekaterih vprašanj, ki globoko in odločivno segajo v politično življenje. Politik mora načelno umeti, kaj je država, kaj vstava, poznati mora razliko mej postavodajno in izvrševalno oblastjo, mora vedeti, kaj je bistvo postave, od kod dobi postava svojo zavezanost, mora imeti vsaj temeljne pojme o pravu: ker je nadalje država in njena vstava bistveno zrastena sè zgodovino in njenim pravom, mora politik poznati tudi zgodovino, in ker stoji država v nekem razmerju s cerkvijo, se mora raztezati to znanje tudi na cerkveno zgodovino in njeno pravo.

Vzemimo li duhovna na najnižji stopinji, vzemimo vaškega kaplana. Poglejmo mu v možgane in premerimo njih vsebino ter primerimo s tem, kar najdemo v glavi tistih, ki hočejo dandanes politiko voditi in javno muenje delati. Mej temi nahajamo ne malo takih, ki niso dokončali viših šol, naredkokrat celó takih, ki se niso mogli niti skozi srednje šole preriti. Veliko političkih sotrudnikov in vrednikov daje ljudsko učiteljstvo. Bog várnj, da bi poštene učitelje sodili, še manj pa grajali ali sumničili. A pošteni učitelji vedó, kaj so, in ne bodo pač precenili svojih zmožnosti. Jaz govorim le e tistih, ki mislijo, da so res nositelji in

zastopniki najvišega znanja, da so luči, pred katerimi otemni vaški župnik in kaplan, kaker zvezde pred solncem. Taki hočejo dandanes n. pr. na Češkem imeti v politiki prvo besedo, voditeljstvo. In kaka je tista učenost? Z ljudske šole je morda prišel na učiteljsko pripravnico in potem, ko je tu v štirih letih obletel vse mogoče vede, kaker: verstvo, zgodovino, matematiko, fiziko, naravoslovje, pedagogiko, risarstvo, petje, godbo itd., naredi morda maturo — in vsposobljen je za učitelja! Prav. Denimo, da bo dober, izvrsten učitelj, kakeršnih tudi resnično po Slovenskem ne pogrešamo. Vso čast jim. A za politiko? Je li sposoben, da dela, da vodi javno mnenje, da razpravlja, da določuje vprašanja, ki segajo globoko, ki pretvarjajo politično življenje?! Znak dandanašnje učiteljske izobrazbe je breznačelna plitvost, po kateri si sicer naberejo marsikaj gradiva, toda vglobijo se ne v nobeno vedo, ampak ostanejo le na gladkem površji. Ako se drzne tak omikanec v javnost razpravljat prikazni in zadeve, ki imajo svoj početek, svoj vzrok v zgodovini, v duševnem naziranju narodov, mu morajo temeljitost nadomeščati bliščeče fraze; kjer zadene ob zamotana vprašanja, katerim je kos le možak globokega razuma in bogatega izkustva, pomagati mu mora iz zadrege sofistika. Površna omika poraja v politiki šarlatanstvo, šovinizem; ona poplитуje javno mnenje in dozarja narode za socialistične prekucije.

Nekaj drugače je z vaškim kaplanom. Res, mlad je še sicer, vender ne otročji; mož je, star pet in dvajset, trideset let. In ta kaplan ima za seboj 16, reci: šestnajst let šole. To je vže nekaj. Mej temi je osem let gimnazija. Na tem gimnaziji je svetno zgodovino dvakrat premler. Na višem gimnaziji je bral, je študiral stare klasike: Livij ga je vpeljal v duh starorimske zgodovine in običajev prvega politiškega naroda, pri Ciceronu je poslušal klasično dovršene politične govore, Demosten mu je sè svojo temeljito, krepko besedo pojasnil težnje politiških strank in strasti; Tacit mu je razkril politiške spletke rimskih imperatorjev in oblastnikov, Homer ga je peljal v starodavne čase, ko so kralji o politiških zadevah posvetovali se z ljudskimi starešinami. Itd. itd. Učil se je na gimnaziji tudi nekaj filozofije. Slednjic, česar ne smemo zamolčati, naredil je maturo, za katero je moral vse še enkrat ponoviti in prekuhati; matura je bila še pred kratkim, vsaj v Ljubljani, v glavnem gnjezdu, v katerem se urijo slovenski kaplani, pogoj za vsprejem v bogoslovje.

To vse je dobil kaplan na gimnaziji. Dovršil se je pa še le v bogoslovnici. Naši bogoslovci — ni treba misliti, da po semeniščih le jedo in spijo. Kratko nikar, marveč vemo iz lastne skušnjje, da imajo dosti dela, in da njih velika večina to delo vestno, natančno opravlja. Učijo se šolskih predmetov, bavijo se pridno tudi z drugimi strokami. V semenišči še le, kaker smo i sami skušali i so nam tudi bogoslovci zatrjevali, pride mladenič k pravi, načelni zavednosti. Pred vsem mu pa oči odpre metafizi-

zika, sploh filozofija, za katero so po nekaterih bogostovnicah posebne ure; nadalje mu načela zjasni teologija osnovna in dogmatična. Tu se načelno razpravljajo najvišja vprašanja o Bogu, o človeku, o svetu; tu se poznavajo razni sistemi, filozofi. Da ne govorimo o učenji sv. pisma, s katerega Božjo besedo se bogoslovcem pojasnjujejo razna vprašanja in razmere človeškega življenja; imamo v bogoslovji cerkveno zgodovino, ki dopolni zgodovinsko znanje z gimnazija, sosebno gledé razmerja cerkve do države. Slednjič pride cerkveno pravo, ki se povsod dotika naravnega in državnega prava. Vse te stroke razširijo obzorje prihodnjega kaplana ter ga postavijo na više stališče, da zamore ne le načelno presojevati človeško življenje sploh, ampak tudi, ako treba, vtikati se v politiko.

Rešpekt tedaj pred kaplansko omiko! No, vem pa, kako se navadno duhovne in kaplane odganja od javnega življenja: sveta ne poznajo, skušnje nimajo gospodje kaplani! No, no, kdor tako govori, navadno misli, da ne more človek poznati „sveta“ in „življenja“, ako ni sam vganjal vseh burk in vdeležil se vseh lumparij v kakem vseučiliščinem mestu! Kaker da bi bilo res, kar se pravi: „Nur Lumpe sind bescheiden“! Mi pa trdimo, da kaplan, ki je bil le nekaj let v pastirstvu, si pridobi več izkušnje in boljše pozna „življenje“, kaker marsikateri mož, ki je svoje bivanje na vseučilišči podaljšal na deset let, in družih deset let prepisal v vradnijski kanceliji. Kaplan v pastirstvu stoji v neposredni dotiki z ljudstvom, on mu je učenik, vzgojitelj njegovih otrok, on svetovavec, on tolažnik v revah, posebno pa v boleznih in o smrtni uri; on deli z njim žalost in veselje. A ne le zunanje lice človeškega življenja spoznava kaplan, ampak dano mu je zreti v najskrivniše kcte človeškega srca, v tiste tajne tmine, ki se nikomur na zemlji ne odpirajo nego namestniku Božjemu, kakeršen je tudi zadnji kaplan na deželj; on zasleduje zunanje življenske prikazni do njih pravega vira, ki tiči v prosti volji, v strasteh človeških. Zatorej mu je pa tudi mogoče o marsikateri reči v javnem življenju izvestniše soditi, marsikaterim političnim težnjam in činom leže priti do dna ter najti jim pravega razloga, kaker morda vže osivelemu politiku, ki ni znal nikdar dostojno ceniti mogočnih moralnih sil, katere zastopata volja in sree človeško.

Kaj pa pravi sv. cerkev h kaplanski politiki?

Naši gospodje liberalci bi le tedaj pravdo dobili proti nam, ako bi mogli vsaj en odlok pokazati, s katerim bi bila cerkev duhovnom enkrat za vselej prepovedala vsako politikovanje. Tega pa niso vstani in to je dovolj za nas. Res sicer, da škofje ne poganjajo navadno svojih duhovnov na terišče politiskega agitovanja, da, neredkokrat so celó politiko sebi podložnih duhovnov

ostro grajali, jim jo prepovedavali; a to se je zgodilo le tu in tam za posebne slučaje, gledé na posebne časovne okoliščine, nikaker pa, da bi načelno duhovsko politiko obsojali. Ta prikazen nam pa le priča, kako nevarna je politika za duhovna, in da zlorabi lahko tudi duhoven politiko. To je pa vse drugo, kaker trditi: duhoven ne sme v politiko! To je marveč duhovnu resen opomin, naj politikuje v duhu in v odvisnosti od sv. cerkve in svojega škofa.

Da ne govorimo o tistih časih, ko so duhovni in škofje pri vladarjih in v političkih zbornicah imeli prvi sedež s plemenitaši, o časih — in take pomnino še mi — ko je tudi papež, kot svetni vladar, celó moral politikovati, hočemo se marveč ozirati na novejšo določbo, katere je cerkev dala o dandanes tudi na Slovenskem velevažnem kaplanskem politikovanju, kaker tudi na izreke imenitnih katoličanov.

Za naše dobe je še veljavno cerkveno pravo Tridentinskega koncilja, kateri sicer določuje, naj cerkveni dostojanstveniki ostanejo na svojem mestu, toda mej drugim jih od te dolžnosti odvezuje za slučaj, ko bi ne mogli biti doma zaradi kakega posla ali državnega opravka.¹⁾

Iz tega razvidimo, da cerkev, kar se tiče načela, svojim duhovnom dovoljuje vtikanje v državne zadeve. Za to pa ima več razlogov. Prvič more duhovna vezati dolžnost do države, da izvršuje svoja politička prava. V tem zmislu opomina prov. konc. Pariški l. 1849 svojo duhovščino: „Naj ne misli duhoven, da njega nikaker ne zadevajo političke reči. Duhovni namreč imajo kot državljani svoje dolžnosti nasproti državi, kar zahteva zrelo razsodnost in značajnost.“

Drugi razlog, zakaj cerkev ni hotela in noče duhovnov popolnoma izključevati od politike, je njih viša izobraženost in duševna spretnost ter vestnost, ki zamore državi prinesiti veliko koristi. Zgodovina priča dovolj, da so večkrat duhovni državo rešili s previdnostjo in dobrim svetom. To so vladarji sami radi priznali ter jim dali v politiki važnih pravic, tako da so duhovni s tehtno besedo odločevali ali vsaj vplivali na vojsko in mir, na postavodajo, na vse važniše državne in mejnarodne zadeve. Tudi dandanes velja isti razlog. Poslušajmo, kako piše eden najimenitnejših publicistov novejše dobe. Veuillot: „Dobra politika mora biti verska kaker morala: in glej, ravno zato so teologi in duhovni, ki poznajo Božjo postavo, najboljši svetovavci, in ne redkokrat najzanesljivejši ministri, ki si jih morejo izbrati vladarji. Od ene strani poznajo človeško srce, katero so sami dolgo časa izpraševali in sodili ob luči čiste in neizprosne postave Božje; od druge strani pa spoštujejo pravo in ne zanemarjajo dolžnosti,

¹⁾ Sess. XVIII. C. 1. d. ref.

ker tehtajo človeške zadeve na tehtnici Božjega svetišča. Njihov duh, ki se ne pokori podlim strastem, se obrača na više smotre, mej tem ko jih vest zavezuje, da vedno zvesti ostanejo pravici.“

Sicer pa ni cerkev nikdar zabila, kar opomina apostelj: „Nihče, ki se za Boga vojskuje, se ne zapleta v posvetne opravke.“ Za Boga se vojskujejo duhovni; zatorej pa mora cerkev skrbeti, da ostanejo v vsem delovanju vedno zvesti svojemu poklicu, da ostanejo vojaki Božji. To morajo ostati tudi v politiki. In na to mora cerkev ravno dandanes tem strože paziti, ker se je nekako tudi politika ponižala do ljudskih strasti. Nekdaj se je zdržavala v dostojni višini ter je bila opravilo učenih, izkušenih, treznih mož, dandanes je pa revolucija splavila vse jezove dostojnosti in postavnosti in priborila siloma pravico do politikovanja tudi veliki druhali, ki se daje voditi trenutku in slepi strasti. Mož, ki se dandanes vrže v tok političnega življenja mora večkrat gaziti po blatu ter mazati se. Ne le da mora večkrat rabiti trpke besede, ampak neredkokrat pride v položaje, kjer mu je skoraj nemogoče braniti avtoriteto; da, izpostavlja se zaničevanju, psovanju, morda celo pljuvanju in tepežu. Kako težko je tedaj duhovnu, ki ima biti po poklici angelj miru in sprave dostojno se vesti in vsestransko varovati duhovsko dostojnost! Kjer se je razburila strast, ne zda nič vse pomirjevanje niti zarotovanje.

Oziraje se torej na veliko nevarnost, ki preti dandanes od politike dostojnosti duhovskega stanu, ne neha cerkev duhovnom ponavljati glede politike nekaterih resnih opominov in jim dajati vodil, kako oprezno jim je hoditi po opolzli politiški poti.

Skoraj po vseh novejših cerkvenih zborih se duhovnom priporoča ali kar nalaga, naj poslušajo pri politikovanju glas svojega škofa, naj se ne spuščajo v politiko brez njegovega vedenja in dovoljenja. Tako opomina n. pr. Turski prov. koncilj 1849: „Čim bolj rastejo dandanes politični prepiri, tem bolj morajo paziti tisti, ki stopijo na to polje . . . Posebno pa duhovni naj ničesar v tem ne počnejo, ako se niso prej s škofom posvetovali in od njega dobili dovoljenja.“ Prov. konc. v Utrehtu l. 1855 pa določuje: „Nobenemu duhovnu ni dovoljeno vstrajno pečati se s politiko brez posebnega privoljenja škofovega.“

Ne le to, ampak prov. koncilj Pariški hoče tudi, da se duhovni, posebno tisti, ki opravljajo duhovno pastirstvo, v težkih slučajih obrnejo do škofa ter od njega pozvedó, kako jim je ravnati ali govoriti. Ker, kaker uči nadalje prov. konc. Abij. (l. 1850) „naj pač ne menijo duhovni, da smejo o političnih vprašanjih misliti, kaker se jim ljubi, ker tudi gledé teh vprašanj zabredejo ljudje vsak dan v največe zmote, katerih veliko so vže zavrgli rimski papeži v raznih okrožnicah.“

Nadalje navaja sv. cerkev poseben razlog, zakaj se duhoven vtika v politiko. In ta je pred vsem, da branijo vero ter odbijajo napade na sv. cerkev. Ker so duhovni vojaki Kristusovi,

morajo povsod le Kristusa iskati Tako tudi v politiki. Ta točka je pa dandanes tem večje važnosti, ker si je država osvojila ne malo pravic, katere po naravnem in božjem pravu pristojajo le cerkvi. V političnih zborih se po večini glasov določujejo strogo verska vprašanja in zadeve, ki odtegujejo narode cerkvi in veri. Državni zbori zametajo konkordate, vpeljujejo civilni zakon, brezversko šolsko postavo itd. Ako je tedaj volk vdrl v svetišče Božje ter odnesel iz njega najdražje svetinje, da jih oskrunja in in vlačí po terišči političnih strasti, ne bo li smel škof, ne bo smel duhoven povzdigniti glasu ter opozoriti svojih vernikov, ne bo smel za volkom v zbornico, da mu iztrže svetinje in jih pri- nesel nazaj v svetišče? In prav to je, kar posebno v naših časih daje duhovnom ne le pravico, ampak nalaga celó dolžnost, da politikuje. Kaker namreč vemo, se je posvetno razumništvo cerkvi većinoma izneverilo, od njega si smemo pač malo obetati, da bo vstrajno in odločno branilo, zagovarjalo vero in krščanske ideje; kdo bo torej prišel v javnem življenji cerkvi na pomoč, ako ne duhovei?

Slednjíc priporoča sv. cerkev duhovnom-politikom previd- nost in pravi način v politikovanji.

„Za čast sv. vere, za dostojnost duhovniškega stanu in blagor duš se mora duhoven v politiki vedno tako vesti, kaker je primerno njegovemu svetemu poklicu in vzvišenemu poslovanju. On mora v politiki vse razsojevati v luči sv. vere, ter mej raznimi premem- bami in borbami, katerim je človeško društvo podvrženo, mora povsod meriti edino na to, da vtrjuje Božje kraljestvo, da povišuje sv. cerkev, da povspešuje i svoj i vernih kristijanov večni blagor. Zatorej naj nikdar ne zabi, da je služabnik Kristusov in da zanj posluje. Zatorej bodi duhoven vedno mož Božji, bodi vsem vse, kaker apo- stelj, da vse pridobi za Boga. Duhovni naj bodejo vzvišeni nad stran k a m i in naj ne dajajo povoda sumničenju, da morda služijo tejali oni stranki, marveč naj očitno pokažejo, da drugega ne namerjajo nego branit vero in društvo; tako ohranijo vselej popolno neodvisnost v spolnovanji svojih duhov- niških dolžnosti, ter jih vsi spoštujejo in ljubijo, akoravno imajo različne politiške nazore. Močno bi se zagrešil duhoven, ki bi izpovedal v politiki nazore naspro- tujoče verskim določbam ali pogubne dru- štvu Ko izvršuje duhoven svoje civilne in politične pra- vice, naj se vedno dá voditi svoji vesti, ne imej nič drugega pred očmi, kaker korist cerkve in človeške druž- be, ter pazi naj vselej, da si ne bo nakopal jeze in sovraštva z neprevidnimi besedami ali dejanji, kar bi mu potem duhovno pastirstvo obtežilo in brezvspešno na- redilo. Ako ga pa kdo vpraša za svet, kako bi izvrševal svoje

politiške pravice, naj odgovori kratko in oprezno, da se pokaže nič manj previdnega kot kača, nič manj prostega kot golob.“

Tako prov. koncilj Bitur. l. 1850. Zlate besede ter vredne, da si jih vsak duhoven globoko vtisne. Pa tudi liberalci imajo v njih svoj delež, ker iz njih je razvidno, da cerkev tudi v naših časih dovoljuje duhovnom politikovati, le da jim hoče dati vodila, katerih se naj držijo v politiki.

Pred vsem morajo duhovni politiko podrejevati cerkvi in veri. Nikoli se nimajo v strankarstvo toliko zaplesti ali političnim težnjam se tako pokoriti, da bi vsled tega trpela resnica ali duhovniški poklic. „Pazite, da ne boste nikaker zadev naše svete vere žrtvovali v korist katerekoli stranke.“ Prov. konc. Balt. 1858. Vstopati pa v društva ali vtikati se v zadeve čisto politične, ki se vere nikaker, niti posredno, ne dotikajo, zdi se, da ne pristojajo duhovnu, niti je po duhu sv. cerkve. Pred navedeni koncilj kaj takega kar prepoveduje svojim duhovnom: „Duhovni se nimajo vdeleževati golo političskih shodov, ako ni to potreba za izvršitev državljskih pravic.“ Isto tako prov. konc. Dubl. 1852: „Opominamo vse duhovne, naj se ne vdeležujejo čisto političnih shodov.“

Cerkev želi torej, da se duhoven vdeležuje in sodeluje le pri takih družbah, pri takih shodih, in sploh pri takih političnih podjetjih, ki se vsaj posredno nekako nanašajo na vero in blagor človeštva; ker le tako bo zadostil aposteljnovega opominu: „vojak Kristusov se ne sme zapletati v posvetne reči.“

PISMA BREZVERCU

o najvažnejših filozofijskih in verskih vprašanjih.

I.

Teženje po spoznanji resnice. Darwinizem.

Srečno me je razveselilo, da ste tako odkrito izpovedali, kako Vas zanimajo vprašanja, ki so brez dvojbe najvišje važnosti. Preden se pa začnemo razgovarjati, je neobhodno potrebno, da si pojasnimo drug drugemu svoje stališče. Bodite, kar se tiče mene, prosti ter odkrite brezobzirno svoje dvome in vgovore, dasi bi

tudi povsem nasprotovali mojemu verskemu prepričanju. Naše prijateljstvo nima se s tem prav nič rušiti.

Sicer mislim, da razlika mej nami ni tako neskončno velika, kaker bi se dozdevalo komu pri prvem pogledu. Saj sami zagotavljate: „Razum in resnica, po katerih težiti je slehernemu človeku sveta dolžnost, sta mi bila od nekda v največjih čislih.“ Te besede jasno pričajo, da priznavate bivanje objektivne resnice, ki je neodvisna od našega subjektivnega vziranja, po kateri težiti je naša najsvetejša dolžnost. V tem se vjemam z Vami popolnoma! K spoznavanju resnice pa nas vodi razum, in prav zato mislim, smatrate tudi razum za največje dobro.

Toda tu krenejo pota naša vže na razen. Kaker očitvidno pričajo vse Vaše dosedanje trditve, je Vam razum jedini vir resnice. S tega stališča je pač dosledno, da vgovarjate: Vam katolikom velja poleg razuma tudi še razodetje, velja vera, od koder zajemljete bajé resnico. Zatorej je Vam razum skoro brez posla. Katolicizem je globoko ponižanje razuma, terja vero v nauke, ki nasprotujejo načelom razumovim. V dokaz navajate znane besede Tertulijanove.

Ali kljubu temu drznem se trditi, da vera moja, vera katoliška ničesar ne terja, kar bi vtegnilo nasprotovati načelom razuma. Razum je, ki naganja verovati celó skrivnosti! Resnično povem: po mojem prepričanju ne nahajamo razumniših nazorov o svetu nego so katoliški. No, ali znam, da se boste pri telh mojih besedah pomišljali, z glavo zmajali in radovedni pričakovali, kako li hočem svoje trditve vtemeljiti. Toda o tem, kaker tudi o reku Tertulijanovem, namerjam kasneje o priložnosti govoriti. Sicer hočem svoje katoliško stališče popolnoma popustiti in strogo postaviti se na stališče golega razuma, katero je po Vašem prepričanju jedino dovoljeno. Pišite prosto, ne da bi se na-me ozirali; ako bi pa zapazili, da zajemljam svoje dokaze iz vere, dam Vam oblast, da koj pretržete naše dopisovanje.

Začnimo od kraja. Kaker Vi menite, je človeku nemogoče do resnice; meni se zdi to neverjetno. Vi primerjate borbo za resnico brezkončnemu desetinskemu drobu, češ, ves trud je zaman. Razumu je nemogoče do spoznanja resnice! In tako tudi človeku nemogoče do svojega smotra! Vprašam, ali bi ne bila to brezsmotrenost? Razum, ki je po svojem prirodnem bistvu vsposobljen spoznavati resnico, ki z ognjenim hrepenenjem po njej teži — ta razum bi imel na veke obsojen biti v temo, v nevednost!? Jaz sicer ne vem, kako mislite o početku narave v obče, in posebe narave človeške, vender bodi Vaše mnenje kakeršnokoli, bi po Vašem morali priznati v človeški naravi nasprotje: ker narava bi nas gonila za resnico in ista narava odmikala nam jo na večne čase.

Nikaker! Ali ne vidite v naravi največje smotrenosti? Slednja stvarica ima svoj določeni smoter, pa tudi možnost in sposobnost

doseči ga dobi sleherno bitje od narave. Živalsko telo, n pr. terja za svoj obstanek telesne hrane. Vprašam, ali bi ne bilo absurdno vže misliti, da bi narava, ki poraja živalske organizme, ne bila poskrbela za njihovo ohrano?

Kar pa pišete o Darwinu, priča dovolj, da izpovedate materialistični monizem, katerega je prav za prav on iznašel. Menim pa, da se dá mnogokaj oporekati proti Darwinovi teoriji, ne samo z modroslovnega, ampak tudi z naravoslovnega stališča. Dobro veste, da razlaga Darwin, za njim darwinisti vesmir in vse brezštevilne prikazni rastlinskega in živalskega življenja — tudi človeškega iz prostih, čisto materialnih prasnovi. Osnovni nauk darwinizma je večnost materije in njenih sil.

Toda, kako dokazati večnost materije! Učenemu raziskovanju se to še ni posrečilo. Prepričani smo tudi, da je v tej zadevi ves napredek na veke zaman. Kajti vže površno premotrenje fizikalinega zakona trajavosti, dokazuje prav očitno, da materija ni absolutno bitje, imajoče v sebi vzrok priličen svojemu bivanju. Telo namreč miruje po zakonu trajavosti neprestano, dokler ga druga venanja sila ne zagiblje, in se giblje neprestano, dokler ga druga venanja sila ne vstavi.

Nobeno mirujoče telo ne more se samo o sebi zagibati in nobeno premikajoče se samo o sebi, vmiriti. Vže iz tega se dá sklepati, da snov ni sama od sebe ampak od drugega. Ali recimo tudi, da sama od sebe! Njena prvotnost je morala biti ali mirovanje ali gibanje. Ako je bilo mirovanje, priznati moramo, da biva materijo gibajoč vzrok izven, ker drugače bi bilo sedanje gibanje brez vzroka. Ako je pa bila v materiji od vekomaj tendencija gibanja, morala bi se tudi dandanes očitno javiti. Toda nasproti temu so vse dosedanje izkušnje. Ko merimo gibanje; je nam absolutna lenost snovi načelo. Nihče ne pripisuje telesom kake vsobljene gibajoče moči. Vse naše izkušnje izključno dokazujejo, da se gibljejo telesa, drugo od drugega, brez konca. Ako bi torej izven teh vzajemno gibajočih se teles ne bilo gibajočega vzroka, imeli bi celo vrsto gibanj brez vzroka, brez razloga. S tem pa rušimo zakon vzročnosti — temeljno načelo našega spoznavanja.

Pa tudi geologiška preiskavanja niso Darwinovi teoriji nič kaj vgodna. Ne dá se več dvomiti, da se je živalsko življenje na zemlji kasneje počelo nego rastlinsko. Tudi je bila doba, ko ni bilo ne živali ne rastlin. Najmlajši prebivavec zemeljski pa je človek. Po soglasni misli vseh naravoslovcev biva človek na zemlji še le nekoliko tisoč let; pri živalih in rastlinah pa štejejo stotisoče in milijone. Vprašamo, kako so se iz anorganskih bitij razvila organska? Dalje, kako se je zvršil velikanski prehod od rastlin do živali in kako od živali do človeka?

Darwinisti so iztaknili svojo „generatio aequivoca“. Mislili so, da je s tem velika skrivnost vže rešena. Iz najpopolnših

anorganskih oblik razvile so se bajé najniže rastlinske oblike itd., dokler se ni dovršilo razvijanje do človeka. Toda najnovejše preiskave omajale so teorijo „generatio aequivoca.“ Odpovedal se jej je vže skoro ves učeni svet „Generatio aequivoca“ vidno hira, od kar je Pasteur po naročilu francoske akademije dokazal, da je praplodnja močelk, katero je Pouchet z nova zagovarjal — laž. S tem je izgubila vera v praplodnjo ali vera v organizme iz anorganske materije svojo zadnjo vlovko ter se je — po mnenji Huxley-a — stegnila!

Zato pravi sam Virhow: „Čas je odpovedovati se tej znanstveni šari, ki smatra vse življenske prikazni za gole mehaniške rezultate molekularnih sil osobljenih sestavljajočim telesnim delom. Kaker ne moremo reči, da se giblje topova kroglja s svojimi lastnimi močmi, in da je sila, s katero vdari ob druga telesa, proizvod lastnosti njene podstati, . . . tako ne smemo si tudi nikaker razlagati, da so življenske prikazni sam goli rezultat lastnosti razne dele sestavljajoče podstati „Generatio aequivoca“, posebno ako se vzame kot samotvorba, je ipak ali pravcato krivoverje ali zlodejstvo“) Ako pa izgubi „generatio aequivoca“ svoje znanstveno ozadje, je odzvonilo darwinizmu za večne čase.

Radoveden sem, kaj mi boste odgovorili.

II.

Dalje o darwinizmu. Živenjski princip. Človek pa opica. Govor.

Priznati moram, da sem Vas preneglo obsodil za materijalista. Kajti uverjate, da nikaker ne izpovedate podlega materijalizma Büchnerjevega, temveč da se nagiblujete bolj k monističnemu idealizmu. Nič me ni moglo bolj razveseliti, kaker to. Saj tudi jaz sovražim materijalizem, tudi moje geslo je: idealizem!

Vender pa menim, da precenjate še vedno materijalizem. Jaz bi sosebno Darwinu ne mogel priznati one izvenredne genijalnosti, radi katere ga toliko občudujete. Ima sicer nekaj, česar mu ne moremo odrekati: to je izvirnost hipoteze, na kateri sloni njegova zistema. Glavna zasluga njegova pa ostane vedno le v tem, da je probudil znanstveno raziskovanje.

Dovolite mi tedaj, da se nekoliko pomudim pri glavnih točkah Darwinove teorije. Zistema, ki izvaja vse življenje in sploh vsa bitja jedino le iz materije, se pač ne dá več vzdrževati! Vi sicer dvomite o absolutni trajavosti materije, češ, da more imeti i drugih, do sedaj še skritih lastnosti. Toda jaz mislim, da bi pač

1) Virchow, Archiv f. patholog. Anatomie und Physiologie B. III. S. 22

težko našli učenjaka, ki bi zaresno dvomil o absolutni trajavosti materije, ker je jasna, evidentna, na nji sloni vsa mehanika in fizika.

Vi sicer izpodbijate znanstveno potrjene rezultate z drugimi nepoznanimi in znanstveno še ne dokazanimi lastnostmi materije; a to je pač predrzno in v znanstvu celó nepriležno. Povejte odkritosrčno, je li znanstvenemu raziskovanju častno sklicevati se, ko Vas spravijo v zadrego jasni dokazi, na negotove sile? Potemtakem bi ne bilo pač nobenega nezmisla, ki bi se ne dal zagovarjati proti obče priznanim resnicam, vsaj z nekoliko verjetnostjo.

Poleg tega so se ponesrečili vsi dosedanji poskusi, kako bi se ovrгла absolutna trajavost materije. Vzemimo n. pr. poskus Zöllnerjev, kojega Vi sami omenjate. Njegova podmena (hipoteza) o četrtem obmeru (dimenziji) t. j. o štiriobmernem prostoru, se ne dá nikaker vzdrževati. Prostor s štirimi obmeri je nezmisel. Kdor bi kakerkoli poskusil zagovarjati to hipotezo, bi moral le še bolj priznati njeno ničevost. Poskus, s katerim hoče Wirth Zöllnerjevo teorijo rešiti, priča o tem dovolj. Vzel je n -obmerov; to je pa „petitio principii.“ Opravičiti bi se dala ta hipoteza le, ako bi se moglo dokazati, da število obmerov ni absolutno določeno od narave in bistva prostorovega.

Kar se pa tiče uspehov pri somnambulih in medijih, je vedno bolj očito, da se ne dajo razlagati naravnim potom. Katoliški učenjaki so skoro brez izjeme prepričani, da pri teh prikaznih posredujejo duhovi. Tudi veste, da se število spiritistov dan za dnem množi in da štejejo privrčencev vže na milijone, kateri vsi soglasno trdè, da so mediji v zvezi z duhovi; ti so pa, kaker većinoma menijo, duše rajnkih. Da so pa resnično duhovi pri tem, priča najsijajniše vtis, katerega napravljajo spiritistični shodi, kajti materijalisti, ki so prej zanikali vsakošno bivanje duhov, začeli so, potem ko so se vdeležili takih shodov, najodločniše zagovarjati bivanje duhov.

Druga točka, o kateri bi rad obširniše govoril, se tiče prehoda od neorganskih bitij k organskim. Ta prehod je po Darwinu naraven.

Nam pa se ne zdi tako. Življenje se pač nikaker ne dá smatrati za gol proizvod kemične sestave in atomov. Primerimo le oživljeno materijo z mrtvo. Koliko spojin so vže iztaknili kemiki. in vender se še celi kemiji ni posrečilo stvariti s pomočjo kemične operacije niti najmanjše življenske stanice! Neovrgljiva resnica je, da se poraja življenje edino le iz življenja. Ali absolutno nerazumljivo bi bilo, kako da se je nekđaj iz anorganičnega bitja porodilo organično in kako da se dandanes kaj takega več ne posreči, navzlic velikanskemu napredku v fiziki. Kar je bajé narava nekđaj stvarila sama ob sebi, ne zmore več dandanes ista narava, akoravno jo podpira človeška umetnost! Kemik

lahko sicer vstroje (organizme) razloži in pojasni, toda priznati mora, da je izven atomov in nad atomi še druga posebna moč, katera se njegovemu opazovanju popolnoma odteguje; zovemo jo živensko moč — skrivnost za fizika in za kemika!

Toda oglejmo si razliko mej živo materijo in mrtvo bolj natančno. Pred vsem se kaže gibanje pri neživi materiji kot rezultat aktualnih moči, lastnih posameznim atomom in molekulam ter menjajočih se vtisov od zunaj, katerim so podvrženi atomi in molekuli. Vse drugače pa je pri vstrojih (organizmih). Tu imamo nepretrgano gibanje, ki se vrši po vseobsežnem načrtu, ki presega sedanje in se ne dá določevati od momentannih zunanjih vtisov, ampak teži, porabljaajoč zunanje vtise, k določenemu cilju. Vrši se, pravim, po načrtu, ki nikaker ne namerja mimogredočih, posameznih učinkov na atomih in molekulih; ampak teži z njihovo pomočjo po konečni celoti, ki se javlja v popolnem staničnem življenju. To gibanje in ta načrt ne more tedaj biti zapaden v posameznih molekulih niti se po njih dejstvovati. Kako bi bilo pač mogoče, da bi težili atomi n. pr. vodeneč, dušec, ogljenec, sè svojo sedanjo premembo po stanji, ki ima slediti še le za več dni ali mesecev? Pa čemu bi tudi težili potem, saj jih takrat celó ne bo več v stanici? Tudi ni ono stanje v nikakeršnem sorazmerji z njihovim ozkim in enostranskim delokrogom, ter je celo sè stanjem, po katerem težé iz vse svoje narave, v jasnem nasprotju. Na veke ostane nam nerazumljivo, kako more fizična narava dospeti do takega cilja sè svojim čudno zamotanim in vender tako harmoničnim staničnim gibanjem; da si moremo to prikazen razložiti, nam drugega ne ostaja, kaker da vse gibanje atomov in molekulov podredimo jedinstvenemu, višemu impulzu, ki ima sicer v stanici svoj sedež, odvisen je pa edino od snovnih staničnih delov.

Vse le kemično, fizikalično in mehanično delujoče sile nas tu zapuščajo, ker te merijo po svoji naravi neobhodno vedno le na trenoten pokoj. Moramo tedaj vsekaker poleg materije priznati tudi nad materijo še drug, aktiven princip, ki je više dejstvenosti t. j. poseben življenski princip.

Kaj sklepamo iz tega? Ako je mej organično in neorganično materijo bistvena razlika, ne ostaja nam drugega nego alternativa, ali je organično poleg neorganičnega od vekomaj, ali pa se je organično kasneje začelo. Prvo nasprotuje geologiškimi rezultatom in Laplacejevi teoriji, da molčimo o drugih zaprekah. Ostaja nam le drugo. Toda, ker se organična bitja nikaker ne dajo izvajati iz neorganičnih, priznati moramo nujno, da biva izven materije ter izven sveta stvariteljni vzrok, ki je organično življenje obudil. Potemtakem pa seveda pade darwinistični materializem.

Zdaj pa o razmerji mej človekom in živaljo! Darwinizem taji, kaker je znano, bistveno razliko mej obema. Vi sicer pripom-

nite, da bi se nikaker ne smeli sramovati biti jednega roda z živaljo. Očitno povem, da bi jaz temu prav nič ne oporekal, ako bi se obistinila Darwinova teorija. Jednakost bistva pri človeku in živali bila bi potem resnica. Resnica pa je nad vse, dopadi ali ne. Morali bi jo torej pripoznati, dasi bi nam bila še v večo sramoto. Toda prav to je, kar jaz odločno zavračam.

Človek se je spočel po mnenji darwinistov iz opice. Kdaj pa? Pred mnogo tisočletji, odgovarjajo. Ali kako, da se dandanes nobena opica več ne počloveči? In to se ne posreči, akoprav se je z vso umetnostjo vže poskušalo, kako bi se opica izredila in omikala v človeka?!

Pa pravijo: kakšen razloček je pač mej divjim eskimom in urang-utangom? Na prvi pogled gotovo na velik, odgovarjamo. Toda vzemite eskima in začnite ga učiti in vzgojevati. V kratkem času se bo izobrazil. Kolikrat so se vže najsurovejši divjaki izomikali sè skrbno vzgojo v najbolj učene može, ki se niso prav v ničemer vstrašili civilizovanih Evropejcev. Kaj pa urang-utang? Kakeršen je bil, je in bo vedno — urang-utang! Nas li ne sili ta primer, da pripoznamo v človeku princip, katerega po vsem pogršamo pri živali? Žival se giblje pri svojem razvijanju in delovanju vedno le v določenih mejah — človek pa je v svojem razvoji brezmejen. Kaker hitro se mu vzbudi samozavest, vspenja se k čedalje višim smotrom ter si svobodno voli sredstva v njihovo dosego. Pri živali velja povsod zakon neobходимosti, nespremenljivosti, materijalnosti — pri človeku pa svobodno gibanje, katero more izhajati edino le iz duhovnega vzroka. Nasprotje mej nujnostjo in prostostjo, mej materijo in duhom javlja se tu preostro, da bi se moglo spregledati. Nad vse občudujemo n. pr. umetnostno zgradbo umne čebelice ali mravlje. Toda po pozornišem opazovanju moramo priznati, da se vrši vse le po naravnem nagouu — neobhidno. Delajo tako, ker ne morejo drugače. Prav zato delajo pa tudi vedno jednako, brez vsakeršnega napredka. Kaker so delale pred 2000 let, delajo tudi dandanes in bodo delale za 2000 let. Ali ne tako človek! Kolik razloček mej prvim vozom in mej lokomotivo? Kak gorostasni napredek! Pri živali vidite nespremenljiv zakon nujnosti, materijalen, fizičen princip, pri človeku prosto samozavest, — duhoven princip!

Poglejmo dalje na govor človeški! Govor je izključna lastnina človekova in prav zato priča o bistveni razliki mej človekom in živaljo. Vgovarja se sicer: Človek je prišel slučajno do govora, češ, saj tudi nekatere živali znajo govoriti n. pr. papiga. Na to pa odgovarjam, da je pri papigi izgovarjanje človeških besedi proizvod mehničnega vežbanja, pri človeku pa izhaja iz bistva ter je čisto naraven pojav. Zato vidimo, da izgovarja papiga vedno le iste besede, katere so ji umetno vtepli. Človek pa se v svojem govoru prosto razvija in popolnjuje. Sicer se pa pri papigi niti ne dá govoriti o pravem govoru; tako znani govor

je le nekako proiznašanje glasov brez misli in vsebine. Bistveni moment pri človeškem govoru je misel. Dobro se vem še spominjati, da je bila v neki ulici v Gorici papiga na oknu. Ko smo v šolo hodili, povprašavali smo jo: „Che ora è?“ In odgovarjala nam je vedno: „dieci“. Ta odgovor ni bil nič drugega kakor nasledek dresiranja, torej kaj čisto mehaničnega, nesvestega, neprostoVOLjnega. Mnogokrat ponovljene besede „che ora è“ in njim priložena beseda „dieci“, vtisnile so se živali tako živo, da je pri slišnji prvih besedi proiznašala neobhodno poslednjo. Ta „dieci“ je čisto mehaničen, brez miselne vsebine. Kajti, ako bi bil kdo postavil papigi isto vprašanje v drugi obliki n. pr. „quanto tempo è passato da mezza notte“? bi bila gotovo molčala. In vender izraža to vprašanje isto misel kakor prvo. Ali pa da bi bil kdo vprašal o polnoči ali zvečer, o solčnem zahodu: „che ora è?“ — dobil bi bil isti odgovor: „dieci“. Zakaj? Ker je pri istem fizičnem vzroku isti včinek, kakor je pri isti količnosti železa ista teža. Od človeškega govora pojme papiga le fizični glas, ne pojme pa duhovne misli. S tem pa jasno kaže, da ji čisto nedostaja duševne zmožnosti, katero nahajamo pri človeku.

Rad bi odgovarjal tudi na druge točke Vašega pisma, toda vidim, da Vas ne smem dalje muditi. Prihranjam si za drug pot.

Goethe-jev „Faust“ in Dante-jeva „Divina Commedia.“

Donesek v označitev naturalistične in kristijanske poezije.

Kdo bi tajil, da sta Goethe in Dante bila genija, kakeršnih ne rodi vsako stoletje? Njuna najslavniša proizvoda sta pa „Faust“ in „Divina Commedia“; tu se nam javlja vsa pesniška moč, pa tudi versko naziranje obeh pesnikov-prvakov. Ta dva umotvora sta velikanska časovna pomnika, kaker ogromni zažigalni stekli, v katerih žarišči se odsvita dvoje nasprotnih svetovnih naziranj: naturalistično in kristijansko. „Faust“ in „Divina Commedia“ ste slednjič znameniti epopeji človeštva, kaker ste se rodili v dveh genijalnih duhovih.

In ravno zarad tega smo se namenili spregovoriti kaj več o njih. Oceniti hočemo ta umotvora v splošnih obrisih, nepristransko, in pokazati Slovencem njuno vrednost v poeziji, v filozofiji.

Najprej nam je jasniše in določniše označiti ter ob enem opravičiti stališče, na katero smo se postavili pri tem razmotri-

vanji. Tudi nam je dokaj na tem ležeče, da se bralci „R. K.“ zlagajo z našim motriščem.

V ontologičnem, t. j. strogo filozofičnem pomenu, ni je absolutne ločitve mej resničnim, dobrim in lepim; ove trojne ideje so neločljive družice, ki se dejstvujejo v vseh bitjih mnogovrstnega stvarstva. Kajti slednje stvari so resnične, vkoliker so stvarjene v soglasji z božjim razumom, so dobre, vkoliker služijo smotru določenemu po božji previdnosti, ter so radi tega v svoji vrsti popolne, torej lepe; in sicer lepe prvič v ontologičnem in drugič, kar je pa le posledica prvega, v estetičnem zmislu; ker ravno popolnost je tista lastnost bitij, katera, ako jo vgladamo, vgaja — od tod opredelba lepote: pulchrum est, quod visum placet. Potemtakem ni je istinito lepe stvari, katera bi ne bila ob enem resnična in dobra — in naobratno.

A ta trojna ideja se ne javlja v vseh bitjih enako, bodisi radi različnih razmer in najbližjih smotrov, bodisi vsled naših omejenih čutov, ki mnogokrat ne morejo lahko prodreti do dotične lastnosti; tako da pri enem bitju povdarjamo bolj njega resnico, drugo imenujemo rajši dobro, in zopet drugo lepo.

Poeziji pa in umetnosti sploh so predmet bitja, v katerih se posebno javlja lepota. Radi tega se mora v poeziji, ki ima najprej estetičen smoter, podrediti vse temu najvišjemu smotru, t. j. lepoti; drugače je prava poezija neizogibno zgubljena, vmaknivša se „historični“ ali golo naravni istini. Ta nevarnost ji dandanes preti zares od čedalje bolj širerečega se „verizma“ recimo materijalizma, ki se je mnogokrat zaril v svetišče umetnosti. Naravno, čim večji je estetičen vžitek, ki nam ga ponuja umetniški proizvod, tem viša je njegova vrednost in tem večji njegov pomen v zgodovini umetnosti in sploh kulture. Toda moramo priznati, da je tisti estetični vžitek viši, ki bolj zadovolji človeško naravo, ki bolj oblaži človeka, nudeč njegovim najvišim težnjam najplemenitiše vtehe.

Ker je pa razum najviša, najplemenitiša moč človeška, ki nam edina podeljuje dostojnost, vzvišeno nad celo vidno stvarstvo, bode tisti proizvod viši, imenitniši, ki bolj zadovolji razum. A hrana razumu je resnica, ideja; torej čim više ideje so vtelešene v umotvoru, tem večja je pri dovršeni obliki njegova vrednost.

Rekli smo: „pri dovršeni obliki“, ker oblika je pri umotvoru bistvene veljave, tako, da brez dovršene oblike ni ga resničnega umotvora: dovršena čutna oblika vteši in pridobi za-se čut, ki je prva podlaga spoznanju.

Dobili smo tedaj absolutno veljavno merilo, s katerim nam je meriti umetniške izdelke, načelo, ki nam bode svetilo tudi pri motrenji omenjenih umotvorov ki sta — „Faust“ in „Divina Commedia“.

V „Faustu“ imajo glavno vlogo tri osebe: Faust, Mefistofeles in v prvem delu Gretchen. Da razumemo razvitek in celo sestavo drame, treba nam kratko načrtati ove značaje, če sploh smemo tu strogo govoriti o značajih. Marveč — in tega si je bil Goethe sam najbolj v svesti, ki je svoje delo imenoval le „fragment“ — tu se nam prisposodablja trojne sile v Goethe-jevem zmislu, trojen princip v človeški naravi in življenji, princip, ki je s prva določen le v splošnih obrisih ter v teku razvitka dobiva različne podobe: v tej skorej da večni premembi ostane le Gretchen ena in ista, dosledna svojemu značaju, edina pristno tragična oseba Faustove tragedije.

Faust je Goethe sam. Faust bodi po Goethe-jevem očitnem namenu i človek — vzor; s koliko pravico, se ve, je drugo vprašanje, ki se bode rešilo v naslednjih preiskavah.

V Faustu se nam najprej vtelesa najplemenitiša težnja človeštva, težnja nevgasljiva po spoznanji resnice in vesolstvenega bistva. Ova težnja je najviši delež človeškega bitja, ki se ne spretno z orjaško silo vspenja v svetišče resnice, kjer edino more mirovati. A Faust obupa pri ovem teženju nad vsako vedo, posvetno in božjo, ter takisto obsodi — človeški razum, obsodi človeštvo v njegovi najviši svetinji:

„Habe nun, ach! Philosophie,
Juristerei und Medicin,
Und leider! auch Theologie
Durchaus studiert, mit heissem Bemühn.
Da steh' ich nun, ich armer Thor!
Und bin so klug, als wie zuvor!

— — — — —
Und sehe, dass wir nichts wissen können!
Das will mir schier das Herz verbrennen.“

Da bi pa vtešil nevgasno teženje po spoznanji, se vda — vraži, magiji. S tem je vže prav za prav zapadel slabemu principu — Mefistu. Njegovo bistvo je precej zračen pojem: negacija vsega, kar biva in žije, nič je njegov zadnji smoter — rekel bi, da Mefisto, po lastni karakteristiki, je pojem najnovejše nemške filozofije, nekako Schopenhauerjev ali Hartmannov „unbewusster Wille“, ki teži po absolutni nirvani:

„Ich bin der Geist, der stets verneint!
Und das mit Recht; denn alles, was entsteht,
Ist wert, dass es zugrunde geht.“

Kaj pa pomenijo sledeče sibilicne besede:

„Ich bin ein Theil des Theils, der Anfangs Alles war,
Ein Theil der Finsternis, die sich das Licht gebar,

Das stolze Licht, das nun der Mutter Nacht
Den alten Rang, den Raum ihr streitig macht“
i. t. d.

ni še menda noben komentator do dobrega razmotril: mi namignemo na vže imenovano „Philosophie des Unbewussten.“

Tu smo pri starem in vedno novem vprašanji: od kod prihaja zlo v naravi in v človeštvu. Po Goethe-jevem nazoru je zlo večen, nestvarjen princip: žalosten nazor, ki ne more in večno ne bode mogel zadovoljiti človeške pameti, pesimizem z vso svojo trpko vsebino!

A Mefisto pravi tudi o sebi, da je:

„Ein Theil von jener Kraft
Die stets das Böse will
Und stets das Gute schafft“.

Slabi princip — stari zlodej „figurira“ tu nekako kot kulturen živelj, kot pospešitelj človeške omike. Na tem nazoru, dasi se s prva zdi absurden ali najmanj samovoljen, je vendar nekaj resnice. Razločiti se dá namreč dvojno zlo: moralno ali greh v navadnem pomenu, in fizično zlo, katero nam je le posledica ali kazen prvega. Fizično zlo je v tistem krepek nagon k delovanju, ki namerja vkrotenje sovražnih sil in zboljšanje gmotnega stanja. In tudi Faustu mora Mefisto biti koliker toliko koristen, namreč vkoliker mu pripravlja vsakojakih vžitkov, moralnih in nemoralnih; s tem namreč včini nehoté, da se Faust, katerega vžitki ne morejo zadovoljiti, vedno bolj očišča nizkega poželenja ter vspne na mravníše stališče.

Sploh se je Goethe popolnoma odrekel splošnemu naziranju o hudiči, kot največem nasprotniku božjemu, v njegovem delu je „srednjeveški“ hudič nujna sila v gospodarstvu naravnem, nasprotujoči princip, ki rodi vsak napredek nekako v Carducci-jevem zmislu:

„Salute, o Satana,
o ribellione,
o forza vindice
della ragione!“

Mefisto je pri Goethe-ji celó vspešno sredstvo božjega vladarstva na zemlji!

„Des Menschen Thätigkeit kann allzuleicht erschaffen,
Er liebt sich bald die unbedingte Ruh;
Drum geb' ich gern ihm den Gesellen zu,
Der reizt und wirkt und muss als Teufel schaffen.“

Prolog im Himmel.

Sicer je Goethe-jev Mefisto precej človešk značaj, eleganten gospodič — „Junker Satan“ — ki, precej humoristično navdihnjen ter ludomušen zabavljevec, prezira vsako višje, filozofično teženje, se roga plemenitim čutom ter bodri le razkošnemu vživanju.

A Goethe, oddaljivši se v najglavnejših točkah od stare tradicije je spodmaknil — kar moramo posebno poudariti — vso realno podlago ovi osebi: Mefistofeles bi moral biti zlodej, a je komaj njegova senca: Goethe je stvaril subjektiven živelj, kateremu je, koliker se mu je zdelo in zljubilo, našil razne „srednjeveške“ zaplate. Na tako „figuro“ ne verujemo, ker ni realna niti mogoča, ker ni ne tič ne miš niti strogo človeški. niti zlo-dejski značaj — saj često prav rad obišče „starega“ (Boga):

„Von Zeit zu Zeit seh' ich den Alten gern,
Und hüte mich, mit ihm zu brechen“ —

ki se tako vljudno, tako ljubeznjivo razgovarja z njim:

„Du darfst auch da nur frei erscheinen,
Ich habe deines Gleichen nie gehasst.“

Prolog im Himmel.

Toda vrnimo se k Faustu in njegovi žrtvi — Gretchen.

Magija mu ne more podeliti zdravila: skrivnostne duhovne prikazni ga omamijo, ne more jih pojmiti in obupajoč nad človeškim razumom ter suhoparnim življenjem se hoče otroviti: a zdajci ga reši čeznaraven vpliv — angeljsko petje oznanjujoče vstajenje Gospodovo, to ga spominja srečnih mladih let, ko je vera še navdajala celo njegovo bitje.

Goethe je takisto pripoznal skrivnostno moč vere, ki edina more rešiti dušo vijočo se v obupu. A to je v njegovem delu neorganičen ud, nekako „deus ex machina“; saj Faust ne veruje ter se predrzno roga čeznaravnosti:

„Hier ist es Zeit, durch Thaten zu beweisen,
Dass Manneswürde nicht der Götter Höhe weicht,
Vor jener dunklen Höhle nicht zu beben,
In der sich Phantasie zu einer Qual verdammt.“

Koncem I. prizora.

Faust se pozneje zateče celó k svetemu pismu, a najskrivniša stran njegova je nevercu-racionalistu neumljiva, smešna; on hoče popraviti sveti tekst. „Im Anfang war das Wort“ se premeni po različnih metamorfozah v: „Im Anfang war die That“ — v smešno absurdnost! Dasi Faust prekolne v emfatični izjavi vse dobrote in slasti človeškega življenja, se vendar zaveže z Mefistom, ki mu hoče osladiti življenje po svojem, t. j. Faust se vda, sicer z bitko slutujo v srci, čutnosti, živalski strani človekovi:

„Des Denkens Faden ist zerrissen,
Mir ekelt lange vor allem Wissen.
Lass in den Tiefen der Sinnlichkeit
Uns glühende Leidenschaft stillen!“

Tu se človeku nehoté vriva v spomin razvitek novonemške filozofije, ki je začela s predrznim, ošabnim racijonalizmom ter se slednjič ponižala v blato materijalizma: žalosten, a vedno ponavljajoč se pojav v življenji posameznikov in človeštva!

Ker je Faustu svet višega spoznanja „prepovedan sad“, hoče biti tipičen človek, t. j. svojo individualnost hoče razširiti v človečnost.

S tem je tudi Goethe označil pomen svojega junaka.

V svoji pohotnosti onesreči Faust nedolžno bitje, toliko imenovano Gretchen, ki je mnogim vzor ženstva, a s koliko pravico, Bog vedi. Vsekaker je ne vsposablja za to visoko čast njena nezaslišano hitra vdanost do tujega gospoda, kateri jo je po vrhu tako nesramno ogovoril, njena grda nezaupnost in sramotno, da, moralno ravnanje do lastne roditeljice, njena spozabljenost deviške časti in sramežljivosti. Res, njena žalostna smrt in zaupnost v Boga:

„Gericht Gottes! Dir hab' ich mich übergeben!“

izzivljati naše vsmiljenje in sočutje do njene tragične osode. Sicer pametno sodečim more biti Gretchen le zastopnica ženstva v njegovi slabosti in skesanosti, recimo k večemu vzor spokornega ženstva.

Prvi del Faustove žaloigre se konča z ogromno disharmonijo, katero provzroči tragična smrt prevaranega bitja, ne da bi zapeljivca zadela zaslužena kazen. Faust si je nakopal veliko krivdo, katera je koliker toliko glavni motiv drugega dela ove tragedije; bil je vže v „malem svetu“, Mefisto ga pelje sedaj v „veliki svet“, na cesarski dvor, kjer Mefisto reši financijelno zgubljenega carja s papirnim denarjem. Navidezno nastane izvrstno gmotno stanje — in car, razveseljen o takem vspehu, dá napraviti na dvoru „maškerado“, katero je Goethe kar napolnil z alegorijami in simboli, katerim ni zlehka priti do jedra. Sploh moramo povdariti, da alegorije v „Faustu“ so kaj temne in medle, brez krvi, vidijo se jim tako rekoč mrzle kosti brez oživljajočega navdiha ter so večinoma simboli zračnih pojmov, o katerih lajik ne more umeti, s kako pravico jih stavi pesnik v stik z dejanjem. Pregoste alegorije in mistifikacije služijo večinoma pesnikovim osebnim namenom, ki so do cela ločeni od smotra in ideje celega dela.

*
**

Drugi del „Fausta“ je — in to morajo priznati tudi največi čestivci Goethe-jevi — zmes najrazličniših prizorov večino-

ma brez najmanjšega organičnega stika. Ako vže v prvem delu nekateri „ekstravagantni“ prizori niso posebno spojeni s celoto, pogrešamo v drugem delu popolnoma, kar se imenuje „tragična napetost“, posamezni prizori in slike se čisto vrste, rekel bi, kaker oblike v kalejdoskopu. V junaku Faustu se vrši več ali manj psihologičen razvitek; v prvem delu je najprej „titanično“ hrepenel po najvišem spoznanji in kmalu potem običal v pohotnosti; sedaj se nekako strezne, postane estetičen in slednjič humanist ali koliker toliko moralen: omenjeni nekako organično spojeni prizori naj bi služili v označitev ovih metamorfoz; naravno, da tu ni enote dejanja, katero nujno zahteva tragedija, ampak le enota smeri ali tendence.

Vrhunec Faustove estetične dovršenosti je njegova zveza z grško Heleno; Euforijon, skrivnostni plod ove zveze, je nam lahko lep simbol novodobne poezije, ki, ne zmeneč se za svete umeteljne in mravstvene zakone, se dviga v domišljene kraje, da se slednjič, kaker Euforijon, onesreči ter znikne gubeč se v — nič.

Slednjič se dvigne Faust, kaker smo vže omenili, na mravnije stališče, na stališče človekoljubnosti; njegov edini življenjski smoter je sedaj gmotna blaginja majhne primorske deželice, katero je iztrgal „neplodovitemu“ morju. Ko je koliker toliko dosegel ta smoter, vtihne v njem vsako više hrepenenje: sedaj mu je sladko vmreti:

„Zum Augenblicke dürft' ich sagen:
Verweile doch, du bist so schön!
Es kann die Spur von meinen Erdentagen
Nicht in Aeonen untergehen.“

In Faust, ki se je odločno odrekel vsem čeznaravnim težnjam:

„Der Erdenkreis ist mir genug bekannt,
Was drüben, ist die Aussicht uns verrannt;
Thor, wer dorthin die Augen blinzend richtet,
Sich über Wolken seines Gleichen dichtet!
Er stehe fest und sehe sich hier um.
Dem Tüchtigen ist diese Welt nicht stumm.
Was braucht er in die Ewigkeit zu schweifen!
Was er erkannt, lässt sich ergreifen“ —

ta Faust je rešen, sveti prebivavci nebes povzdigujejo njegovo popolnost ter ga sprejmó v nebesa!

To je vendar preveč; Goethe se je tu popolnoma spozabil svoje vloge, ko svojega naturalističnega junaka naenkrat povzdigne v čeznaravni red: Nemeč bi rekel, „es passt, wie Faust aufs Aug'.“ A tak prizor je vsekako na sebi poetičen, in Gretchen se tu javlja nekako v blesku Dantejeve Beatrice:

„Neige, neige,
 Du Ohnegleiche,
 Du Strahlenreiche,
 Dein Antlitz gnädig meinem Glück!
 Der früh Geliebte,
 Nicht mehr Getrübte,
 Er kommt zurück.“

A ta slednji prizor, kaker prvi, „Prolog im Himmel“, sta v Faustovi žaloigri v najvišem pomenu „tujca v Izraelu“, uda brez realne podlage, brez stika, ker se ne strinjata s celoto in tendenco dela, torej sta le radi „lepšega“, recimo radi teatralnega včinka.

*
 * *

Ni dvojbe, da je Goethe hotel v svojem „Faustu“ naslikati razum lastnega razvoja — od razburjene mladosti in njenih visokoletečih, temnih teženj do modre in osvitljene starosti, katera odrekši se višemu spoznanju se zadovolji v humanističnih težnjah — idealen razvoj in smoter človeštva. A reči moramo, da je kaj slabo rešil svojo nalogo, podaril nam je le negativno rešitev. Kajti Faust, ki se nam iz začetka javlja kot zastopnik človeškega hrepenenja po resnici, se za vselej radikalno odreče višemu spoznanju ter slednjič ga vteši delovanje, katero namerja le materialno blaginjo. Človek pričakuje vtehe — in od tega je zavisen ves njegov notranji mir — v najplemenitišem teženju človeške narave, v katerem obstoji idealna vsebina življenja, a bitko se vara; razum, najviša moč človeška, je zane-marjena, da, obsojena. Faust prvega dela ove tragedije ni več Faust drugega dela, a mi rečemo: Faust pozitivist ne more biti zastopnik *αατ'έξοχόν* človeštva, ako si poslednje noče podpisati smrtne sodbe. Faust zastopa marveč novodobne in vedno stare zmote onega dela človeštva, ki ostaviši božje razodenje, si začetkom prizadeva izključljivo z lastnim omejenim razumom rešiti vsa viša vprašanja, potem pa ali se zateče k vražam, k — spiritizmu, ali se poniža do materialstva v najširšem pomenu.

Goethe-jev Faust je najprej racijonalist, potem materialist, dalje estetik in slednjič človekoljub — v njem je naslikan razvitek človeka v šoli naturalizma in sicer v najboljšem slučaju; dalje ne more naturalizem, človeškega razuma ne more vtešiti; s tem je pokazal svojo revnost i v poeziji, kar je Goethe sam najbolj čutil, ko je radi „lepega“ sklepa svojega „Fausta“ segel v „srednjeveško“ čeznaravnost.

Tragedija „Faust“ je pa vsekaker znamenito delo vže radi tega, ker je veren spomenik modernega mišljenja in pesništva ter njunih žalostnih zmot; nedostatnosti v ovem velikem proizvodu ni toliko kriv pesniški genij Goethe-jev, kaker stvar sama.

S tem smo kolikor toliko razložili splošno idejo v „Faustu“, govorili smo obširniše, ker v naših šolah in v javnem življenji se „Faust“ toliko hvali in poveljuje, da se človeku, ki pogleda stvarjem malo na dno, tako početje kar pristudi. Tudi naš kritik si je štel nekako v dolžnost požgati nekoliko dišečega kadila v čast Goethe-jevega „Fausta“ — a kaj pametno pridene, da enako velikansko delo bi ne posebno koristilo slovenskemu narodu. Njegove besede so doslovne:

„Velikansko delo je Goethe-jev „Faust“, morebiti najvišji proizvod človeškega duha, prava piramida med krtnami; po pravičji se ponša ž njim nemški narod — tu je svetu pokazal, kaj more; v njem so tako rekoč kaker v „pališči“ združeni vsi žarki dosedanje človeške omike, on je kaker svota in vrhunec človeškega napredka, sad visoko izobraženega ljudstva, misliti si ne moremo, da bi se rodil sto ali petdeset let poprej. Faust je prava knjiga modrosti, spoznanja, zlatih resnic; prava dušna paša vsakemu izobraženemu človeku, kateri ga more brati v izvorniku ali v prevodu.“

Jos. Stritarja zbrani spisi, Zona, st. 316.

Kaj je na tem panegiriku, čitatelj lahko razvidi iz tega, kar smo do sedaj rekli. Bog nas reši takega napredka! Ali ne obstoji sok pristnega človeškega napredka — in temu je zgodovina nevarljiva priča — v jasnem spoznanji in vporabi večnih, neminljivih resnic vtelesenih v kristijanstvu? A jasnih, rešilnih resnic ne smemo iskati v „Faustu“; temne alegorije in mistifikacije nas za te gotovo ne morejo odškoditi. Toda moramo biti pravični: res. v „Faustu“ nahajamo kulturnohistoričnih, praktičnih, celó filozofičnih resnic, toda o njih lahko rečemo: „apparent rari nantes in gurgite vasto“; res. človek se jih nezmerno veseli, posebno ako jih vidi tako mojstersko izražene, kaker je znal le Goethe; one so najlepši izraz splošne izobražbe in genijalne duhovitosti Goethe-eve — a celota?! Hinc illae lacrimae —

Faust nam je, ako vže hočemo, „prava knjiga“, a ne modrosti, nego le novodobnega atomiziranega znanja.

Nazor, da je Faust sad visoko izobraženega ljudstva, moramo odločno zavriniti, ker „Faust“ ni in ne more biti nemško nacionalno delo, ker nemško ljudstvo je v ogromni večini in v najzdravejšem delu verno ljudstvo, dočim v „Faustu“ je vpodobljeno neverstvo, naturalizem. Goethe sam ni pričakoval priznanja in okusa za svoje delo pri narodu, o tem svedočijo njegove besede v „predgovoru“ „Fausta“:

„Mein Lied ertönt der unbekanntem Menge,

Ihr Beifall selbst macht meinem Herzen bang.“

Tudi razvidimo iz različnih Goethe-jevih izjav proti svojim prijateljem, da ni nikdar pisal v navdušenje in oblažitev svojega naroda, nego bolj v lastno izobražbo in slast. Istina je, da nje-

govo delo „Faust“ ni bilo od njegovih rojakov sprejeto z nika-keršnim zanimanjem, da, kar mrzlo.

Toda do tu smo govorili le o vsebini „Fausta“, treba nam je še govoriti o zunanji obliki, ki je pri umotvoru bistvene veljave. Kratko se izrazimo: oblika „Fausta“, osobito drugega dela je čudovito dovršena. Goethe se je mnogo učil od starih klasikov ter olikal okus na njihovih umotvorih; v „Faustu“ je pokazal najsijajniše svojo visoko estetično izobrazbo ter razkril vse lepote nemškega jezika. Od tod si moramo razlagati večinoma navdušenje za „Fausta“.

Zares, oblika in posamezni prizori te kar očarajo, a ko hočeš premotriti celoto v njeni ideji, je tvoj vžitek nedovršen, ker „Faust“ ne zadovolji po višem hrepenečega duha. Vživamo, a vživamo — nepopolno.

J.

Črtice o ruski cerkvi.*)

Spisuje A. Červ.

III.

Misijonska delavnost ruske cerkve.

Rusija**) je sprejela krščanstvo za Vladimira (988). Tačas je bila grška cerkev še v edinosti z rimsko-katoliško, dasi prave prijaznosti mej njima ni več bilo (prim. Hergenröther, „Photius“ na raznih mest.). Čeravno je Rusiji iz Carigrada v prvo zasijala luč prave vere, vendar ti žarki se tedaj niso še lomili skozi prizmo nesrečnega razkola, nekoliko blišča jim je pač jemal težki vzduh grške zelotipije. Zgodovinar vé, da se je krščanstvo v Rusiji vpeljalo nekoliko „po ruski“, rekel bi nekako z „ukazom“, toda vpeljalo se je in sešasoma tudi vtrdilo. Veliki knez, delni knezi in plemstvo prizadevali so si brž s početka širiti krščanstvo po širnih prostorih Rusije. „Vozvratjas v Kijev Vladimir velěl krestit svojih 12 sinověj, ves svoj dom i mnogih bojar blizkih k knjažeskoj semje

*) Glej „Rimski Katolik“ I. str. 45. in 159.

**) Čtenija v občč. liubil. duh. prosvěšč. Moskva 1888; vyp. avgust & en tjab: osnovnyja čerty rasprostran. hrist. na Rusi.

(rodbini),“ piše kronist. Krščanski duhovni in knezi obhodili so zemljo in povsodi oznanjevali evangelij in prepričevali, seveda ne povsodi z enakim vspehom. „Mnogije krestilis, nekotoryje uporstvovali, boljšaja (veča) čast (del) kolebalas (omahovala).“ Krščanstvo razglušeno je bilo brž iz začetka kot vera državna; sovražnik krščanstva bil je tudi sovražnik velikega kneza. „Opredeljen denj kreščenja Vladimirom objavljenovo povsem mestu: aščekto neobrjaščetsja na rěkě (Dnjepru), bogat li ili ubog ili nišč, ili raboten, **protiven mně da budet.**“¹⁾ Nekateri so se odpovedali poganstvu iz prepričanja, drugi iz strahu, trdovratni so pa pobegnili v stepe in gozde. Slabo je bilo, da so prvi misijonarji bili skoraj izključljivo Grki, nevešči slovanskemu jeziku; ti duhovni prihajali so z Grškega, iz grškega Korsuna, nekateri so bili morda še od časa Oljge. Kjer so stali pred maliki, postavljali so povsodi krščanske tempeljne. Sam Vladimir je bil postavil na mestu Perunovega svetišča veličasten tempelj sv. Bazilija, na griči blizu svojega dvorca. Bogoslužbene knjige so vdobivali iz Bolgarije in od prikarpatskih Slovanov, ki so bile pisane v jeziku slovanskih apostolov. Od spreobrnjencev se je povsodi tirjala desetina za duhovščino (klir), cerkve, bolnišnice in sirotišnice (bogadeljne). Robstvo se je povsodi zatrlo, tudi ptujih, vjetih robov ni smel nihče držati.²⁾

Prvi metropolit je bil Grk Mihajil, ki je vladal vže l. 990 šestim episkopom in mnogim duhovnom, ki so prihajali z Bolgarskega in iz drugih slovanskih strani, nekaj bilo jih je ruskih domačinov. Leta 991 je šel metropolit s šestimi episkopi, mnogimi duhovni in s estricem Vladimirjevim Dobryno v Novgorodsko stran, v prvotno stolico rusko. Tam so pokrhali vse malike, sramotno topli s palicami Peruna, ga vlekli k reki Volkov in v nji vtopili. Toda pokristijanjenje Novgorodčanov ni bilo popolno, večinomoma so ostali še pagani. Prvega škofa Novgorodskega Joakima so morali z orožjem vpeljati. Vojvoda Putjata in Dobryna sta z mečem in ognjem mesto vkrotila, odtod prislovica: „Putjata krestimečom, a Dobrynja ognjem.“

L. 991 se napoti metropolit s štirimi episkopi oznanjevat

¹⁾ Določeni dan kreščenja dal je Vladimir objaviti po vsej deželi: Ako se kdo ne znajde na reki Dnjepr, bogat li ali vbog, ali berač ali delavec, bodi mi sovražen.

²⁾ Ruski mužik je bil svoboden do l. 1593; ker pa prirojena nemirnost in gibljivost Velikorusa ni držala dolgo na istem mestu, temveč ga priganjala iskati si v daljavi vedno novih selišč, privezal jih je s začasnim vkazom car Feodor, sin Ivana Groznega, na globo; postal je suženj (rusk. krepostnyj, leibeigen). Car ni mislil s svojim vkazom tako hudo, toda surovi boljarji so sčasoma krepostno pravo v neznosno suženjstvo poostrili, dokler ni Aleksander II. l. 1861 suženjstva odpravil (Waldeck, Russland, II. 201).

vero v Rostovsko oblast. Spreobrnilo so mnogo prebivavcev, postavljali cerkve, posvečevali duhovne in dijakone, toda tudi tu niso izkoreninili paganstva. Prvemu Rostovskemu episkopu Feodoru so pagani hudo nasprotovali, slednjič so ga izgnali in končal je v Suzdalu. Za njim je prišel iz Carigrada episkop Ilarion, toda tudi o njem piše kronist: „nesterpé vša prebyti v Rostově, no izbeža á vozvratísja paki (nazaj) ne pomnožé vremení vskore k Čarjugradu, ničto že uspěv, no tokmo (samo) trud bezupešen.“ Vspešnejše je za njim deloval inók (redovnik) Avraamij Rostovskij, toda „mnogije iz njih vskoré snova vpali v jazyčestvo (paganstvo).“ Še v enajstem stoletju se je bilo tam episkopu Leontiju boriti s paganstvom. Napravili so proti njemu zaroto, prihruli so na njega, da bi ga vsmrtili, toda on jim stopi nasproti s križem in klerom, paganom vpade srce in odslé so mehkejši. Še pozneje (do l. 1096) je moral „postrizennik“ (redovnik) Isajja prepotovati Rostovsko oblast, sv. evangelij oznanovaje; odslé se je krščanstvo tam vtrdilo. Je li bila vmestna železna roka vlade, kaker piše profesor Golubinskij¹⁾, katera je zamogla „bez opasenija upotrebljat silu i ponuždenije (Zwang)“, bi nekoliko dvomili.

V Suzdalsko stran se je podal sam Vladimir z dvema episkopoma oznanjevat sveti evangelij; vspéh je bil velik, povsodi so radostno sprejemali Kristusov nauk; zato je knez vstanovil ob reki Kljazmi mesto Vladimir, v katerem je zgradil velškansko cerkev Vnebovzetja presvete Bogorodice.

Tudi Volynsko oblast je sam „ravnoapostoljnij“ knez Vladimir prepotoval, krščanstvo oznanjevaje in sploh se je sam trudil pri pokristijanjenju slovanske tedanje Rusije. Kamer sam ni mogel, tam so širili krščanstvo plemiči in njegovi sinovi, mej katere je bil državo razdelil, s katerimi „posla i svjaščenniki, zapovédaja synom svojim, da každyj po vsej oblasti svojej poveljevajet učiti ljudi, i krestiti ljudej, i cerkvi stanoviti, ježe i byst.“ Tako so razširjali sinovi Vladimirovi krščanstvo in sicer Boris v oblasti Rostovskeje, Mstislav v Tmutorkani, Sudislav v Pskovu, Izjaslav v Polocku, Jaroslav v Novgorodu, in (sv.) Gljeb med Murómci, kjer je tudi mučeniško smrt pretrpel; Rusi častijo ga svetnika.

Vže za vlade (sv.) Vladimira bilo je krščanstvo vtrjeno v vseh glavnih mestih in oblastih ruskih: v Kijevu, Novgorodu, Smolensku, Polocku, Turovu, Pskovu, Lucku, med Drevljani, v Vladimiru-Volynskem, Čeruigovu, Kursku, Tmutorokanu, v zemlji Mu-

¹⁾ Istor. rusk. cerkv., I, 177.

romski in oblasti Rostovskeje. Pošiljal je misijonarje tudi daleč na sever, na bregove Dvine in na daljni izhod k volžko-kamskim Bolgarom. Štiri bolgarski knezi sprejeli so sv. krst v Kijevu. Razširjeno je bilo krščanstvo za Vladimira povsodi mej slavjanskimi Rusi, paganstvo pa ni bilo popolnoma izkoreninjeno, posebno pa proti severoizhodu ne, kjer je bilo mnogo ptujih plemen mej Slovani pomešanih. Kar se neslovanskih plemen bivajočih po tedanji Rusiji tiče, teh prepovedniki evangelija niso z enako skrbjo objemali; sploh je bil v verskem oziru takrat Rus skoraj še preveč toleranten. Pri vsem tem je polagoma sv. vera predrta tudi mej Pečenege, Polovce, Bolgare i. t. d. vsled občevanja z Rusi po jetnikih od oboje strani i. t. d. Častno odlikovali so se v razširjanji krščanstva mej vsemi drugimi Rusi podvzetni Novgorodčani, ki so ves sever s svojimi kolonijami mej finskimi narodi preplavili, povsodi cerkve in samostane stavili in mnogo finskih in drugih čudskih narodov vže za Vladimira krščanstvu pridobili. Tako so novgorodski podvzetniki deloma zanesli krščanstvo tudi do reke Kame in Volge mej Čeremise, Votjake, Mordvine in Mere, katera divja ljudstva so pa krščanstvu hudo nasprotovala, tako da je tedaj marsikdo za vero Kristovo mučeništvo pretrpel. Mnogo kvara čisti veri delali so še stoletja po vvedenji krščanstva „Volhvi“, neka vrsta staroslovenskih malikovavskih čarovnikov, ki so pri vsaki priložnosti ljudstvo proti krščanstvu in krščanskim vstanovam ščuvali, dokler jih ni vladna pest strla.

Krščanstvo je tedaj postalo za Vladimira vera državna vsaj za slovansko Rusijo, paganstvo smatralo se je za hudodelstvo in je bilo ostro preganjano; paganov je pa pri vsem tem še mnogo ostalo, samo skrivati so se morali; celó mej pokristijanjenimi iz strahu ostalo jih je mnogo s paganskim srcem; zunanje so obrede krščanske zvrševali, skrivaj pa tudi paganske. Misijonska delavnost mlade ruske cerkve mej ptujimi sosednimi plemeni je bila tačas le slučajna, neznačiteljna.

Dokler je bila ruska cerkev še v edinosti z vesolno cerkvijo, je bila njena misijonska delavnost, čeravno nikdar vzorna, toda venderle nekaj vredna. Po formalnem odcepljenji od središča edinosti, kaže se povsodi odrevenelost, otrpnelost. Sam oberprokurator sv. sinoda toži v „otčetu“ za l. 1887: „Inovérnyh že jazýčestvujuščih (paganskih) i mohamedanstvujuščih inrodcev, uže celyje věka vhodjaščih (spadajočih) v sostav pravoslavnoj Rossij, nahoditsja inyně (sedaj) aščeněskoljko millionov kak v Sibirij, tak i v jevropejskoj Rossiji. Žiteljstvujut oni povsemestno ot stepej Malorosji i gor Kavkaza do ledovitago

i vostočnago okeanov.“¹⁾ Potem ko je bila nastopila žalostna doba delnih knezov, je postala Rusija posebno po smrti Jaroslavovi (sredi XI. stol.) torišče ljutih domačih bojov, dokler je niso podjarmili Tatarji (1224, 1237), ki so več ali manj kruto tlačili ruske Slované nad dve sto let. V takih razmerah je bilo duhovščini skrbeti, da so v domačih pokrajinah brlečo lučico krščanske omike vzdrževali, o misijonski delavnosti tedaj ni bilo govora.

Po zdroljenji tatarskega jarma do Petra Velikega so carji poskušali nekoliko širiti krščanstvo mej premaganimi Tatarji, toda z malim vspehom. Intenzivniše bilo je misijonsko delovanje v novopridobljeni Sibiriji, kjer so se v večem številu začeli naseljevati Rusi; vstanovljenih je bilo za Sibirijo nekoliko škofij, stavile so se cerkve, samostani i. t. d. Slučajno se je spreobrnil h krščanstvu kak poganski rod; znatnejših vspehov do novejših časov ni bilo.

Po Petru Vel. delale so se celó od vladne strani razširjanju sv. vere velike težave, posebno za Elizabete in Katarine II. Vladno krmilo so imeli v rokah možje napojeni z brezverskim, framasonskim duhom, večinoma nemškega pokolenja n. pr. Byron, Ostermann, Münnich, vojvode Braunschweig-Lüneburški, Hollstein-Gottorpski, Anhalt-Zerbski i. t. d. Ti samovlastni nemški „foni“ so od leta 1740—1815 pravi uzurpatorji carske oblasti v Rusiji. Po zapadnih obrazcih so rušili s pomočjo sleparskih namestnikov in horde činovnikov staroslavne, častitljive vstanove svete Rusije kar se je dalo. Sovražniki vsega krščanstva niso tudi razkolniški vzhodni cerkvi prizanesli. Peter III., soprogr Katarinin, luteranski vzgojen, je očitno zasramoval obrede državne cerkve. Katarina II. je sicer hlinila pobožnost in vdanost pravoslavju, katero je pa prav čudno spričala s tem, da je vse cerkveno premoženje konfiskovala, in bile so ogromne svote, posebno pri nekaterih monastirjih. Opojena z zapadnimi slavospevi je vkazala svojim framasonskim namestnikom, da naj oziroma vere drugovercev ravnajo samovoljno „po sobstvenomu jih blagoustrojenji.“ Izdala je do sinoda vkaž, ki se je moral razglasiti po vseh eparhijah: „čtoby otnyně (odsedaj) preosvjaščeny m arhijerejam v děla kasajuščijasja (ki zadevajo) do vsěh inověrnih ispovědanij ne vstupatj, a predpostavljatj onoje vsě na razmotrěnije svět-

¹⁾ Inovernih pa, paganskih in mohamedanskih inorodcev, spadajočih vže cele veke v sostav pravoslavne Rusije, nahaja se še sedaj nekoliko milijonov ne le v Sibiriji, ampak tudi v evropejski Rusiji. Žive povsod od step maloruskih in gor kavkazskih do ledovitega in vstočnega oceana.

skih komand. ¹⁾ Mohamedanom in azijskim lamajitom dovolila je tedaj katolike teptajoča ruska vlada take prednosti, kakeršnih še pravoslavni niso uživali. Nasledek teh vказov britko čutijo misijonarji ruski še dandanašnji. Merodajna je bila in je povsodi le politika, ne vera; kjer je upanje, da njegovanje in božcanje islama ali lamajizma kako novo oblast ruski državi privabi, tam naj se malo pokadita Mohamed in Buddha, sčasoma bo vže tudi tam drugače, kader vdobi kozakova podkev stalnejših tal.

Težka mōra je tlačila misijonarsko delovanje celo prvo polovico XIX. stoletja: neznosen despotizem Nikolajev, ponesrečena krimska vojska, slabo vrejena duhovska odgojevališča, odtod maloizobražena, misijonskemu požrtvovanju odklonjena duhovščina, kateri ruska postava vsiljuje obligatoričen zakon, gotovo niso bili pogoji plodnemu misijonskemu delovanju. Pri tem se je tudi ljudstvo v tem obziru indiferentno, apatično držalo. Z osvobojanjem kmetov v šestdesetih letih se je stanje zboljšalo, duhovni zavodi so se korenito reformovali, čilejše življenje se je vzbudilo. Cerkvena oblast se je začela bolj zanimati za misije, duhovnom se je stanje zdatno zboljšalo; tudi ljudstvo se je začelo zanimati za razširjanje pravoslavja. Sploh je vsem, ki se za ruske cerkvene razmere zanimajo, vedno ločiti dobo pred reformami Aleksandra II. od dobe po tej reformi; druga doba ima gotovo na cerkvenem polju velik napredek; ptuje knjige o ruski cerkvi, dasi tudi z najnovejšo letno številko, treba rabiti z veliko nezaupnostjo.

Naslednji paganski in mohamedanski narodi in narađiči ruskega cesarstva čakajo še deloma ali celoma ruskega misijonarja:

1.) **V Evropi** ²⁾: 1) Tatarji (1.300.000) so z malimi izjemami še vsi zagrizeni mohamedani; tudi redki spreobrnjenci često zopet odpadajo k islamu; 2) Baškiri (1.000.000) večinoma v gubernijah Orenburg in Ufa so muselmanski Sunniti; 3) Kirgizi (v Evropi 200.000) v gubernijah Orenburg in Astrahan držijo se islama; 4) Kalmijki (10.000) na desnem bregu Volge so buddhisti; njihovi veri je pa mnogo praznoverja primešanega; 5) Votjaki, uralsko-finsko pleme (240.000), so deloma pravoslavni, deloma pagani; pa tudi pokristijanjenih drži se še lep del paganstva; 6) Samojedi (11.000) so le po imenu kristijani, djanski opjavljajo še vedno vse paganske obrede, 7) Voguli (35.000), ugro-finsko pleme, so še skoraj vsi pagani;

¹⁾ . . . naj se od sedaj visokočestiti arhiepiskopi ne mešajo v dela, ki zadevajo inoverna izpovedanja, ampak naj polagajo ono vse v presodbo svetskimi oblastim.

²⁾ v. Waldeck: Russland, Leipzig 1886, I, 199 et seq.

8) Čeremisi, volžki Fini (290.000), so zunanje pravoslavni, opravljajo pa svoje staropaganske obrede, kakor poprej; nekateri trdijo, da prinašajo še vedno po gozdih od časa do časa krvave človeške žrtve; 9) Mordvini, finsko pleme (775.000), so se sicer pokristijanili, toda precejšnji del je sprejel islam; 10) Čuvaši, volžki Finci (570.000), so deloma kristijani, deloma mohamedani.

Na Kavkazu prebiva mešanica najrazličniših narodičev do 20, mej katerimi je mnogo mohamedanov in še nekaj paganov.

II.) **V Aziji**: **Sibirski rodovi**: a) Čukči (4000-5000), v skrajnem severoizhodnem kotu Azije so večinoma še pagani; b) Korjaki (4000), v rodu s Čukči, so šamanisti; 1704. je prišel k njim prvi ruski misijonar; posrečilo se je le južne Korjake pokristijaniti in porusiti; c) Kamčadalci v južni Kamčatki, štejejo 3000 duš; večinoma so sprejeli sv. krst, pa ohranili so še mnogo paganskih navad; d) Jakugiri (1000) ob severnem oceanu mej rekama Jano in Kolymo; pokristijanjeni so vsi, skrivši se mej njimi pa še vedno vrši šamanstvo; e) Jakuti (80.000), turško pleme, ob Leni tje gori do ledenega morja. Po imenu so vsi kristijani, šamani so pa mej njimi še vedno v veljavi; f) Tunguzi (64.000), mongolsko pleme, od ohockega morja do Jenizeja; krščeni so vsi, na skrivnem se še plazi šamanstvo; g) Giljeki (6000), ob spodnjem Amuru in na otoku Sahalin so še vsi pagani. Prvi je prišel k njim oznanjevat sv. vero katoliški misijonar de la Brunier, katerega so pa l. 1846. vabili; ruski misijonarji ne morejo pri njih tudi nič opraviti; h) Samojeđi (10.000), mongolsko pleme, ob spodnjem Obu in Jenizeju, večinoma so še vsi pagani; i) Ostjaki (24.000) v rodu s Samojeđi, prebivajo ob bregovih reke Ob. Vže v 17. stoletji so bili pokristijanjeni, ostalo je pa še mnogo paganov; k) Voguli, finsko pleme, proti severoizhodu ob Uralu; en del pokristijanjen, drugi pa vdan šamanstvu; l) Tatarji (sibirski) v gubernijah Tomsk in Jenizejsk, šteje se jih blizo 62.000. Čulymski Tatarji so kristijani, tomski in kajinski pa mohamedani, pri obojih se nahajajo še šamanske sledi; m) Sojoti (13.000), finsko pleme ob tajanskem gorovju, deloma so buddhisti, deloma mohamedani; n) Burjati (260.000), mongolsko pleme ob obeh straneh Bojkalskega jezera. Večidel so buddhisti, nekaj je kristijanov in ostali del drži se šamanstva.

Centralna Azija: a) Kirkizi (2.623.000) so mohamedani b) Turkomani (1.000.000), turško pleme; mohamedanske vere; c) Kalmyki (139.000), mongolskega rodu, so buddhisti; d) Taranči, turško pleme, ki šteje pod rusko vlado

¹⁾ Platz: Völker der Erde, Würzburg 1888, p. 1 et seq.

okoli 50.000 duš. drži se mohamedanske vere; e) Tadžiki, indogermanskega rodu. pod Rusijo jih je kakih 655.400; vsi so še mohamedani; f) Uzbeki (600.000). turško pleme, vsi so fanatični mohamedani.

Iz teh statističnih podatkov je razvidno, da imajo ruski misijonarji še ogromno polje delovanja pred seboj, predno vse te raznobarvne rodove pravoslavju pridobijo. Če bode sveta stvar tako počasno napredovala, kaker dosedaj, bodo mogoče še stoletja pretekla, predno dosepejo do „soveršennago slijanija vsëh po vërë i jazyku s russkimi.“

Še le v novejšem času se je misijonsko delovanje nekoliko organizovalo; leta 1865 so ustanovili s prva v Peterburgu „Pravoslavnoje missionerskoje občestvo“, katero ima sedaj glavni svoj sedež v Moskvi; predsednik mu je moskovski mitropolit. V zvezi z občestvom so eparhijalni komiteti, katerih je bilo leta 1885 trintrideset; v dvajsetih eparhijah ni bilo še komitetov, celó v Peterburški mitropoliji ne. Namen tega društva je razširjanje pravoslavnega krščanstva mej paganskimi narodi ruskega carstva in sosednjih dežel, kaker tudi mej raznimi krščanskimi („inoslavnimi“) društvi. Za Kavkaz je bilo osnovano l. 1860 lastno „obščestvo vozstanovljenija kristijanstva na Kavkazë,“ ki je pa sedaj zjedinjeno z moskovskim občestvom. Ta društva vzdržujejo in oskrbujejo misijonske stane mej pagani; vzdržujejo misijonarsko osebje, šole, skrbijo za prevode knjig v raznovrstne jezike paganov; v ta namen obstoji lastna stolica pri vseučilišči Kazanskem; pa tudi v semeniščih, ki mejijo s paganskimi rodovi, se nahajajo neredko stolice za jeden ali drug ptuji jezik. Po misijonskih postajah ustanovljajo tudi bolnišnice, postavljajo cerkve, večinoma lesene, katere preskrbujejo z vsem potrebnim za bogoslužje n. pr. z obleko, perilom, knjigami, cerkvenimi posodami. Od leta 1870-1879 je izdalo društvo v ta namen 728.000 rubljev. Leta 1885 je šteló društvo z vsemi 36^{mi} eparhijalnimi komiteti 7832 udov, ki so vplačali 125.146 rub.; po cerkvah se je nabralo 31.689 rub., tedaj vsega skupaj blizo 156.836 rub. (kopejek nisem všteval). Ostanka od l. 1884 bilo je 552.239 rub. Na razpolaganje je imelo tedaj za l. 1885 društvo 709.075 rub., od katerih je za misijonske potrebe izdalo 158.562 rub. Sredstva se zdijo precej zdatna, toda za razmere ruskih misij vender le prepíčla. Pomislimo neznanske daljave, vzdržavanje misijonarjev z družinami v onih odljudnih straneh, pogostoma začasno vzdržavanje novospreobrnjenih, da zamo-rejo zapustiti kočevsko življenje in se poprijeti stalnega. Moskova škija cerkovnyja vědomosti (1885 štv. 6) tožijo: „Missijonarskoje občestvo otnjud ne možet pohvalitsja ničislom svojih členov, ni količestvom postupajuščih v jeho

razporjaženije (razpolaganje) na mis nuždy (potrebe) kapitalov; ne tysjačami, no desjatkami tysjoč slědovalo by (moralo) sčitat jemu členov po vsej Rossiji, da i v odnoj Moskvě.“ Koliko denarja pravi dalje, gre od nas v Grecijo, na Atoško goro, na vzhod, v Palestino, v slavjanske zemlje, koliko se zapravi na ptujem, „nēt, ne nedostatek v sredstvah pričina našego nevnimanja k svjatomu dēlu, a prestupnoje (grešno), postydnnoje nebreženije (nemarnost) . . . holodnost k vērē svjatoj, pravoslavnoj.“ Misijonarsko društvo je po širni Rusiji še premalo znano, še manj pa njegov namen. Sinod si prizadeva krepčati društvo; odločil mu je lasten praznik. nedeljo po sv. Cirilu in Metodiji; vkazal je tudi, da naj se v „nedeljo pravoslavja“ po vseh cerkvah ljudstvu misijoni priporočajo, zbirke napravljajo in dotične, podučivne knjižice mej verne delijo; pri vsem tem hirajo misijoni zavoljo slabega finančnega stanja in nebrižnosti vernih, toliko svetnih, koliker deloma tudi duhovnih. Odkar se misijonske plače nekoliko povišali, oglašajo se duhovni bolj pogosto v misijone; toda kako težko je oženjenemu duhovnu z družino romati n pr. iz južne Odese tje v ledeno Kamčatko ob tihem oceanu!

Zanimivo je, kako vže Puškin, največi ruski pesnik, o svojem času biča rusko nemarnost do misijonarskega delovanja; v „Sočinenija VII, 405“ berem: „Kažetsja dlja našej holodnoj lēnosti lehče, vzamēn (mesto) slova živago, vylivat mertvyja bukvy i posylat nēmyja knigi ljudjem neznajuščim gramoty (čitanja), čēm podvrgatsja trudam, opasnostjam po primēru drevnih (starodavnih) apostolov i **novejših rimsko-katoličeskikh missionerov**. My umějem spokojno v velikolepnnyh hramah blestēt velerečijem (bahanjem) . . . Predvižu ulybku (posmeh) na mnogih ustah . . . Istina tam i beretija, gedje popadajetsja . . . Kavkaz vžidajet (pričakuje) kristjanskago missioneru“¹⁾

Ravno tako pišejo „Čtenija ljubiteljej duh.

¹⁾ Vidi se naši hladni lenosti laže mesto besede žive, izlivati mrtve črke i pošiljati nēme knjige ljudem neveščim čitanju, čem li izpostavljati se trdom opasnostim, po primeru starodavnih apostolov i novejših rimsko-katoliških misjonarjev. Mi umemo pokojno v prekrasnih svetiščih blesteti velerečjem (bahanjem) . . . Vže vidim posmeh na mnogih ustih . . . Resnica se tam i sprejema, kjer se jo nahaja . . . Kavkaz pričakuje kristijanskega misjonarja.

prosvěšč“. 1886. 1634: Missionerskaja, dějateljnost našej cerkvi v sravnenji z dějateljnostyu napr. cerkvi rimskoj javljaetsja neznačiteljnoju.“¹⁾

(Dalje.)

Sv. Pavel razlaga razna politiška in nepolitiška vprašanja.

I. Kak list bi sv. Pavel vrejeval v naših časih? —

Sv. Pavel — sotrudnik „Rimskega Katolika“.

Sv. Pavel je dajal vedno učenim in neučenim glavam veliko opraviti. Čudno! In vender ni spisal več kaker trinajst ali štirinajst listov. Kaj pa, ko bi bil hotel zgotoviti kako večje „delo“, kaker pravimo, n. pr. enciklopedijo ali filozofijo, podobno Kantovi „Kritik der reinen Vernunft“!

Sv. Pavel je velikan. Kaker nadglavuje Montblanc alpske vrhove in vidi daleč okrog kaj vganjajo mali paglavci ob njegovem znožji, ali pa kaker stoji Triglav kot oče nad slovenskim gorovjem, tako sega Pavel za celo glavo in više čez stoletja; in ker vse presega in nadzoruje, ga kliče vse na pričo, da je res tako in ne drugače. Sv. Pavel, pisan, akoravno se iz njegovih pisem ne odseva še stotina njegove modrosti, je moral in mora še vedno vsem odgovarjati, vsem opravičevati njih modrost in njih — nespamet.

Odgovarjati je moral Manihejcem, odgovarjati Predestinijanom, pa Pavlicijanom, pritrjevati je moral Lutru, da vera sama brez del zveliča, pa Kalvinu, da Bog sam grešnika priganja k grehu, odgovarjati spet Jansenistom itd. Slednjič prideta še vrednika „Nove“ in stare „Soče“, naj jima razsodi pravdo glede vere in ljubezni! Pa ni še zadosti. Glej, kako se lasajo in kavsajo, pušice letajo krog glav, kanoni grmijo . . . Kaj pa je? Vojska jezikovna! Ko jim je strelivo pošlo in so se skavsali do konca, na, spustijo se na sv. Pavla: „Ti bodi naš sodnik!“ Tu ti prisopiha „odlični Slovan“, v roki z nemškim posom „zur Steuer der

¹⁾ Misijonarska delavnost naše cerkve v primeru z delavnostjo n. rimske, je neznatna.

Wahrheit“, za njim se oglašča Bourdaloue od Trnovske gore, pa spet „Slovanski Svet“: Pavel, kaj ne, da je tako?!

Odgovarjaj Pavel!

Da, prav je imel imenitni škof, kateri je pred leti izrekel, da bi bil sv. Pavel, ko bi živel v naših časih, vrednik kakega lista.

Jaz pa trdim, da Pavel je prav za prav vrednik, akoravno ne živi na zemlji; saj za njegov hrbet se bodo malo da ne skrivali vsi slovenski vredniki!

No pa, ker govorim vže o tem, vpraša se lahko: kak list bi pač Pavel vstanovil v naših časih, ko bi resnično iz nebes prišel? Kaker veje zdaj sapa po Slovenskem, vem, da bi večina Slovencev odgovorila mi: Vstanovil bi list z naslovom „Ljubezen“ ali „Mir“. Jaz pa bi rekel, da ne. Dandanes je svet poln Judov; ti bi Pavlu gotovo, kaker tiste čase, povsod kljubovali; trdili bi namreč, da za zveličanje zadostuje obrezovanje — kuponov. Pavel bi se nasproti toliki hereziji ne mogel dolgo zdržati, ampak zabrusil bi jim (glede „načina“ Pavel navadno ni bil izbiren) naravnost v obraz, kar so morali tiste čase slišati njih pradedje: Obrezovanje ne velja nič, ampak vera! In glej, zgotovljen bi bil jutre nov tednik, ki bi občinstvo iznenadil z naslovom na čelu: Vera. Ker je pa Pavlova vera bila katoliška, bi gotovo apostelj dodal ta pridevek, in imeli bi list: katoliška vera. Pa tudi o tem bi jaz še dvomil. Vek naš je pozitivističen, ter mu ne vgapajo abstraktna imena: in tako bi gotovo tudi praktični Pavel iz abstraktne „Katoliške vere“ naredil raji naravnost konkretnega „Katolika“ ali „Katoličana“. Pa še nekaj. Vemo, kako je učeni Pavel častil Petra; preden je šel po svetu pridigat evangelij, obiskal je Petra v Jeruzalemu, da bi dobil od njega potrditev svojega nauka in oblast za oznanjevanje evangelija. Sv. Peter se je pa pozneje preselil v Rim, kjer danes še stoluje v svojih naslednikih. In tako bi tudi Pavel-vrednik dandanes gotovo obrnil se na papeža v Rim po pooblastilo in blagoslov za vrejevanje svojega lista. In kaker je tiste čase z besedo povsod vernikom priporočal pokorščino do Petra, tako bi tudi dandanes ne opustil v svojem listu naglašati pokorščine do rimskega papeža. Da, kar v naslov bi postavil pridevek „rimski“, tako da bi njegov list brezdvomno imenoval „Rimski Katolik.“

Vemo sicer, da se bo marsikdo čudil, če ne hudoval, kako „divjo“ fantazi o ima vrednik „Rimskega Katolika“, kateri zna tako izvrstno napeljavati vodo na svoj mlin! V aposteljnu Pavlu si išče sotrudnika, sovrednika!

In vender je tako. Jaz celó mislim, da bi se Pavlov „Katolik“ sè „Slov. Svetom“, sè „Zvonom“ in z drugimi liberalnimi listi nič manj ne kresal, kaker se naš „Katolik“.

Posebno bi pa vskipela aposteljnu kri, ko bi se kdo predrznil svojeglavno razlagati njegove besede ali podtikati jim po-

men, katerega nimajo. Tako so svoje dni delali n. pr. nekateri nepoklicani v Tesaloniku, ki so lažnjivo staknili Pavlov list, da bi vernike z njim slepili in zapeljavali v imenu aposteljnega samega. „Ne dajte se hitro premotiti v vašem duhu, niti se zbegati!“ — opominal je Pavel tesaloniške kristijane.

Resnično, nič ni za vernike bolj premotljivega, za vero nič bolj nevarnega, kakor da začenjajo lažnjivi preroki razlagati sv. pismo in odevati se z besedo Božjo, da bi dali svojim brezverskim, pogubnim naukom pobožno lice v očeh kratkovidne množice.

Zatorej menim, da bi apostelj Pavel kot vrednik „Rimskega Katolika“ imel veliko opravila. Strele bi letale na vse strani. Ker pa žalibog Pavel ne more biti več vrednik, bodi vsaj naš sotrudnik.

V naslednjih poglavjih naj odgovarja in pojasnjuje Pavel razna vprašanja, katera segajo dandanes globoko in pretvarilno v duševno življenje narodov, katera se torej ravno radi tega na desni in na levi razpravljajo v raznih oblikah, na razne načine.

II. — Sv. Pavla XIV. poglavje I. Kor. ali o jeziku sploh in o liturgičnem jeziku posebe.

Denimo tedaj, da bi Pavel iz nebes prišel na zemljo. Obiskal bi seveda najprej pohlevne in mirne Slovence. Kaker je nekdanj vedno bral in pisal, da se je zdel predsedniku Festu od same učenosti vže norec, tako bi tudi dandanes dolgo ne mogel prestat brez knjig. Sel bi karnaravnost n. pr. v vredniško biblijoteko „Slovanskega Sveta“. Tu bi staknil cel kup brošuric: „Zur Steuer der Wahrheit“. Da bi bil vže naslov sam za Pavla nad vse mičen, ni pač treba dokazovati. Začel bi brati. Potem ko bi marsikatero požrl, prišel bi do strani 50. Tu bi našel na besede: „Tudi gledé rabe tujega jezika pri Božji službi izjavi se isti apostelj (Pavel) prav na široko, rekši: . . .“ sledi nekoliko vrst iz gore navedenega poglavja.

Oho! zaklical bi glasno in se vzdignil. Kdo te je pooblastil na pričo klicati nas, nas?! In — kaker je bil vedno nagel — segel bi koj po pero na vredniško mizo ter pri ti priči spisal „pojasnilo“ k 14. poglavju svojega I. lista do Korinčanov, ter je poslal vredništvu „Rimskega Katolika“. Mi seveda bi z veseljem sprejeli to pojasnilo in je priobčili; vendar bi mu dali tako obliko, da bi nihče ne zvedel, kdo je je zdelal, ker bi znali nasprotniki celó Pavla dolžiti „pristranosti“ in nazadnje prišlo bi njegovo ime še v ljubljanski „Brus“!

Začnimo tedaj.

V 14. poglavju govori sv. Pavel res o jeziku in ga primerja

s tako zvanim preroštvom. Začenje pa poglavje z opominom: Hrepenite za ljubeznijo. Gotovo je slutil Pavel vže takrat, kako kavsanje bo še nastalo radi jezika v 19. veku. Ljubezen priporoča. Prav. Ravno jezik in iz njega izvirajoča narodnost je danes narode razdvojila, da se sovražijo. Mogočniši in številniši narodi grešijo proti ljubezni do bližnjega, zatirajoč manjše in vsiljujoč jim tuji jezik, tuje šege. Ti ne poznajo temeljne one postave: „Karkoli želite, da vam storé ljudje, tudi vi storite njim.“¹⁾ Manjši, zatirani narodi pa navadno greše proti ljubezni do Boga s tem, da jezik precenjujejo in narodnost stavijo nad resnico Boga. Vsem tedaj velja: ljubezen!

Potem opomina Pavel nadalje: trudite se za duhovno lat. „aemulamini spiritualia“; mora se dopolniti: „dona“. Za „spiritualia“ beremo v grškem: *πνευματικά*, namreč: *χαρίσματα*. Tedaj: trudite se za duhovne milosti ali darove. Tem „darovom“ pristeva Pavel tudi jezik, o katerem razpravlja v poglavji.

Χαρίσματα πνευματικά značijo katoliškim bogoslovom tiste darove ali milosti, ki se imenujejo „gratis datae“, zastonj, brez zaslužka dane, in se kot take ločijo od onih, ki se zovejo „gratum facientes“, ki človeka delajo Bogu ljubega. Prejšnje milosti, „gratis datae“, ne posvečujejo same na sebi prijemšega, ker so mu dane le v prid in zveličanje drugih; zato jih more Bog podeljevati tudi grešnikom, kateri jih lahko zlorabijo v lastno pogubljenje. Ker je pa sv. Duh, *πνεῦμα*, delivec vseh čeznaravnih milosti in darov, se po njem imenujejo *πνευματικά*.

Izmej teh „duhovnih“ milosti omenja Pavel dve, kateri v tem poglavji mej saboj primerja: preroštvo in jezik. Daje preroštvu prednost pred jezikom in želi, da bi Korinčani posebno prizadevali izprositi si je.

Kaj tu pomenja preroštvo „prophetia“, ni težko povedati. Ta beseda se ne sme jemati v ožem pomenu, v oznanjevanji prihodnjih reči, ki so odvisne od prostega vzroka, ampak v drugem, širšem pomenu. Po tem je prerok tisti, ki ga Bog razsvitli s čeznaravnim spoznanjem, da globokejše zre v skrivnosti razodetih resnic, ob enem pa dobi tudi milost, da more govorno in poslušavcem primerno z besedo razodeti, kar je z duhom vzrl. Taki preroki so tedaj več ali manj izvrstni cerkveni govorniki, ki govore ne le nšesom, ampak duši, srcu. Tak dar je tedaj gotovo cerkvi Kristusovi na vse koristen, in razumemo lahko, zakaj apostelj opomina vernike, da se potrudijo za-nj.

Zdaj pa preidemo k „jeziku“. Vprašanje o „jeziku“ pri sv. Pavlu je eno najtežavniših. Da si malo pojasnimo, pogledjmo še na druga mesta novega zakona, kjer nahajamo govor o „jeziku.“ Šem spada pred vsem Dej. Ap. II, kjer nahajamo zgodovino o

¹⁾ Mat. VII. 12.

binškotnem prazniku in početku Kristusove cerkve. Sicer pa so izrazi, s katerimi sv. pismo zaznamuje isto stvar razni: plemena jezikov „genera linguarum“ (I. Kor. 12, 10, 18); govoriti v jeziku „loqui lingua“ (ibi. 14, 2, 4, 13, 18); govoriti v jezikih „loqui linguis“ (Mark. XVI. 17); v raznih jezikih „variis linguis.“ (Dej. ap. II 4.)

Beseda sama gr. *γλώσσα* more imeti razne pomene namreč: 1. ud našega telesa s katerim govorimo; 2. govor človeški; 3. za dobe po Aristotelu se je rabila za zastarele besede in izraze in idijotizme; 4. sv. Pavel rabi jo tudi za način, po katerem si angelji mej seboj razodevajo svoje misli

Vsled tega so tudi razlagavci vprašanje o „jeziku“ na razne načine si reševali. Tudi taki so vže bili, ki so *γλώσσα* razumeli o zastarelih besedah, češ, aposteljni in kristijanski govorniki so v govore vtikali take izraze, katerih ljudstvo ni več umelo, in ravno to je dajalo govoru neko višo pomenljivost in svečanost! Drugi so celó *γλώσσα* vzeli v prvem pomenu, in „govoriti v jeziku“ jim je bilo isto kar z jezikom blebetati brez vsakega pomena. Ne spleča se pač takih razlag zavračati, one tako protivijo sv. pismu, da so očividno napačne.

Mej starejšimi katoliškimi učenjaki razlagal si je Origenes naše vprašanje o poznanji tujih jezikov, katere so aposteljni govorili, kaker so jih, prišedši k raznim narodom, potrebovali: pri Grkih so znali grško, pri Etijopih etijopsko, pri Egipčanih egipčevsko, pri Arabcih arabsko itd. Toda ta razlaga se ne da nikaker vporabiti na različna mesta, na katerih govori sv. pismo o daru jezikov; najmanj pa na pgl. XIV. kaker bomo videli.

Ne bomo tu naštevali vseh drugih razlag; le dve še omenimo. Prvič je dosti učenjakov, ki menijo, da jezik, katerega so govorili aposteljni na binškošti, in katerega omenja Pavel v našem poglavju, je bil tisti prvotni, ki ga je človeštvo govorilo, preden je Bog govorico zmedel in človeštvo različil po narodnosti. Ta predbabilonski jezik je bil občni jezik, iz katerega so se porodili vsi drugi, kaker iz enega skupnega vira, tako da so bile v njem zapopadene korenike vseh poznejših jezikov. Iz te hipoteze se dajo več ali manj razložiti ali opravičiti vsi razni izrazi, s katerimi sv. pismo govori o čudovitem daru „jezikov.“ Rabiti smemo besedo jezik v ednini, ker je bil pred babilonskem zmedenjem resnično v človeštvu le en jezik, skupen vsem. Isto tako ga smemo nazivati pa tudi v množini: jeziki, ker, dasi je bil le eden, je vender v sebi hranil korenike in snov vseh jezikov, ki so se iz njega izcimili. Opravičeno je tudi nazivanje: plemena jezikov, ker predbabilonski jezik je bil kaker pleme, ki je v sebi obsegalo več raznih vrst t. j. različnih iz njega izišlih jezikov. Ravno tako se da reči o izrazu: razni jeziki. Kar se tiče slednjič nazivanja: novi jeziki, ker jezik ta bil je, akoravno v resnici naj-

starši, vendar, ker je bil popolnoma izvmrl in pozabljen, najnovejši mej vsemi, kateri so se govorili za dobe apostelske.

Ta razlaga. kaker se zdi, se prilega popolnoma sv. pismu in zgodovini novega zakona. Bilo je namreč prav primerno, da je Bog za časa, ko je vstanovljal svojo cerkev, v katero so se imeli sprejeti vsi narodi, obnovil oni jezik, ki je bil nekdanj vsem narodom skupen. Kaker nam pričuje sv. zgodovina starega zakona, je jezikovno zmedenje zakrivil greh, ki je došel v zidanji babilonskega stolpa do vrhanca. Ravno zato namreč, da bi vkrotil združen vpor proti sebi, jim je Bog govorico zmedel ter prisilil jih, raziti se na razne strani. Različenje po jezikih je bilo včinek in kazen za greh. Jezus Kristus je še le zmagal greh in vničil njegove posledke. Ker je binkoštni praznik Bog po sv. Duhu ljudem prvič podelil Kristusovo milost, ki jih je duhovno prerodila in zedinila v eni veri in ljubezni, je bilo primerno verujoče tudi zunanje združiti z vezjo istega skupnega jezika, da kaker so bili en duh, bi bili tudi eno telo, ena družina.

Poleg tega navedemo še drug razlog. Jezik izraža duševno spoznanje, ter se po tem tudi spreminja. In ravno zato, ker so v začetku ljudje bili edini v pravem spoznanji Boga in božjih reči, so imeli tudi vsi en jezik. Še le ko so se jeli po grehu odtujevati, ter je spoznanje Božje v njih zatemnelo, se je začela javiti tudi jezikovna razlika, ki se je z grehom v babilonskem zmedenji dopolnila.

Ker je tedaj na binkoštni praznik Bog narode zedinil v spoznanji resnice, jim je podelil tudi skupen jezik; ker enako spoznanje zahteva enak način izražanja

Seveda to je Bog vernikom dodal le izjemno, da bi v onih prvih časih tem sijajniše pokazal moč Kristusove milosti. Vendar pa, akoravno je prenehal skupni jezik, ostala je vedno še duhovna vez ene in iste vere. In to je vez, katera mora katoliške narode sklepati v eno družino, dasi je razlika jezikovna mej njimi še tolika. Kdor pa jezik in narodnost toliko ceni, da zataji pri tem versko spoznanje, se povrača k staremu paganstvu. Kaker brž smo rušili vez verskega spoznanja, nimamo ničesar več, s čemer bi narode spajali v eno družino.

* * *

Slednjič naj omenimo še eno razlago svetopisemskega jezika. Ni neverjetno, da je bil ta jezik po vsem čeznaraven ali skrivnosten, nekako podoben tistemu, ki ga neredkokrat govore zamaknjenci. Zamaknjenje, v katerem se človek čutno popolnoma loči od zemeljskih reči in se z duhom zaglobi v božje reči, je ne le mogoče, ampak v življenji več svetnikov in drugih oseb tudi zgodovinsko dokazano. Zamaknjenje je nekako prva stopinja

nebeškega gledanja in vživanja od obličja do obličja. Poznanju pa, ki ga imajo zamaknjenci, se neredkokrat pridruži tudi govor. Nekoliko besed ekstatičnega govora navaja n. pr. Görres v svoji „mistiki“ (II. str. 151.), katere je vzel iz rokopisov sv. Hildegarde. Za Boga je ekstatično ime aigonz, za angelja-aiogaz, za duha — izpariz, za moža (vir) — iur, za mater — mair, za nemega — scarpinz, itd. Jasno je tedaj, da so to popolnoma nove besede, kakeršnih ne nahajamo v človeških jezikih akoravno nahajamo v več jezikih korenike, ki so slične latinskemu ali kateremu drugemu človeških jezikov.

Bodisi kaker hoče, tajiti ne more nihče, da biva tako zvani ekstatični govor, ki se razlikuje od vsakaterega živega ali neživega jezika.

Da pa mora ekstatično gledanje imeti jezik povsem različen od človeških jezikov, ni pač težko razumeti, ako si natančneje ogledamo njegovo pravo bistvo. Kaker smo vže rekli, jezik služi v izražanje spoznanja. Ako ima tedaj ekstatični jezik izražati spoznanje zamaknjencev, se mora ravno tako razločevati od vseh človeških jezikov v naravnem stanju, kaker se ekstatično spoznanje razlikuje od naravnega. Mej obojim spoznanjem je pa velika, bistvena razlika. V naravnem stanju spoznavamo Boga iz njegovih del, princip naravnega spoznanja je pamet, tedaj princip stvarjen, končen; slednjič se naravno spoznanje dejstvuje s prehajanjem od predmeta na predmet, z razmišljanjem in zaključevanjem. Vse drugače se pa vrši ekstatično spoznanje; v njem se Bog ne iz stvari, ampak iz njega samega spoznava, spoznavalen princip ni tedaj človeška pamet, ampak Božje bistvo samo, tedaj princip nestvarjen, neskončen; slednjič se naravno spoznanje ne vrši prehajavno (*discurrendo*), ampak z gledanjem.

Naravno torej, da mora ekstatični govor razlikovati se bistveno od vsakaterega naravnega. Ker ima pa čeznaravni red in spoznanje v naravnem svojo podlago ter poslednjega ne le ne zanika, marveč dovršuje, se nam zdi popolnoma umevno, da sprejema tudi ekstatični jezik v se nekaj snovi in korenik iz naravnih jezikov.

Sicer se dajo navesti še drugi razlogi za našo razlago. Zamaknjenost je, kaker smo vže rekli, nekaka niža stopinja onega večnega življenja, katero upamo doseči v nebesih. To bo življenje čeznaravne slave (*glorije*), kaker je sedanje življenje milosti. Prihodnja slava je včinek milosti. Ta slava je sedaj skrita pod odejo vmrljivosti, pojavila se bode še le ob vstajenji, ko se bo z dušo povečalo tudi telo. Le izjemno dopusti Bog, da se odsije kak žarek te slave iz vmrljivega telesa; to se godi posebno po zamaknjenji ter po govoru in petji ekstatičnem.

Bodo tedaj tudi po vstajenji ljudje glasovno govorili? Zakaj li ne? Milost naravo spopolnjuje in povzdiguje; ker je pa jezik

naravna vez, katera ljudi družinske spaja, si moramo pač misliti, da bodo tudi zveličani v prihodnjem življenju imeli svoj govor.

Vender bo milost Božja iz nebeškega jezika vzela vsako nepopolnost, kaker jih nahajamo v človeških jezikih. Taka nepopolnost je, da je govor človeški glasovno razcepljen ter se razlikuje po raznih narodnostih.

Eden jezik tedaj bodo govorili zveličani, združeno bodo klicali v tem jeziku: Slava Bogu našemu, ki sedi na prestolu in Jagnjetu!

Sicer bi znal še v nebesih nastati narodnostni razpor in prepir, kateri jezik ima biti „državni.“ Če se namreč kaj takega godi celó tu dol v „solzni dolini“, koliko nevarniše bi bilo v nebesih, ko bodo vsi nosili krono in kraljevali!

To bi si pač dobro morali zapomniti tisti, ki netijo mej narodi prepir ter jih neprenehoma ščuvajo. Za take ščuvavce ni prostora v nebesih!

Sicer pa ne bo zveličanih jezik nobeden iz mej človeških, ker bo moral izražati čeznaravno spoznanje, ki ga bodo zveličani dobivali iz neposrednega gledanja Božjega. Bo tedaj jezik čeznaraven. Pa tudi Bog bi bil resnično v zadregi, kateremu iz mej človeških jezikov bi dal prednost, da bi se izključljivo rabil v nebesih; ker če bi izbral n. pr. nemškega, bi francozi nebesa zapustili; bi izvolil latinščino, tedaj bi dandanašnji zagovorniki cirilo-metodiške cerkve Boga samega začeli zmerjati za latinizatorja, vstanovili bi koj „Slovanski Svet“ — in stara komedija časniških rabuk in polemik bi se da capo začela v nebesih!

Lehko pa razumemo, zakaj je hotel Bog v prvih časih svoje cerkve podeliti vernikom dar čeznaravnega jezika. Namerjal je pred svetom sijajno pokazati pretvarivno moč svoje milosti. Kaker je milost vernike duševno, pa nevidno prerodila k čeznaravnemu življenju, tako jili je novi jezik tudi zunanje čeznaravno sklepal v eno družino. Svet naj bi iz tega videl, h koliki popolnosti in edinosti so narodi klicani po Jezusu Kristusu in njegovem Duhu.

Sicer pa ni nikaker treba, da to razlago vpotrebimo na vsa mesta novega zakona, kjer sv. pismo govori o čudovitem jezиковem daru. Vender se ta razlaga, kaker se zdi, edino povsem prilaga 14. poglavju do Korinčanov. O tem se lahko prepričamo, ako natančniše pogledamo nekoliko vrst iz omenjenega poglavja.

Vrsta 2: Kdor v jeziku govori, ne govori ljudem, ampak Bogu; nihče namreč ne sliši. V duhu pa govori skrivnosti.

„Ne govori ljudem, ampak Bogu“ — t. j. ono, kar govori, razume le Bog, ne pa ljudje; „nihče ne sliši“, tako namreč, da bi umel. Je tedaj jezik poslušavcem povsem neznan.

Vender pa bi znal ta jezik drugje biti znan, ali je bil celo skupni jezik človeštva pred babilonskim zmedenjem?

Kaj takega ni verjetno, nam se zdi celo neresnično. Piše namreč apostelj: V duhu govori skrivnosti — Spiritu loquitur mysteria. Duh, πνευμα, znači pred vsem svetega Duha, vkoliker je naš posvečevavec. Potem pomenja „duh“ neredkokrat tudi človeško dušo, vkoliker je čeznaravno prerrojena, ima torej v sebi spočetek sv. Duha.

Bodisi da vzamemo tu prvi ali drugi pomen, dobimo isto misel. Govori v duhu t. j. govori oni jezik ne z lastno, naravno močjo, ampak sposablja ga za to čeznaravna moč sv. Duha. Dalo bi se sicer še misliti, da je sv. Duh vernikom navdihoval poznanje predbabilonskega jezika, katerega se res tudi ni moglo drugače spoznati nego po neposrednem razodenju Božjem.

Toda izraz „govori skrivnosti — mysteria“ dokazuje nam, da je moral biti jezik vže sam na sebi bistveno različen od vseh naravnih, kakeršnim moramo prištevati gotovo tudi prvotnega. „Skrivnosti“ značijo namreč resnice čeznaravne, katerih naravni razum ne more ob sebi doseči ali razumeti. Ker je bil tedaj predbabilonski jezik čisto naraven, namreč tvorjen v izraženje naravnega pojmovanja, bi bil gotovo tudi nesposoben izražati „skrivnosti“. Akoravno izražamo tu pa tam z besedami človeškega jezika skrivnosti, vender moramo vedeti, da je neredkokrat sv. Duh sè skrivnostjo božjemu piscu ob enem navdihnil tudi primeren izraz; navadno pa vporabljam v zaznavanje verskih skrivnosti stare besede, ki si jih izposojamo, da jim podtikamo pomen, katerega do sedaj niso imele; zatorej pa tudi niso popolnoma adekvatne misli, ki jo imajo izražati.

Sicer se pa da prav lahko dokazati, da „jezik“ 14 pogl. res ni mogel biti noben izmej človeških, bodisi živih, bodisi mrtvih.

Beremo v 14. vrsti: Kajti če molim v jeziku, duh moj moli, a um moj je brez sadu.

Prvo, πνευμα, pomeni, kaker smo vže razložili ali sv. Duha, ali pa tudi dušo človekovo, katera je po milosti sv. Duha čeznaravno prerrojena. Nasprotno pa znači νοος, kader se nasproti stavlja duhu, dušo človekovo z naravnimi zmožnostmi, vkoliker ne biva še v nji čeznaravni princip božje milosti. „Duh“ spoznava po veri, katere princip je Bog, neposrebno sam na sebi; „um“ pa spoznava po naravnem spoznanji, katerega princip so stvari. V stanu zamaknjenja pade zagrinjalo vere, vera preide v gledanje, dasi le nepopolno. To gledanje Božjega bistva pa, ker je čeznaravno, se ne more vršiti nego z „duhom“, um ga ne more doseči. Ali pa, da govorimo drugače: Karkoli duša v ekstatičnem stanu gleda, ne spoznava naravnim načinom t. j. prehajavno, premišljavno, tako da bi iz zaznanih reči si mogla snovati sodbe, zaključevati, ali to, kar je videla, si zapomniti ter tako ekstatično spoznanje porabljati v naravnem stanu. Zato pa svetniki, ko so se iz zamaknjenja povrnili v

naravni stan, ne vedo ničesar razločno ali posamezno povedati, kar so gledali zamaknjeni; „duh“ je sicer zavzema, „duša“ pa, ki začne delovati v naravnem stanju, si ne more z gledanim okoristiti, ostane prazna.

Tako tedaj hoče apostelj reči: Jezik, ki ga govorim v ekstazi, izraža resnice, ki presegajo naravno spoznanje. Ker pa vsi — živi in neživi — jeziki niso stvarjeni v javljenje naravnih resnic ter niso vpriliceni nego naravnemu spoznanju, se tudi noben izmed njih ne da vporabiti v izraz čeznaravnega ekstatičnega spoznanja.

* * *

Iz tega pa lahko razvidimo, s koliko pravico se na to poglavje sklicujejo zagovorniki slovanskega jezika v bogoslužji, češ, apostelj zametuje rabo tujega ali mrtvega jezika v liturgiji. Sv. Pavel se sploh ne dotika vprašanja o liturgičnem jeziku; ker on govori o skrivnostnem, nadnaravnem jeziku. Mej tem jezikom pa in mej katerimkoli drugimi naravnimi, bodisi živimi ali mrtvimi jeziki, moramo dobro ločiti. Skrivnostnega jezika namreč ne more nihče naravnim potom tolmačiti; tako da mora Bog pri poslušavcih, da ga razumejo, narediti nov čudež, čeznaravnim potom razodevajoč jim njegov pomen. Vse drugače je pa pri jezikih naravnih, živih ali tudi mrtvih. Ako kdo teh jezikov tudi ne zna, se jih pa lahko nauči; kdor pa tega ne more, se mu na drug način raztolmači njihov pomen, in sicer: ali po tolmačenju tistih, ki jih sami razumejo, ali pa s kretanjem besede spremljajočim.

V katoliški cerkvi se pa godi to in ono. Zapovedano je namreč duhovnom, da bogoslužje in njegove obrede, posebno pa sveto mašo in besede, ki se izgovarjajo, ljudstvu večkrat razlagajo. Poleg tega imamo brezštevilnih knjig, v katerih najde verno ljudstvo sv. mašo in druge obrede razlagane in v svoj jezik preložene latinske besede in himne, ki se javno v cerkvi molijo in pevajo, tako da more vsak v svojem jeziku isto izgovarjati, kar duhoven pri oltarji v latinskem. Slednjič poslušajo verniki ob nedeljah in praznikih pridige, v katerih se jim razloži skrivnost, ki se obhaja dotičnega dne, tako da dobro vedo, v kakem duhu, s kakim srcem se imajo vdeležiti božje službe. Sploh bi se pa najmanj dandanes pritoževali, češ, da ljudstvo ne razume latinske liturgije, ker znajo skoro vsi brez izjeme brati, tako da je vsakega sram, ako se da v cerkvi videti brez molitvene knjige.

Pa tudi če kdo ne zna brati, menimo, da pač jasno dovolj govorijo cerkveni obredi, posebno pri sv. maši, kjer cerkev čutno izraža verske skrivnosti, tako da jih omikan in neomikan z očmi gleda, in tipa z rokami. Kdo bi pač ne razumel mrtvaških obredov, koga bi ne ganilo tužno petje velikotedenskih lamentacij?!

Iz tega se pa tudi lahko sodi, v koliko in s kako pravico se dajo glede latinščine v katoliški liturgiji vporabiti besede Pavlove: Ako ne poznam pomena glasu. bom onemu, kateremu govorim, barbar: in kdor govori, meni barbar.

Ruski liberallec.

Tudi ruskemu narodu ne manjka liberalcev. Čudovito je, kaj in kako mislijo ti ruski vetrnjaki o grškem razkolu in o katoliški cerkvi. Odprimo n. pr. «Slavjanskij Sbornik» I. del, izdanje petrograškega oddela slavjanskega komiteta, l. 1875, str. 585: «O sovremennom položeniji i vzajimnyh otnošenijah Slavjan zapadnyh i južnyh», govor A. S. Budilovica v zasedaniji petrograškega oddela slavjanskega blagotvorniteljnega komiteta l. 1874, 3. novembra. A. S. Budilovič je potoval po zapadnih in južnih slovanskih deželah. Obiskal je tudi slovenske kraje. Kaker sam pravi, služilo mu je «imja (ime) Russkago v putešestviji po Slavjanskim zemljam lučšim (najboljim) rekoma»dateljnym pismom». Vrnivši se pa mej svoje rojake, razvil je svoje misli, katere si je mej potom nabral, v pričujoči govor. Tu navedemo samo par odlomkov, katere hočemo pojasniti in ovreči.

A. S. Budilovič navaja vzroke propadanja slovanskih plemen ter pravi: »Vzrokom nesreč Slovanov zapadnih in južnih je bilo čestoljubje in dobra organizacija njih sosedov. Ofenzivna sila Nemcev na Slovane je našla sebi zanesljivo oporo v avktoriteti p a p s t v a in imperije, kateri sti rano žbrali pod svoji znamenji sile večega dela zapadno — evropejskih narodnosti.»
. Bolj proti koncu: «katerim (Slovanom) je bila cerkev katolišk» vedno m a č e h a, a n e m a t i.»

Odgovarjamo: Da je bila Slovanom dobra organizacija njihovih sosedov tudi vzrok narodnega propadanja, je očitno. Pa kdo

je pomagal Nemcem tretji Slovane? Papstvo? Kdor pozna količkaj zgodovino, ve tudi kako neresnične in nehvaležne so te besede. Trudili so se rimski papeži ne samo, da bi vero razširili mej slovanski rod, no i, da bi ga ohranili svobodnega in mogočnega. Kolkoli se morajo zahvaliti Čehi rimski Stolici? Břetislav, česki vojvoda, (1037-1055) gojil je idejo velikega slovanskega kraljestva. Toda nemški cesar Henrik III. ga je pokoril ter mu odvzel ne le Poljsko no i Čehijo. Papež Benedikt IX. pa je prosil mej drugimi zanj in Henrik mu je radi tega vrnil Čehijo ter mu dodal Šlezijo. Inocenc III. vvrstil je Čehijo mej kraljestva kristijanska (1204). Inocenc IV. delal je proti Nemcem i proti **izobčenemu** cesarju nemškemu Frideriku II. za českega kralja Vaelava I., katerega je hotel nemški cesar in gibelinska stranka odpraviti ter posaditi na njegovo mesto sina Otokarja (1249).¹⁾ Česka slava vtrjena je v Karlu IV. Ali s Karlom IV. spojeno je tesno papstvo!

Od Gregorija VII. odsvita se čista ljubezen do slovanstva. Gojil je visoke misli o Jugoslaviji, kakeršnih naš vek niti zmožen ni. Jugoslavija mu je bila ideal, po katerem je hrepenel do konca svojega življenja! Mogočno jugoslovansko kraljestvo bi bilo imelo nalogo razbiti turški naval ter rešiti Evropo!²⁾ V papežih zajemajte, o podli liberalci, pravih jugoslovanskih vzorov!! Ko je Rusija še spala, vzgojila je sv. katoliška cerkev poljski narod visoko nad vse evropejske narode. Jezik slovanski so posvetili rimski papeži, ter mu podelili sveto mesto v liturgiji. Tudi dandanes objema sv. stolica slovanski rod z očetovsko ljubeznijo. Ako so pa našli Nemci v kat. cerkvi mnogo opore, se ni zgodilo s sovraštva do Slovanov, ampak ker je sv. kat. cerkev za vse narode. To priča samo, kako mogočna je kat. cerkev pri vzgojevanji narodov in kako silovita bi bila Rusija, ako bi se vrnila v naročje svoje prvotne in resnične matere katoliške cerkve.

A. S. Budilović pravi: «V obziru religioznem je bila jedinstvo Slovanov enkrat vže skoro popolnoma dosežena. Bivala je vže cerkev vseslavjanska, no niso jej ostali vsi verni. Težnja po povratu v prvotno slavjansko cerkev izrazila se je mej drugim v Čehiji s husitskim gibanjem, katero je, ne glede na negativne po videzu rezultate v odnošenji cerkvenem, mnogo oživilo narodno zavest Čehov in spaslo njili narodnost od germanizacije.» Sanje so, da je bivala kdaj vseslavjanska cerkev in da je bilo husitsko gibanje namenjeno oživit jo. Ako misli govornik cerkev, katero sta vstanovila, sv. Ciril in sv. Metod, odgovarjamo, da je Cirilo-Meto-

¹⁾ Weiss: Die christliche Zeit I. str. 1033; II. str. 517.

²⁾ Weiss: Die christliche Zeit I. str.: 1002.

dijska cerkev katoliška cerkev, od katere so se Rusi izneverivši se Vladimirovi oporoki po krivici odcepili.

Kar se pa tiče husitskega vpora, misli govornik, da je bil v narodnem pogledu srečen za česki narod, ker ga je baje rešil germanizacije. Da tudi čisto molčimo o zmotah, v katere je pahnil Hus česko ljudstvo, ter je večno pogubil, moramo ga nič manj obsoditi i v narodnem oziru. Sam Palacky — protestant — pravi (III, 2, XII.): «Popolno vničenje starodavne avtoritete glede države in cerkve, potegnilo je za sabo tudi vničenje narodne jedinosti in sloge... za te dobe (husitske) šteló se je najmanj petero glavnih strank. V nedostatku zunanjih bojev, začeli so se bojevati doma; zmaga v Domažlicah, zagotovivši varnost domovine od sovražnikov je postala grob jedinstva in sloge česke. En del naroda se je začel vedno bolj oklepati **tujcev**, da bi mogel z njihovo pomočjo **potlačiti drugi del**»¹⁾

A. S. Budilović govori dalje: «Voobšče pravoslavje predstavljajet kakuju — to divnuju silu nad Slavjanskim duhom Jestj fakty, čto pravoslavje i katolicizm sootvčstvujut daže osobym psihičeskim svojstvam Katolik rědko popadajetsja v gajdukah. Pričina ta čto katoliki ne nadežny v serdcě; a prcisodit eto ot jih zakona.» V otnošenijsi religijoznom ne možet proiti bezslědno dlja Slavjan soveršajuščesja teperj razloženijsi katolicizma i sblženijsi cerkvy starokatoličeskoj, anglikanskoj i utrehtskoj s Russkoju»²⁾

Te besede so bile izrečene leta 1874, ko so vsi mislili, da je z dogmo o nezmotljivosti papeževi zadan cerkvi kat. smrten vdarec. Ob enem pa je upal «svjatejšij Sinod», da se mu posreči združenje s starokatoliki, angličani i protestanti. Toda kako so se motili! Hoteli so izpodkopati kat. cerkev — a vsmrtili so se skoro sami sebe. Koliko neprelik jim je napravila Bonska konferencija! Izpodmaknila jim je na mah celo dotedanjo teorijo o izhodu sv. Duha. Delegati ruski pri bonski konferenciji vrnilo so se v svojo domovino «puppi proraque carentes». Opustiti so morali trditev vseh razkolnih bogoslovcev, da govori sveto pismo le o časnem izhodu sv. Duha od Sina, ter so bili prisiljeni priznati v svetopisemskih besedah predvečno hipostasno odnošenje sv. Duha od Sina. Od tedaj se je začel v Rusiji **nov nauk**. Motili so se vsi dotedanji bogoslovci grški in ruski. Njihovi potomci so bili prisi-

¹⁾ Glej «Katolika» I. 2. str. 223.

²⁾ V obče predstavlja pravoslavje čudovito moč nad Slovanskim duhom So slučaji, da prilaga pravoslavje i katolicizem celo posebnim psihičnim svojstvom katolika nahaja se redko mej hajduki. Vzrok je ta, ker katoliki neso gotovi v svojem srci; a proizhaja to od njih veroizpovedanja. V otnošenijsi religijoznem ne more proiti bezslědno za Slovane vršeče se sedaj razloževanje katolicizma in zblževanje cerkve starokatoliške, anglikanske i utrehtske z rusko.

ljeni nastopiti drugo pot. S tem pa so dokazali, kako neosnovan je bil nauk njihovih prednikov nasproti katoliški cerkvi in da niso imeli Grki in za njimi Rusi prav nobenega vzroka od-d'eliti se od kat. cerkve.¹⁾ Od teh por pa se je kat. cerkev vidno vtrjevala ter stoji danes kljub Budilovičevemu prorokovanju in dasi se je zaklel proti njej cel svet, krepka i neomajana v svojem nauku!

Kar se pa tiče misli Budilovičeve in drugih ruskih in neruskih vetrnjakov, da je «Razkol» bolj priležen značaju slovanskemu odgovarjamo: Resnica je le jedna, in te ne sme nihče zatajiti. Resnica pa je v kat. cerkvi, kaker nepristranski in globoki misleci ruski sami priznavajo. Ako bi tudi katoliška cerkev manje pilegala slovanskemu značaju, ne bilo bi radi tega dovoljeno zatajiti resnico ter vreči se v razkolno cerkev, ki nosi očividno na sebi rak-rano.

Pa «razkol» prilega bolj junaškemu duhu slovanskemu? Zgodovina kat. Hrvatov in Slovencev govori o tem prav nasprotno. Kat. Hrvatje in Slovenci so zastavili nebrojnim četam turškim trden jez ter so ohranili svojo vero svobodno. Srbi pa in drugi južni pravoslavni Slovani ječali so brez vsake moči do najnovejšega časa pod turškim jarmom.

Slednjič je tako govorjenje očitno povzdigovanje narodnosti nad vero. Čemu nam torej silijo svoj «razkol»?!

S takimi pa se radi bratijo naši liberalci, katerim je laž resnica i resnica laž! —

¹⁾ Glej knjigo: Protopresviter Janyšev i novy doktrinalnyj krizis v rusko cerkvi, Basilija Livanskago.

LISTEK.

AKADEMIJA 19. VEKA.

Iz spominskih zapiskov slovenskega vseučilišnika.

Bilo je leta 188. . na sv. večer popoldne. Temnelo se je vže skoraj, ko sva se s prijateljem vračala s pokopališča slovenskega mesteca. Ravnokar je veliki zvon iz visokega zvonika tužno-počasi odpel zadnje slovo tistemu, ki smo ga položili v hladen grob. Zdaj pa so bronasti glasovi iz zvonika vže oznanjali rojstvo Gospodovo, tako veselo in praznično, kaker znajo le o božiči; kaker da bi res ne bilo več žalosti na zemlji. A v najinih srcih je bila žalost, v najinih srcih ni našel odmeva glas božičnega miru

Pokopali smo mladega vseučilišnika. Bil je moj prijatelj in njegov prijatelj. In kako zgođej je mladi cvetici črv izpodjedel koreniko! Zvenel je

Prišedši v mestice na dom prijateljev sem sprejel njegovo povabilo; rekel sem, da ostaneva dva dni skupaj lajšat si skelečo srčno rano.

V hiši mojega prijatelja letos sveti večer ni bil vesel, tudi dolg ne. Še celó otroci so pozabili na jaslice in Ježuščeka. Po večerji je vse pozaspalo.

Jaz in prijatelj pa nisva mogla. Še le ko sva ostala sama mej bedecimi, se nama je spomin obudil na prejšnje čase, skipevalo je srce Bliže k peči si primakneva stol. On je imel zavoj pokojnikovih listin; tudi jaz sem jih nekaj privlekel iz žepa. Rekla sva pa, da jih vse zloživa in vrediva po letnicah. Tako se je tudi zgodilo. Potem sva si pa brala drug drugemu Še le zvon proti polnoči naju opomina, da je treba k božični maši . . . Najin prijatelj ga ni več slišal.

Marsikatero uro sva še kasneje s prijateljem skupno prebrala žalostne listine mladega vseučilišnika. Zdele so se nama

čedalje zanimiviše. Tudi mi je nekđaj rekel: Kaj, ko bi vsaj nekatere dali na svitlo — mladim, pa tudi starim v resen opomin?

Z naslednjim izpolnujem željo svojega še živega prijatelja.

*
*
*

Na Dunaji 15. oktobra

Tu sem. To je tedaj vendar enkrat pot, ki me bo pripeljala k toliko zaželenemu cilju. Upam, da tu ne bo slabo. Res, drago je vse, brezplačno še koraka ne morem storiti. Pa znal sem „staremu“ dobro prigovorjati; zagotovil mi je šestdeset forintov na mesec. Šestdeset! Stradali ne bomo. Žejni tudi ne bomo. Saj pivo je dober kup

Toda kaj? Sram me je. Saj sem vendar idealist! Kako mi more še na misel priti pivo! Platon, Aristotel, Kant . . . vi bodete moje zvezde! Da, trden je sklep: učiti se, izomikati se globoko in visoko!

No pa, življenja ne poznam še. Na gimnaziji so nam pravili: ko bodete na vseučilišči, bodete še le začeli spoznavati svet. Najprej se treba otresti gimnazijskega prahu . . . Par mesecev tedaj naj bodo še knjige v miru. Treba si malo ogledati po mestu. Oj, kako mnogolično, kako bujno je veliko mestno življenje! Tu se ti ponuja cvet vse omike. Odpri čute, odpri srce, uživaj!

Ves še živim v podobah z gimnazija; ne morejo mi iz glave. Kaker sanje leži za mano življenje. Pa dvomil bi ali sem živel. Zavesti človek nima, dokler ni naredil mature. Pa kako možko smo se držali pri maturi! Profesorji se nas bodo pač še dolgo spominjali.

Z Bogom, sanje mladih let! Z Bogom poezija! Spremljaj me z nebeškim licem in trosi mi cvetice po težavni stezi skoz življenje!

Mladost po tvoji temni zarji
Srce zdihuje mi, Bog te obvarji!

Z Bogom! Ker kaker brž je človek prišel na Dunaj, začne čutiti, kaj je proza življenja. Da, življenje stopa pred me, golo, kakeršno je. Stopa pred me sè zahtevami za narod, za trpeče človeštvo. Zavedam se tega poklica. Nevstrašeno se mi dvigajo prsi, pripravljen sem na boj. Globoko v srce mi sega, me rani klic vmirajoče domovine. Ne plakaj, domovina! V naših srcih tli iskrica ljubezni. Iskrica bo vsplamtela v ogenj, ki bo daleč okrog ogreval, vžigal otrpnela srca tvojih sinov. Glas mi zastal na veke,

otrpnili mi udje, vgasnila mi luč oči, ako bom tebe zabil, domovina!

Še nekaj. Zadnje trenutke še pred odhodom iz domovine mi je osoda naklonila posebno srečo. Dobro veš, kdaj sem izgubil prostost srca Vender nisem imel nikdar priložnosti, da bi jo srečal in vsaj s pogledom razodel ji, česar je bilo srce tako polno. Bilo je zadnjo uro. Pripeljal sem se do postaje. Ravno je došel vlak iz B. Par minut potem stopi iz postaje — ona sama. Ne, starka pritaplja za njo. Pa prekasno! Najine oči so se bile vže srečale in povedale si vse, vse. Jaz sem prepričan, jaz prisežem, da me je umela. V ti veri hočem živeti tu v tujem mestu.

Na Dunaji 5. novembra

Danes moram ostati v sobi. Zdravnik mi je zapovedal. Omotica se mi je delala davi, zdaj pa me le še glava malo boli. Ne misli pa, vže Bog ve kaj! Povem ti vse. Sinoči smo bili malo veseli. Tukajšnji slovanski vsenčiliščniki smo letos se prvič sešli, osnovali smo pevsko društvo; jaz pa sem strasten pevec. In človek mora pač tudi nekaj se razvedriti. Poleg tega imamo še sv. Martina. Sicer pa se bo treba lotiti dela. Jutre vže si omislim nekoliko knjig, potem pa — vsaj v enem meseci — začnem po deset ur na dan. Resna volja velja!

Veš pa, s čim se danes bavim? Dobil sem Renana. Prebiram njegovo „življenje Jezusovo.“ Kako sem želel kdaj še poznati epohalno delo največjega sedanjega veleuma francoskega! Jezusovo življenje!

No pa, pričakuješ zdaj, da izpovem pred tabo svoje versko prepričanje. Čeravno sva večkrat skupaj občevala, sem se vender vedno izogibal verskih vprašanj. Zdaj pa ne morem več molčati: Renan me je vnel — za Jezusa. Gorim za — Renanovega Jezusa.

Da ti resnično povem, evangeljskega Jezusa in kar mu je nadela katoliška cerkev sem vže davno zatajil. Prve verske dvome mi je obudilo obnašanje naših profesorjev na gimnaziji. Dobro se še spominjam. Bil sem v četrtem razredu. Imeli smo nedeljsko mašo. Naš razrednik — poznal si ga dobro — nas je spremil v cerkev. Slekli smo bil vže otroške hlače ter začenjali svet in ljudi opazovati. Mej povzdigovanjem sem se ozrl na profesorja; sedel je razkoračen v klopi, glavo je imel podprto z rokami in zijal je smehljaje se proti oltarju. Globoko v srce se mi je vtisnil ta prizor. Od tedaj sem se sramoval vere. Postajal sem neveren v mišljenji in življenji.

In vender Jezus — mislil sem si — moral je biti velik mož. Ako ne, kako bi moglo toliko stoletij, toliko genijev vanj verovati! Čim bolj sem se izneverjal katoliški cerkvi, tem bolj simpatičen mi je prihajal Jezus. V šoli se nam je nekdanj pri

verstvu omenila Renanova knjiga Mikala me je strašansko tem bolj, ker se nam je reklo, da je na indeksu.

Zdaj jo imam v rokah Občudujem velikega filozofa in človekoljuba Nazareškega! Klanjam se temu imenu, blagoslavljam njegov spomin. In da bi ga videl, bi se svetim strahom predenj pokleknil ter poljubil mu noge in rekel mu: Beži od mene, ker človek grešen sem jaz!

Jezusov evangelij je vera poezije. vera srca in prave volje! Nepopačena narava, v Galileji tako mila, večno mlada. ga je vzgojila. na nje prsih se je navzelo njegovo rahlo čuteče srce najplemenitejših čutov, čutov ljubezni in bratoljubja. Ljubezen, izvirajoča iz blagega srca, je Jezusovo krščanstvo. Drugo je vse dodatek. Duh Jezusov so vklenili v spono čutnega bogoslužja, zakrili, vdušili so ga z brezštevilnimi molitvami, posti in običaji, tako da ni dandanes mogoče več zaslediti pravega bistva Jezusovega evangelija.

Renan je prvi predrl okov železnega dogmatizma, nas vpeljal v svetišče pravega krščanstva, v svetišče Jezusove ljubezni. Tu se vsi objamemo, tu si spet po dolgih verskih bojih podajamo roko v spravo, tu se odpočijemo na prsih najblažega človekoljuba. To je krščanstvo prihodnosti, krščanstvo poezije, krščanstvo čisto človeške, vseobče ljubezni in bratimstva!

Duh tega krščanstva vže prodira. Svetišča dogmatičnega krščanstva se praznijo, polnijo se svetišča poezije. Mislim tu naša gledališča. Bil sem sinoči v dvorni operi. Bilo je vse natlačeno. Tri ure sem prišel pred začetkom, in še komaj sem dobil vstopnico. Umetnost tekmuje z naravo; najmičnejši prizori iz narave se na odru tako popolnoma posnemajo, da se človek misli prestavljenega sredi mej visoke Alpe, na razburkano morje . . . Kako se srce vzdiguje, čuti kako plujejo, vskipeva strast! In z razljutenimi silami narave, z nevtrno osodo bojuje se junak. . . Zaman! Vpira se, toda vže je osoda zavihnela mu nad glavo kruti meč . . . pade. . . Srca gledavcev se topijo. — Solzica sožalja se potaka po lici. — Poezija, vsmiljenje, ljubezen!

Da, časi prvotnega, nepopačenega krščanstva se vračajo. Dočakali bomo, ko bodo tisti, ki preklinjajo evangelijskega Jezusa, proslavljali Renanovega Jezusa in stavili mu spomenike!

Na Dunaji 20. decembra . . .

Pisala mi je. Ne morem ti dopovedati, kako mi je srce vtripalo, ko sem odprl list in vgladal njen podpis. In kaj mi je pisala? O otročja najivnost! Vse mi je na drobno naštela, kaj misli mlajšim bratcem in vaškim otrokom podariti na sv. večer. Lepo število suknjic in hlač je zdelala, njen edini vžitek je vbojim dobrote skazovati.

Nič pa o tem, česar sem toliko želel! Vsaj eno besedico! Nič, nič! A vender črti me ne, črtiti me ne more! Kako bi bila sicer pisala?! Nedolžna stvarica, o ljubezni se ji še ne sanja!

Nekaj drugega mi obeta. Brž, ko bodo dnevi daljši in se bo nekoliko sneg otajil, pojde k materi Božji na B. Tu da bo molila za me, da srečno dokončam študije in se zdrav vrnem v domovino. Hoče mi celó prinesiti spomin — podobico blagoslovljeno. Nočem se dotikati tvoje vere, ljubezniva stvarica, sveta mi bodi! Jaz je nimam -- in nesrečen sem. Ti pa bodi srečna v nji, kalil ti ne bom sreče!

Kako je tu? Vže nekaj dni pridno obiskujem predavanja nekega dr. J. Poslušavci smo večinoma akademiki; nas je tudi pred vsem povabil dr. J. Zbiramo se pa vsak drugi dan zvečer ob osmi uri. Dozdaj so se razprave skoraj izključno sukale o socialno-politiških vprašanjih. Se zanimiviša je pa prosta zabava po vsakratnem predavanju. Pri kozarci piva se živalno razgovarjamo.

Zapazujem mej tukajšnjo mladino posebno zanimanje za politiko. Moji nravi sicer ni nikdar vgajalo pusto politikovanje. Vender moram priznati, da ravno politiki je dandanes prihranjena najvažniša vloga pri razširjanju prosvete. Dr. J. nas je začel opozarjati na politiške spise in delovanje prvih italijanskih rodoljubov. Kako mogočna, kako ponosna stoji pred nami zedinjena Italija! Ta čudovita zgradba je pa delo malo let. Kako je bilo to mogoče? Z ognjem in mečem bi se ne bilo nigdar posrečilo zvršiti velikanskega dela. Tudi bi morebitna zmaga nikaker ne imela vstrajnega vspaha. Ne, morali so se prej srednji in nižji stanovi pripravljati za nove ideje, po katerih se je imel prestvariti prejšnji red. Stalno je le, kar se zaplodi v um, kar se v srci vkorenini. Ti možje so tedaj pred vsem vstvarili novo slovstvo, ki je imelo vpodabljati politiške ideje. Potem se je italijanski narod duševno prerodil ter se čutil enega vže pred, kaker so začeli njegovi sinovi na bojiščih krvaveti za zedinjenje Italije. Kar je nanesel srečen slučaj in priborilo junaštvo, se je v kratkem vtrdilo; nove državne preosnove so našle duhove vže pripravljene; neporušna stoji zdaj mlada Italija pred svetom. Središča pa duševnega prerorenja so bila v tisti dobi italijanska vseučilišča. Mazzini je vvidel, da vroča nprav mladih vseučiliščnikov se najlaže razvname za sveto patrijotiško vojsko. Po vseučiliščih so se mlada srca ogrevala, navduševala za idejo zedinjenja; od tod se je raznašal sveti ogenj na daleč okrog v niže vrste prebivavstva. Ko je prišel čas, ko se je vrgla mej narod ognjena baklja revolucije, se je vzdignilo vse — in v malo letih se je vresničila ideja, ki je doslej elektrizovala le duhove!

Da, narodi, človeštvo stavi na nas velike zahteve. Treba je, da se pripravljamo, da se organizujemo. To je naša prva na-

loga na vseučilišči. Čedalje bolj se mi jasni obzorje, dani se pred duhom in v vedno bolj določenih obrisih se mi kaže naloga življenja. Narod kliče, kliče na delovanje, na boj!

Da, pozdravljamo vže zoro nove dobe. Narodi se zedinjajo, toda pri tem ne bo ostalo: človeštvo celo se mora združiti, se mora poljubiti v objemu pravega bratoljublja. O pridi skoraj, kraljestvo ljubezni!

Da, to je tisto kraljestvo, za katero je prosil filozof Nazareški očeta: Pridi k nam tvoje kraljestvo! Ljubezen — v tem je rečeno vse! Ljubezen — druge vere nam ni treba!

O zdi se mi v tem trenutku, da bi objel vse človeštvo. Da, kri bi pretil za vsakega posebe. Prihitite bratje na moja prsa, vtešite divji ogenj! . . . In vender, kako neskončno prazno je to srce! Nima dna to srce. O nečesar pogrešam. Sam ne vem, česa. . . .

Na Dunaji 16. februarja . . .

Naletel sem na zlato knjigo. Vže na gimnaziji smo imeli iz te knjige odlomek v šolskem berilu. Tedanji profesor iz nemščine se je pri branji tega odlomka ves razgrel, kar se je sicer redkokrat zgodilo. Obličje se mu je razžarilo in govoril nam je z mladeniškim ogujem o vsebini. Naslov je bil: Aus Herders „Briefen zur Beförderung der Humanität“

Pri branji te knjige mi vzhaja nova luč. Zdi se mi, kaker da bi iz nje govorila stvarnikova beseda, ki preganja temo iz duše in vvaja red v kaos zmedenih pojmov. Prav to je, česar sem iskal. . . .

Humaniteta! kako bi te nazval po slovenski, da bi te ne žalil, da bi izrazil, kar ti izražaš. Rekel bi ti človečnost, ako te ni sram ponižati se pod borno streho slovenske besede. A v to besedo bi jaz vlil vso tvojo božanstveno moč, oznanjal bi te po vsem Slovenskem, dokler se ti vse ne vklanja, te vse na kolenih ne moli!

Človečnost — ti izražaš vse; kar je zunaj tebe, kar nisi ti, je slabo. Ti izražaš pravo bistvo vseh ljudi, ti si vseobčna vez, ki vse družiš in spajaš. Človečnost — zadnji smoter naših teženj, cvet človeške omike! Težiti po tebi — je edino pravo bogoslužje, kdor tebi služi, završuje delo božje; kdor se po tebi vzgaja in spopolnjuje, se bliža najvišemu, obnavlja v sebi podobo božjo.

O da bi mi vsi hoteli biti ljudje — nič več, nič manj. Ne taki ljudje, ampak čisti, goli ljudje. Koliko zla izvira iz razlike narodnosti, verstva in stanov! Človek noče biti človek, ampak določuje se, ograja se v tesne meje krščanstva, nemštva, slovanstva! Hoče biti tak človek!

Temu zlu najdem le en lek: treba je, da se ljudje zberó v tako društvo, kjer se ne nahaja nobena onih razlik — društvo čistih ljudi. To društvo bi bila prava katoliška cerkev — ideal Jezusa Nazareškega!

Ta cerkev je tisto „nevidno vidno društvo“ Herderjevo. O, da bi vže v vsaki državi vstali možje, ki bi se znali povzdigniti nad predsodke svojih sorojakov, možje vzvišeni nad predsodke vere, v kateri so bili vzgojeni, možje, katerih ne slepi stanovski blesk, katerim se ne studi pred nižim, v katerih družbi se visoki rad poniža, nizki pa drzno povzdiguje! Ne zapiraj se, tako društvo, ampak stopaj pogumno pred svet, kaži se v besedah in dejanjih, ne mej dvema ali tremi narodi, ampak mej vsemi prosvetljenimi narodi zemlje! Društvo to bodi „društvo vseh mislečih ljudi v vseh delih sveta“!

AHASVERUS, VEČNI JUD.

Stara povest v novi obliki.

T. Šimonov.

I. Poglavlje. — Kako je prišel Ahasverus prvič na Slovensko, pa moral od tod bežati.

Bilo je tedaj tiste dni. Štirideset let je vže od tega. In priromal je nekdo sè severja, da bi prekoračil slovensko mejo. Kamerkoli je pa prišel, je pravil Slovencem: Nikdar še nisem bil pri vas. Pač pa slišal sem tam v daljnem mestu o vaši domovini veliko lepega in čudovitega. Na vse to sem rekel: Krasna mora biti slovenska dežela! In na misel mi je celó prišlo staro prerokovanje: Majhna si sicer mej slovanskimi sestrami, o Slovenija, vender iz tebe izšel bo Mesija, ki bo vladal moje ljudstvo. Tako sem rekel. In želel sem vas obiskati, o Slovenci.

Ko je pa tako govoril, so se začeli okolu njega zbirati tisti, ki so tačas kaj veljali pri Slovencih. In peljali so ga na najviše mesto v Sloveniji, na Triglav, da bi si od tu razgledal vse gore, reke, mesta in vasi slovenske. Bilo je lepo, jasno jutro, ko so gor dospeli. Tedaj so pa sedli. In ko so se odpočili in okrepcali

in tudi neznanega tujca po staroslovenski šegi pogostili, tedaj so se upali predenj z vprašanjem :

„Kdo si pa ti, da vemo, s kom govorimo ? Smemo li vedeti, od kod prihajaš, česa želiš ?“

On pa se je zravnal, odkašljajl se, odprl usta in začel :

„Poslušajte, spremljevalci moji, in vi, ki ste sèm z menoj prišli, nategnite ušesa. Ker moja usta so se odprla, in jezik moj se je razvozljal. Govoril vam bom resnico, in laž ne bo prišla čez moje ustnice. Jaz se zovem Ahasverus, in ljudje mi pravijo večni Jud. Vi bi pa radi vedeli, od kod sem, in povprašujete, kje je moj početek. Jaz sem večni, in ime moje je nevmrjoče. Jaz pridem in zginem, vendar nikdar ne preminem. Kaker pa zdaj pred vami stojim, sem produkt večno delajočih sil. In le tedaj morem razumeti samega sebe, ko zaznem celo svojo preteklost. Moj spomin pa obsega zgodovino brezštevilnih bivanj. Vse moje bivanje je pa večno potovanje. Potujem od postaje do postaje. Na vsaki postaji se za en trenutek oddahnem, potem pa hajd do druge postaje. In tako gre dalje.

Vem, da to je za vas še velika skrivnost, in duh vaš ne more pregnati tmine mojih besed. Vas bom pa podučil. Da vam rečem kar naravnost : jaz izpovedam teorijo večnega prerajevanja in dušnega romanja iz ene oblike v drugo. Kaker vse druge stvari, sem tudi jaz izšel iz Brahme. Kaker iskre iz ognja, tako izhajajo duše iz Brahme, vse so ž njim enega bistva, ene barve, enih lastnosti.

Duša pa, ločivši se od Brahme, zapade končnosti in se spoji z eno ali drugo omejeno obliko v vesoljnosti ; ta oblika je za njo kaker ječa, v kateri se vica, dokler tesnih oklepov ne stre, da bi se oprostila ozkih mej končnosti. Pa komaj je zrušila prvo obliko, jo začne neizogibljiva osoda vklepati v drugo. In tako prihaja iz oblike v obliko. Prehod se zgodi po smrti, katera je pa vselej početek novega bitja.

Vsaka duša mora pa prehoditi vse brezštevilne oblike : in sicer se vrši prehajanje od najnižih, prvotnih do viših in najviših. Tako je bilo tudi pri meni. Jaz stojim sicer kot človek pred vami ; toda človek sem še le nekaj tisoč let ; pred tem časom sem bil pa nekaj vse drugega. In ne le nekaj, ampak dosti drugega sem bil ; in iz vsega, kar sem kdaj bil, se zloga moje bistvo, moje lastnosti in moje nagnenje. Najprej — koliker namreč sega moj spomin nazaj — sem bil nekaka plinova substancija v neskončnem prostoru, katera je bila tako ekspanzivna, da sem napolnil pol neba ko sem razpočil. Potem, po neskončnih metamorfozah, je prišel iz mene magnet, ki je na-se povlekel vse zlato in srebro, katero je bilo skrito v zemlji. Kmalu potem sem se prerodil v zlato in sem se tam nekje na bregu velikega oceana sto let solnčil kot gleba zlata. Šlo je dalje. Preril sem se vže do rastlinskih oblik. Dobro se spominjam, da sem v nekem gozdu

rastel kot velikanska goba pijavka; dosti dosti rose in vode sem popil, a vedno sem bil suh, in žejen brez konca. Tudi sadno drevo sem bil, ne vem, jabolka ali hruška; postavili so me bili bogovi v Hades, da bi z menoj mučili Tantalala, ki je revež vedno segal po meni, jaz pa sem mu vedno odmikal svoj sad.

Prišlo se je srečno do živalskih oblik. Bil sem zaporedoma volk, jastreb, veliki skopec. Lisjak sem bil dvakrat in enkrat lisica. Slon nisem bil, pač pa konj, tisti namreč, na katerem je Buddha vbežal; in to je bilo za me sreča, ker po smrti so me sprejeli v nebesa in kmalu potem sem se rodil kot sin nekega brahmina.

Bil sem tedaj človek. Toda dolgo časa je še trebalo, preden sem se stalno vtrdil na tem najvišem mestu. Omahoval sem še vedno in na enkrat mi je bilo treba zapustivšemu človeško obliko spet povrniti se v žival. Nekdaj sem se opijanil in po smrti sem moral za kazen v osla. Jaz sem namreč tisti osel, kateri je bil v Noetovi ladiji, in o katerem se pripoveduje, da so njegov glas slišali vsi ljudje. To je bilo moje zadnje ponižanje. Pa koristilo mi je močno, ker počedoval sem od osla trdo, neobčutljivo kožo.

Od tistega časa sem tedaj človek. Osoda me je pa priklenila k Izraelu. Brahma je stvaril določeno število izraelskih duš. Te se vedno vračajo na svet in prerajajo. Pri meni pa ni šlo tako gladko. Zašel sem bil in stoletja sem okoli taval, preden sem prišel do miru — k svojemu viru. Pred trojansko vojsko sem bil Talis, za časa vojske Eufortus, potem Hermotimus, pa Samius, Delius, slednjič Pitagoras. In tu se je zgodilo, ko sem potoval tam ob Evfratu, da sem prišel v Babilon. Bil je pa v Belovem svetišči zlat malik. Ko sem stal pred njim, se mi je zdelo, da nekaj iz njega zdihuje, in slišal sem skrivnostne besede v jeziku, katerega pa vi ne razumete. Povedal bom pa po nemški... — Nemški razumete?“ ... „Da, da li govori.“ —

Tako, kakor je peval nemški poet:

„Sage wohin, wo
Wirst du hin wandeln,
Seele des Weisen!

— — — — —
Ach, wenn du wandelst,
Seele des Weisen!
Seele des Dichters!
Werde du künft'ig,
Werde mein Vater!“

In tako se je tudi zgodilo. Nekaj časa po smrti sem se znašel na obrežji Evfratovem v Babilonu kot nov človek. V noči mojega rojstva je zlati malik izginol. Od tedaj nisem več vmrl, kar je dokaz, da sem dospel do miru, do cilja. V novem telesu sem začel dihati, gibati, kakor sploh ljudje. A kmalu se je po-

javil v kosteh nevtešljiv pohlep po zlatu in po dragoceni rudi sploh. Gnalo me je, ne da bi se mogel vstavljati, kakor demonska moč, kakor do tistih, ki so imeli zlato, tako do tistih, ki ga niso imeli; do prvih, da bi si ga prilastil, do drugih, da bi jim ga na obresti posodil.

Obresti?! Vedeti morate namreč, da pred tistim časom je bil ta pojem kakor tudi beseda neznana. Jaz sem to prvi spojnil in izgovoril. In skušnja me je kmalu izučila, da ni bila slaba iznajdba.

Prignali so pa tiste čase Jude v Babilon v pregnanstvo. Ker niso imeli tam zemljišča, so začeli kupčevati. Občudovati sem moral njih premetenost v kupčiji in barantiji. Pa denarja niso imeli. Začel sem jim ga posojevati. Vračali so mi visoke obresti, a pri tem so vender še bogateli Hudirja! sem si mislil, glej no, Jud me celó prekosuje! In spoznal sem, da smo prav za prav enega rodu. Ko so pa po sedemdesetih letih nekateri hoteli vrniti se v Judejo zidat si nov tempelj, sem jaz rekel: „Halt, ne bodite tako neprevidni, deca Izraelova! Kaj dobrega vam pa obeta vaš Jehova na pustih razvalinah Jeruzalemskih? Pojdimo rajši po svetu menjavat in barantat!“ In poslušali so me; le nekaj brezpametnih je šlo zidat tempelj, drugi pa smo se razšli po širokem svetu.

Vganjal sem jih po svetu. Kjerkoli je kdo potreboval denarja, našel ga je pri meni. Ko se mi je pa zdelo preveč, sem začel tirjati; bogatinom sem zavijal vratove kakor senicam.

Nesreča me je zanesla v Jeruzalem. Postavil sem mizo v tempeljno. Ni šlo slabo. Kar pride Jezus Nazarenski. Bil sem mej tistimi, katere je o veliki noči izgnal z bičem iz tempeljna. Dobil sem eno prav slano po hrbtu, katero še zdaj čutim. Mizo mi je prevrgel in prišel sem takrat ob vse svoje zaklade. Prisegel sem maščevanje. Ker ni bilo drugače, izpil sem kelih žalosti in moj trebuh se je zvijal od grenkobe, s katero mi je zavdal prerok iz Galileje. Iskal sem službe. Pilat me je vzel za vratarja; v Pilatovi hiši so mi rekali Kartofilus, ne vem zakaj. Ko so pa Jezusa obsojenega peljali iz sodne dvorane, sem stražil na vratih; tedaj sem ga vdaril po obrazu in rekel: „Hodi hitreje, Jezus! Kaj se obotavljaš? On pa me je resno pogledal in odgovoril: „Jaz vže grem, a ti moraš ostati, dokler se ne vrnem.“ Z Iškarijotom sva bila prva prijatelja: križ Kristusov sem tudi jaz pomagal zbijati. Nekaj let potem me je obsedla čudna muha: hotel sem se pokristijaniti. Krstil me je Ananija; pa krst se me ni prijel. Ostal sem kakor prej. Od tistega časa me vsakih sto let popada smrtna bolezen, potem se pa spet pomladim. Vender do denarja nisem mogel nikdar več, čeravno poznam vse umetnosti kako se obogati. Pokorim se po svetu, pomagam si kakor vem in znam. Leta 1547 sem prišel v Hamburg kot berač. Bil sem

vže čevljar, pa tudi strojar. Lajali so me z raznimi imeni: Gregor, Batadeus, tudi Antikrist. Leta 1588 sva se pogovarjala z Gordanom Brunom. Podučil sem ga o veliki skrivnosti večnega pre-rojevanja. Obhodil sem vse dežele po Evropi. Z imenitnimi možmi smo imeli seje o polnoči. Spinoza, Lessing, Kant, Fichte, Schopenhauer so bili moji znanci. Navdihoval sem filozofe, pesnike, pa tudi politike. Sploh se brez mene malokaj zgodi v Evropi. Vedeti morate namreč, da imam dva tisoč let skušnje in da si vedno zvest ostanem.

Zdaj sem prišel k vam, Slovenci. Vaša domovina je res lepa in žal mi je, da se nisem vže prej malo več za vas pobrigal. Kamenje pridem, prinesem bogastvo Kamenje spreminjam v zlato . . .“

Vprašali so ga pa Slovenci na Triglavu: „Kaj bi ti dali, da bi se nekoliko pomudil pri nas?“

Ahasverus pa je odgovoril in dejal: „Ni tako lahko. Le kjer so tla navzeta za moje seme, ondi ostanem. Slovenci, dajte mi prej malo pogledati v svoje čeljusti.“

In Slovenci so pred-nj razstavili vse, kar so imeli pisanega, in kar so izmislili njih imenitni možje. „Novice,“ tudi „Danica,“ pa „Čebelica“. Prešernove poezije, Vodnik, slednjič velik kup molitvenih knjig, vrhu še velika pratika — vse to je bilo postavljeno pred Ahasvera. On pa je začel odpirati in prebirati pisma slovenska.

„Vi pa radi molite, Slovenci“, začel jih je zbadati. „No, no, sramežljivi ste tudi. Cesarja častite kot Boga . . . Prešeren . . . še, še . . . a drugega nič! Od više modrosti ni pri vas še duha ne sluha. Kam pa hodite v šolo, moji Slovenci, da ste toliko nazaj?“

In sram jih je bilo. Nekateri so se pa vender toliko osrčili, da so začeli zagovarjati slovensko vernost in pobožnost.

„Mi smo srečni,“ dejali so, „vera nas osrečuje. Tudi ako nam vse kamenje pozlatiš, vere ne damo.“

„Vere pa ne damo!“ pritegnili so vsi.

„Pa imejte jo.“ odgovarja Ahasverus zaničljivo, „in ostanite vedno bedaki, slovenski bedaki! Jaz sem vender mislil, da vas najdem dovtetneše za moje nauke. Povsod še sem dobil učencev. Moji modrosti se klanjajo prvi možaki vseh narodov. Pri vas pa, pri vas . . .“

„Mi pa nočemo zamenjati vere za tako modrost. Tu na, molitveno knjigo pa prekrižaj se in moli prej „vero“ pričo nas, ako hočeš, da govorimo dalje s teboj!“

Ahasverus pa se je stresel in odskočil daleč nazaj.

„A vidite, prijatelji, vže same molitvene knjige ne more prenašati! Pa kaj, saj je vedno še Jud, saj nima krsta. „Sveti križ Božji! sveti križ Božji“ — začeli so z rokami križati proti njemu, on pa se jim je vmikal.

„Vidite, da ne more prenašati križa! „Sveti križ Božji — sveti križ Božji“ — — gnali so ga — „Jud poberi se, Jud poberi se!“

Slednjič se je še nekdo oglasil: „Po naši postavi je Judom prepovedano prebivati v deželi.“

In vdarili so jo za njim. On pa jim je hrbet obrnil in jo pobrisal, kar so ga pete nesle. Ker je bil pa dolgih nog, ga niso mogli dohiteti. Ko se je videl vže v varnosti, se je še enkrat obrnil proti njim in žugaje z roko jim zaklical: „Slovenci, nočete me; prav, vredni me niste. Zatorej grem od vas, in moje noge nastopijo pot, ki pelje iz Slovenije. Pridušim se pa in prisežem Jehovi, da ne pridem več k vam, dokler ne bodete rok stegavali po meni in klicali: „Benedictus, qui venit in nomine Domini!“

In šel je res Ahasverus, ker ničesar ni opravil pri Slovencih

JOŽEFINOVEC ali gospod LUKA od VOLKOV. *)

Pri Volkih se pa vže od davi nenavadno kadi iz visocih dimnikov. Vsakdo bi sodil, da Volki dobro kuhajo in pečejo. Mislijo se gostiti. Kdor bi o tem še dvomil, naj pa poslušá veselo pritrkavanje v zvoniku, kateri se precej na široko vzdiguje, a tako nizek je, da komaj nadzoruje strehe pri Volkih,

Jutri je nedelja, kaker pravijo, «hvaležnica», ker to nedeljo imajo navado Bogu zahvaliti se za pridelke zadnjega leta. Tako hočejo storiti jutre tudi Volki, ki so od nekdanj bili dobri kristijani. Se vé, da hočejo pa tudi koliker mogoče pokusiti od vseh dobrot božjih: belega kruha, štrukljev in drugih takih ropotij ne sme v nobeni hiši manjkati, posebno pa letos ne, ko imajo Volki polne kleti vina.

Precej pozno v noč je vže. Pri Volkih so vže davno odzvonili; še en fantovski vrisk se zasliši, potem vse potihne.

Le iz ene hiše sveti luč skozi okno; ker je ta hiša najbliža cerkvi in se mej drugimi po gosposkem slogu odlikuje, bo vsak koj vganil, da tu ne more nihče drug stanovati, kaker sam gospod župnik.

Nam je vže dobro znan gospod Luka. A ni sam nocoj. Pri ozki mizi, na kateri brli vže skoraj odgorela sveča, sedi njemu nasproti nov posestnik z Gradišča, Ben Saruk Menahem. Oba držita si glavo naslonjeno na mizo; Luka je podstavil levo, Ben Saruk pa desno roko. Molčita, kaker bi nekaj važnega kuhala.

*) Iz izvirnega romana „Zadnji samotar“.

«Ni strahu», spregovori slednjič Luka, «ni strahu, amice, ž njim se dá ravnati, kaker mačka z mehom. Verjame vse, posebno pa neni, imam ga popolnoma v oblasti. Ti pa, da se mu priku-piš, ne bodi skop s kadilom; zažigaj ga, kaker se zažiga pri peti maši. Potem govóri visoko in učeno, ali je pametno ali ne, nič ne dé, saj tako nič ne razume. Potem pa še nekaj. Grof Anton je pravi kmet, njegovo posebno veselje je na polji in po vinogradih delavce nadzorovati. Edino to zanima je za kmetijstvo in varčnost ga vzdržuje, da se ni še zakopal v dolgove, kaker se dandanes navadno godi našim plemenitnikom. A grof Anton ima tudi svojo slabo stran. Gostoljuben je, kar se dá, in ko si najde tovarišev po svoji volji, radodaren je in zapravljiv. Rad se dá potem pre-motiti in odtegniti vsakdanjim opravilom, da se v družbi veseli; tudi k igri ga lahko zapelješ. Tukaj ga je treba torej prijeti. Za gostije in veselice pa je treba denarja — — —»

«In če ga kdo nima», plane v govor Ben Saruk, «se mora zadolžiti. Za kaj takega pa bo vedno pripraven Ben Saruk Me-nahem. Na Gradišči ne bo tako hitro zmanjkalo papirja vseh barv in vseh podob; le podpisati se bo treba, in grof Anton bo lahko gostoval in igral in veselil se — — —»

«Dokler bo Ben Saruku dopadlo», prestriže mu krohota je Luka besedo. «No, amice, da ga le na-se navežeš, da bo primo-ran priznati te za svojega največjega dobrotnika — in rešitelja, kateremu je dolžan hvaležnost in — ljubezen.»

«In Julijeta?» vpraša Ben Saruk.

«No, Julijeta», odgovori Luka, «Julijeta je vedno vbogala očeta, Julijeta ti pripade kot žrtev Antono-ve hvaležnosti in ljubezni.»

«Kaj pa, ako me ne bo hotela ljubiti?» vpraša Ben Saruk.

«Ljubiti?» ponavlja Luka, «to je nekaj postranskega; ako je, prav; ako ne, tudi prav. Taki stvarici se ljubezen lahko tudi zapove, kdo bo pa čakal, da se babje srce odloči za ljubezen. Tako mora biti in — konec je besed! Kdo bo pa vprašal po Ju-lijetini ljubezni? Naši vzori so viši: gradovi, posestva in kar bo še prinesel grofa Antona edini otrok. Julijeta Ben Saruku za doto; ko je enkrat to v naših pesteh. potem naj ljubi ali ne; ako ne bo hotela, jo lahko pošljemo v samostan.»

«A vender ljubezen Julijetina bi bila tudi nekaj. No, ali pa Ben Saruk ni dovolj lep?» se pobaha krivonossec.

«Škoda, da te ni videl Rafael», odgovarja porogljivo Luka, «morda bi bil uporabil to lepo glavo za kako angeljsko podobo! Amice, grd si ko greh, sam zlodej bi se v tebe ne zaljubil. Glejte no, zdaj bo še noril za žensko ljubezen! Ubi možgani? Ne veš, kaj pravi pismo? Da ljubezen ne misli na svoje. Charitas non cogitat, quae sua sunt. In ti se hočeš ogreti za žensko? Kako boš potem trezno računil?»

«Prav imaš, brate», odgovarja Ben Saruk, «kmalu bi zatajil

lastno kri in tradicijo starih očakov. Patres nostri narraverunt nobis . . . So nam pravili očetje naši . . .»

«Da bo Abraham podedoval celo zemljo, kaker razlaga sam Pavel, če se ne motim. No torej!» govori Luka.

«A kdaj pa se bo začelo?» vpraša Ben Saruk.

«Vvod je vže, narejen; Luka je delaven mož. Ben Saruk ne stanuje daleč od tukaj; sicer pa tudi lahko nekaj dni tu ostaneš, saj tako je začelo na Gradišči listje padati z drevja; zima bo začela, lahko te burja odnese.»

«Burja odnese . . . burja odnese» . . . ponavlja Ben Saruk in nasloni glavo na mizo. Tako Luka, tako! Oba obmolkneta. . . . Velika steklenica pred njima se je vže davno izpraznila, mej tem tudi sveča pogori — in naša brata pošteno zadremljeta.

Bog ve, kako sta se spravila spat in kedaj. . . .

Drugo jutro, ko je vže solnce visoko na nebu, najdemo Luko samega v sobi, njegov gost menda še spi. Zdaj še le nam je mogoče boljše ogledati stanovanje gospoda pri Volkih. Zidano je celo na živo skalo, ki se strmo vzdiguje znad hiš Volčje vasi. Sploh se dá soditi, da je moral prostor, na katerem stoji zdaj cerkev in duhovna hiša pri Volkih, v srednjem veku biti vtrjen, ker še zdaj je videti na zapadno stran visok prepad, iz katerega se vzdiguje strmo zidovje, vse zaraseno in prepleteno z grmovjem. Le na dveh krajih trebalo bi prihod na vrh zazidati in Volčjega vrha s cerkvijo in župnijo ne vzela bi lahko vojskina sila, saj tako so menili Volki. Na to skalovno domovje bil je gospod Luka kaj ponosen. Prav rad gledal je z vrha po hribu in v dolino in stojé na trdnih, nepremičnih tleh ponavljal je nehoté besede svetopisemske: Ti si Peter, in na to skalo bom zidal itd. Večkrat pa, ko je bil posebno dobre volje, postavil se je na srednje okno in navdušeno peval znano Lutrovo: «Eine feste Burg ist unser Gott!»

Zdaj pa stopimo v sobo, v kateri si gospod Volčji navadno vgaša dušno in telesno žejo. Veliko polico knjig zagledaš ob steni. Saj gospod Luka je kaj rad brai, seosebno ko mu je zima ali deževno vreme branilo s pod strehe. Gotovo bomo v prvi vrsti našli trdo vezanih del svetih očetov in bogoslovcev. Motimo se; ker odkar je Luka v Gradci zapustil semenišče, ni bogoslovske knjige več videl. Tudi sv. pisma zastonj iščeš v knjižnici, celó brevijarija ne pozna več gospod pri Volkih, vže deset let je, odkar ga je zadnjikrat molil, on meni, da bolje pristojta redovnikom in jezuitom.

Nekaj pa vender ima gospod Luka v svoji zalogi. Pred vsem zapazimo enciklopedijo Diderot-ovo, katere sedemindvajset zvezkov zavzemajo enega zgornjih predalov Lukove učene police; ti zvezki so prav zamazani, kar priča, da se njih gospodar kaj marljivo posvetuje s francoskimi filozofi. Tudi drugih del ne manjka; njih naslovi na usnjatem hrbitišči kažejo imena, katera je sla-

vil v tistih časih cel svet: Voltaire, Rousseau, Montesquieu, Lessing itd. Tudi Saint Martin našel je odlično mesto v knjižnici Lukovi; tu bereš naslov imenitni knjigi: «Des Erreurs et de la Verité». Luka ni skoraj drugega čital, kaker francoske pisatelje. Ali vender ne. Tudi na nemščino se je zadnje dve leti oziral Sevé, da ji je nakazal najnižji predal. Ako se malo pripognemo — gospod Luka se ni rad pripogibal, ker ga je hrbet bolel — najdemo tu zdolej vse napolnjeno z brošurami nemškimi. Gospod Luka si je neki vse naročal, kar so po razglašenji tiskovne svobode Dunajski filistri pisarili. Čuj nekaj naslovov: «Ueber die Stubenmädchen in Wien», «Ueber die Hoffräulein», «Ueber Doctoren, Chirurgen und Apotheker», «Ueber die Stutzer», «Ueber die Perückenmacher, etc.», «Ueber die nophichten Wienerinnen», «Philosophie der Modeschnallen», «Ist der Antichrist blau oder grün?» «Ueber die Reliquien, Opfer- u. Mirakelbilder», «Von Abschaffung der Weihnachtmetten» itd. Take in enake ropotije nisi pri Luki nikdar pogrešal. *)

Vender pa bi se zelo motil, misléč, da Luka res ni imel nobenih cerkvenih knjig; kmalo bomo videli. V zvoniku odbije deveta, potem zazvoni z velikim zvonom, kar Luko opomina, da za eno uro bo pri Volkih po stari navadi maša, pri maši pridiga. In ta je bila Luki zdaj glavna misel. Luka namreč se nikdar ni na svojo pridigo začel pred pripravljati, kaker eno ali pol ure pred mašo. Naglo se s stola skloni in pristopi k biblijoteki. Zadej v drugi vrsti na enem srednjih predalov začne prevračati, (pri tem je — pripomnimo mej oklepaji — tam zadej pri zidu nekaj zablisnilo: kdor bi bil hotel le malo biti radoveden, bi kmalu staknil celo baterijo dobro zamašenih buteljč, s katero je gospod Luka posebno na večer prav rad streljal) in kmalo se prikažejo razni cerkveni govorniki, katere je posebno čislal, na pr. nemški govori od Wieserja, ali pa «Sobaldus Nothanker» in drugi . . . Luka začne «študirati» pridigo za Volke.

Eno uro kasneje koraka gospod Luka z Ben Sarukom na desni strani proti cerkvi. Ben Saruku se pozna, da je dobro spal, zatorej hoče danes prav pobožen biti; nese v roki veliko molitveno knjigo in velikansk molek, kakeršnega Volki še niso videli. Sredi cerkve se postavi v klop, da ga vidi staro in mlado, moško in žensko, ki se je danes zbralo od Volkov.

Mej mašo je pridiga. Gospod Luka prebere Volkom evangelij, ki se bere dvaindvajseto nedeljo po binkoštih, priliko o vsmljenem hlapci, kateremu je bil gospod odpustil neizmeren dolg, a sam ni hotel s sohlapcem imeti potrpljenja, da bi mu sčasoma poplačal mali dolg desetih denarjev. Po prebranem evangeliji začne gospod Luka:

*) Primeri: Brunner Seb. «Die Mysterien der Aufklärung» itd. in Jäger Dr. Alb. «Kaiser Joseph II. und Leopold II.»

«Večkrat, preljubi moji Volki, ko slouim na oknu svoje hiše in zrem po krasnih vinogradih, ki okrog po hribu obdajajo našo vas, ko vidim trto pri trti, obloženo z obilim grozrdjem, spodej v dolini pa zelene travnike in dolge njive, polne zrelega klasja in ko mi tam od gozda na uho pridoni ljubljeno petje in čvrčanje veselih ptic, o tedaj se mi srce vname od same hvaležnosti do onega vesoljnega Očeta, ki kraljuje nad oblaki in daje solncu sijati na dobre in hudobne, tedaj mi pridejo na misel one zlate besede sv. Janeza Evangelista: Bog je ljubezen. Da, predragi Volki, vse dobro pride od njega: solnce in dež, žito in vino, zdravje in bogastvo; on daje drevesom, da obrodé obilnega sadu; on, da se množi in debili domača žival; on da dobro ponašajo sviloprejkje in kmetič povleče za-nje lepega denarja; on tudi, da imajo krave in ovce dosti tolstega mleka, da se celó v Trst prodajat nosi za lepe novce, sploh: od njega je vse dobro, kar zamore poželeti človeško srce, vse dobro, a slabega nič.

Ne, slabo pride od človeka samega. Ali posebno eno zlo je, katero si človek tako lahkomišljeno nakoplje, največje zlo, katero zamore kmeta tlačiti. Bodete vprašali, katero je to zlo? Ni vam ga treba dosti iskati. Slišali ste ravnokar današnji sv. evangelij: «Bil je pa hlapec, kateri mu je bil dolžan deset tisoč talentov. Zatorej ga je dal . . .» Nesrečni dolžnik, ako bi se ga ne bil gospod vsmilil! A glej, vže drugi dolžnik. Ta je bil dolžan le petdeset denarjev. Nesrečnež, ker ne more plačati, ga jame upnik daviti in nazadnje proda njega in ženo in otroke. Toda mislite, da je prvi dolžnik všel nesreči? Ne, ravno zarad tolike trd-srčnosti ga da gospod zvezati in vreči v tamno ječo, dokler mu ne povrne zadnjega vinarja. Nesrečni dolg! Kako spravi vse v luknjo!

Dolg, dolg, preljubi Volki, je tisto neizmerno zlo, o katerem sem se namenil danes vam govoriti. In res, ni je lepše priloznosti narisati vam to pošast, kaker ravno danes, ko ste se pobožno zbrali zahvalit se ljubemu nebeškemu Očetu za poljske pridelke. Ker povem vam, predragi mi Volki, da se bodete Bogu najbolje s tem zahvalili in vredne pokazali novih dobrot, da 1. z letošnjimi pridelki, posebno z vinom, poplačate stare dolgove, 2. pa, da se varujete novih dolgov. Pazljivo poslušajte!

Dolga je bila pridiga na «hvaležnico» pri Volkih; gospod Luka ni mogel nikdar nehati z naštevanjem raznih točk. Posebno važen je bil opomin, kako se imajo oblačiti. «Ne gleščajte se oholo, preljube moje Volkulje, tako da vse frli na vas. Ne oblačite se po novih šegah v šekasto in pisano robo, ki vas ne varuje ne dežja ne solnca. Prideš k robidi, trn se zabode in — vresk! se ti razpre tenka cunjja! Oblači naj vas konoplan in domači lan. Na njivi pridelavajte si hlače in krila, ljubi Volki in Volkulje; v vaši hiši naj se pridno vrti vreteno. Kam ste pa vrgle vse kolovrate, ženske? Ste se vže tako pogospodile, da si bojite prste vmazati s predi-vom?! Oho, kam pridemo še!»

Tako delajte, dragi Volki! — sklenil je Luka svoj govor. Tako bodete stare dolgove poplačali in novih ne bodete delali in uživali bodete od dela svojih rok, ker: «Jedel boš», pravi psalmist, «srečen boš in dobro ti pojde. Tvoja žena bo kakor obložena trta, tvoji otroci, kakor oljke okoli tvoje mize.» Srečen boš, ljubi moj Volk, sedaj in — na vekomaj. Amen.

Toda s tem ni bil še konec; ker potem, ko je Luka odmolil z Volki nekaj «očenašev» (brez «češčenamarij»), odpre knjigo, ki je imela napis? «K. k. Verordnungen.» Od tu privleče nekaj papirjev. Začne spet:

«Dozdaj, preljubi Volki, slišali ste besede sv. evangelista v blagor vaših duš, zdaj pa vam bom nekaj bral za blagor telesa. Veste, da je na Hrvaškem prikazala se živinska kuga. Čujte tedaj, kako vam je ravnati z živino, da jo obvarujete te boleznii:»

In tako začne g. Luka brati poglavje o živinski klaji, o čiščenju hlevov, o prvih znamenjih živinske kuge itd.; in Volki poslušali so ga z odprtimi ustmi.

Koncem prečita še dva vkaza, došla od vlade gledé nove zemljiščine cenitve.

Potem je bila maša, pel in zlužil jo je gospod Luka sam, nikdar ni namreč vabil bližnjih sosedov duhovnov k cerkveni slovesnosti, in še rad ni videl, ako je bil kdo mej službo božjo v sakristiji. Na altariji je gorelo šest sveč, ker več jih ni bilo. Svečniki so bili leseni. Tudi cvetlic nisi tukaj videl, ne svetnikov, ne svetinj. Sploh je bila cerkev pri Volkih po vseh stenah popolnoma gola: podobe in križev pot in druge ropotije, menil je gospod Luka, verne motijo, da ne morejo pobožno moliti. Celó spovednice nisi videl, ker Volčji gospod je le enkrat v letu spovedaval, namreč o Veliki noči, držéč se vestno cerkvene zapovedi, zatorej je le za ta čas postavil spovednico v cerkev, kakor hitro pa je bilo pri kraji z velikonočnim časom, odstranil jo je zopet ter dal jo prenesti pod streho; ker menil je, da ni primerno pustiti spovednice v cerkvi celo leto, da bi morda enemu ali drugemu pri Volkih, zlasti ženskam, katere so povsod pobožnejše, kakor moški, na misel ne prišlo večkrat éez leto ali celó vsak mesec k spovedi hoditi, kar je tem nevarnejše, ker taki in take hoté zadobiti vse odpustke, in potem ni spovedi konca ne kraja; skušnija pa uči, rekel je večkrat gospod Luka, da ravno taki ljudje so najhujši, ki vsak teden k spovedi hodijo.

Še na kor poglejmo. Star Volk poje in orglja ob enem, drugi po cerkvi za njim. Pojejo pa zahvalne pesni v čast svetnikom in svetnicam. Organist je odprl in visoko postavil od starosti začnelo knjigo (rokopis iz 15. stoletja), iz katere zna prav za prav brati le on; pa tega mu še treba ni, saj ve vse na pamet, tako tudi drugi Volki. Danes se petje posebno pobožno razlega po cerkvi, da se samemu Ben Saruku zdi, kakor bi bil zamaknen v tretja nebesa; ves ginjen si mora večkrat z ruto solze brisati...

KAKE SITNOSTI JE IMEL TISTE CASE KOMISAR GERAVS.

«Geri, no, daj, stopaj! In ti, golotrebušnik, kak bes te je danes panal, da si tako len! Presneta smola oslovska! Podvizajta, no, še nikdar nista vozila take učenosti, kaker danes. Kmalo bodeta doma, pa dobita slame in ajdovice, tudi rožja ne manjka, včeraj smo ga nabrali, hrustala bodeta, da bo kaj! Hi! geri, oslovska koža!»

Tako ja pošteval France Peconov; bil je petdesetleten možiček, huljast, v obraz ves kosmat, razcapan; spod luninega čela, pod katerim, kaker so pravili, je bilo več slame nego možganov, gledali ste mu dve očesi, ki ste si vedno premikali, zapirali in odpirali, kaker o vetru vrata brez ključavnice. Hodil je bos po svetu, pa vender ne brez čevljev, najdemo jih zdaj privezane zad na ojesu malega vozička, katerega peljeta dva kraška osla od Pristave po klanci gor v Štanjel. Da reši svojo in oslovsko čast, trdni pari neprenehoma poganja in jima z dolgim kolom na desno in levo premérja suha rebra.

«Kaj pa vozariš France?» vprašajo ga možje, ki sedé pred Štanjelskimi vrati.

«Samo učenost in pobožnost, in vse molitve. Kdor hoče v nebesa, naj le gre za mojimi osli. Naložili so mi vse učene bukve, iz katerih molijo naši gospodje nunci. Pravijo, da do zdaj niso prav molili, treba drugače, namreč kaker cesar vkaže. Naš komisar Geravs bo pre naredil vse stare molitve, da bodo bolj luterš. Tudi Bog se bo zdaj malo popravil.»

«Hi! geri! Kaj pa stojita!» Tako sprejme kosmati France osla, ter ju požene skoz vrata v vas.

Nekaj nenavadnega se pripeti. Pred Štanjelsko cerkvijo bila je takrat občinska dvorana štirivoglato zidana. Bilo je to ostanek daljšega enostropnega poslopja, kjer so Štanjelci nekdanj imeli svoj arhiv in knjižnico. Za nepamtnih časov je vse pogorelo in ostal le zadnji konec, kjer so napravili dvorano za shrambo občinskega arhiva in drugih reči.

Ko je komisar Krišpin Geravs prišel v Štanjel, izvolil si je koj to dvorano za pisarno; tu ga je bilo najti posebno o četrtkih, o nedeljah in praznikih pa o drugih priložnostih. Tudi danes je tu. Ravno odpira visoko okno na izhodno stran in je vtrjuje, kar nankrat obstoji in zravnavši si naočnike jame gledati na ulico. Z gorenje strani Štanjelske privali se po ozki ulici cela rajda bab. Pred njimi gre sključena, starikasta žena, ki pred seboj na rokah nekaj drži in močno k sebi pritiska, kaker bi se bala, da jej kdo siloma ne iztrga. Kaj je to, se ne da prav razložiti. Druge pa se gnetejo tik za njo, ihteč se in preteč. A ona, ko se iz ozke ulice

izmuzne, jame teči okoli cerkve proti občinski dvorani; druge pa se v tek za njo spusté, da jim komaj uide po stopnicah v komisarjevo pisarnico.

«Kak vrag pa je tu?» zarenči Geravs, stopivši na prag.

Babja vojska vmolkne, ker Geravs bil je visok in njegova ostrá postavnost navdala je vsakega s strahom. Potem pa stopi na vrata nazaj in veli ženi, ki se vsa preplašena še ni upala prikazati iz dvorane:

«No, pokaži sém žakelj, da bom videl, ali po vsem zado-
stuje postavnim zahtevam.»

Preplašena stopi na prag in dá komisarju žakelj. Geravs ga razvije in pregleduje od konca do kraja.

«Ali vam nisem rekel, da žakelj mora biti šivan z belim sukancem. in ne s črnim? Zdaj pa velikost, kmalu bomo videli.»

Vzame iz žepa merilo in jame meriti žakelj na široko in dolgo.

«Vže spet ni prav. Postava velí za može šest čevljev in pol dolgosti, vi ste naredila šest in eno četrto. Ne veste, da možki so sploh dolgi čez pet čevljev; zraven tega se v glavi in nogah nekaj vkrati; tako bi se znalo zgoditi, da se truplo ne bo dalo všiti v žakelj.»

«Miši in podgane boš šival v žaklje!» — «Muhe boš lovil!» — «Mi se nočemo dati v žakljih pokopavati!» — «Sém žakelj, da ga vržemo na ogenj in sežgemo tisto coprnico, ki zna za mrličje žaklje delati!» Tako so se odprli babji jeziki; in Geravs sam ni vedel, ali bi se togotil, ali v dvorano se zatekel pred pretečimi ženskami. Dolgo je majal z rokami hoteč jih pomiriti in jim govoriti, a vse zastoj.

Vest o ženski zaroti proti Geravsovemu žaklju se je raznesla kot blisk po Štanjelu. Kaker se po plohi prikažejo hudourniki, tako so se iz ulic Štanjelskih, ki se stekajo k cerkvi in na trg pred gradom, vsuli možaki in ženske, in kmalu je bil Geravs obdan od neizmerne množice, katere ni mogel nihče preslišati, ker vse je križem zijalo.

Vse grehe so mu očitali. Tam od grada priteče mož in si siloma naredi pot skozi množico, dokler ne prerije do stopnic pred Geravsovo pisarno. Tu se predenj postavi:

«Prinesite nam ven občinsko rakev, da jo razbijemo in vržemo v ogenj. Vbogi mizarji! Do zdaj sem vsak teden izdelal vsaj po eno rakev in zaslužil vsakrat pošteno dva goldinarja, a zdaj da ima biti ena rakev za vse mrličje, bogate in vboge, in vsi se imajo brez rakeve pokopavati! Danes je v rakev dejan ušiv be-
rač in jutri da bi ravno v tej rakvi počival bogat gospod, ki se zdaj valja po svilenih blazinah! Kaka pravica je to! In mene pripraviti ob zaslužek, ob vsakdanji kruh!»

Temu se kmalu pridružijo drugi trije možaki:

«Da, da, zdaj pokopljejo človeka kaker mačko, vrže se ga

v grob, posuje z apnom, in križ božji, vsega je konec. Po stari navadi so nas nosače in pogrebce vabili osmi dan na kosilo, in človek je kdaj še kaj dobrega pod zobe dejal, s kako kapljico si pokrepčal želodec, a zdaj se je vse odpravilo, vse, odkar se človek pokopava kakor pes!»

In zopet od druge strani se zasliši vpitje:

«Še zvoniti ne smemo po stari navadi, tudi na oblak zvoniti je prepovedano, vse nam bo toča pobila! Celó Bogu v cerkvi dajejo postave, lesene svečnike!»

«Da, da», stopi na zid, ki obdaja cerkveno dvorišče, Štanjelski mežnarček, majhna postava, a besedit bolj ko vse babe Štanjelske, «da, da, na božič prižgal sem pri Materi Božji osem sveč mesto šest, kakor je bil vzkazal komisar in zaradi tega sem moral plačati štiri goldinarje, in še se mi je zažugalo, da zgubim mežnarstvo. In kaj vam še povem, te dni mi je bilo vzkazano vse svetinje z altarjev in shramb pobrati in jih vreči mej starino, gor pod streho. Še svetinj ne bomo smeli več pobjubljeti! Kaj pravite sosedje?»

«In pa sod za altarjem!» oglesi se drug.

«Ven z občinsko rakvo! Ven s copernico! Na ogenj! Sem z žakljem!»

Z nova se druhal zažene proti pisarnici. Ko Geravs vidi, kako je vže tretja stopnica zasedena, se zboji in se jame počasi vmikati proti dvoraninim vratam. A kmalo sprevidi, da bi bilo prenevarno zateči se v pisarno pred razjarjeno množico, kakor ne kaže bežati pred razdraženim pesom; ne ostalo bi mu dovolj časa zaloputniti za seboj vrata. Zadrega je bila velika.

A ko je nevarnost najviša, je pomoč najbliža. Tako tudi zdaj. Pomoč Geravsju je prinesel ta pot Ben Saruk Menahem. Ravnokar je prihropel gor od izhodnih vrat Štanjelskih. Vdari jo naravnost proti pisarni. Množica se mu izogne, da pride kmalu h komisarju. Ben Saruk začne ljudstvo z rokami pomirjati. Kmalu tudi res vse potihne, ker Štanjelci so ga posebno čislali zaradi vzgledne pobožnosti in darežljivosti.

Zdaj še le se Geravs oddahne, zravnja si naočnike in začne z resnim glasom:

«Do zdaj sem vedno mislil, Štanjelci, da ste pripravljeni, karkoli se vam veli, voljno storiti. Toda danes sem se moral prepričati, da ni tako; cesarska postava vam je povod puntanju; in vender ona drugega ne namerjava, nego vaš dobiček, vaše blagostanje. Čemu se vpirate, Štanjelci? Prvič rogovilite proti pogrebni postavi. A jaz vam morem dokazati, da to je neopravičeno. In sicer kar sem rekel, dokažem tako, rekoč: Karkoli množi narodno bogastvo in je vspesno za veliko obrtnijo, je brezdvomno dobro; to je resnica, katero tirja zdrava pamet in učijo vsi zvedenci. A prav taka je omenjena postava. Dokaz: Prvi razlog. Ta postava zahteva, da se imajo mrliči v žaklji, a ne vsak v svoji rakvi po-

kopavati; ena rakva ima vsem občinarjem zadostovati, da se iz hiše prinesó na pokopališče. Na tak način se država neizmerno okoristi. Pomislite, naše cesarstvo šteje okoli 20 milijonov ljudi, od teh vmerje vsako leto 700.000; koliko lesa bi moralo torej v zemlji zgnjiti? Drugi razlog. Ta postava zahteva, naj se mrlič v platnenih žakljih pokopavajo. Boste me zavrnil, da platno v zemlji segnjije. A jaz odgovarjam, da ravno to je prav, ker boste tako primorani konoplje sejati, drugič presti, in tretjič bodo imeli tkalci več opravila. Iz tega sledi, da ta postava pospešuje tudi obrtnijo, da je torej čez vse koristna, kaker sem imel dokazati vam. Tretji razlog. Ta postava zahteva, da se imajo trupla z apnom obsuti. Tudi to je koristno, ker tako prvič trupla pred strohnejo in se zavira kužna soparica počasi trohnečega trupla; a drugič je mrtvemu gotovo vse eno, kaj se ž njegovim truplom godi, naj hitro ali počasi trohni. Ali ni torej, da iz vsega, kar sem do zdaj navedel, sklenem, ni li nespametno, Štanjelci, tako obče koristni postavi vpirati se?

Drugič se hudujete nad novimi cerkvenimi postavami. Jaz pa pravim in trdim, da tudi te postave drugega ne namerjavajo nego vaše dušno in telesno blagostanje. Kar sem rekel, dokažem tako-le:

Prvič gledé dušnega blagostanja. Vse je duši koristno, kar človeka napelje k pravemu, pobožnemu češčenju Boga. A taka je nova postava, ker ona omejuje prevelik blesk pri božji službi, določuje manjše število luči na altari, odpravlja malikovanje svetnikov in svetnic, sploh namerjava vprostiti božjo službo. A prav to je in mora biti Bogu všeč. Kaj mara Bog za vaše kadilo, Štanjelci, in vaš vosek in procesije? On je previsok in prebogat, da bi kaj porajtal za take malenkosti. Ne veste, kaj pravi evangelij, da je zemlja podnožje njegovim nogam? In potem, ali hočete, kaker stari Izraelci Boga častiti? Ne, v novem zakonu je naš Zveličar dal drugačno postavo. «Bog je Duh», pravi pri sv. Janezu, «in tisti, ki ga molijo, morajo ga v duhu in resnici moliti.» «In ti, ko moliš, zapri se v sobo in tam moli v skritem k Očetu.» Tako je Kristus učil, in vi mislite, da mu vstrežete s zlatom in srebrom in s kričanjem pri procesijah in z drugim ropotanjem, kaker so delali duhovni Balovi za časa preroka Elije? Vidite torej, da nova postava vas uči prav po kristijansko Bogu služiti in povspešuje vaš dušni blagor, zatorej je tudi koristna, kaker sem zgorej rekel in s tem tudi dokazal.

A drugič nova postava namerjava še bolj vaše telesno blagostanje. In ravno to je, kar prosim, da dobro premislite.

Dokaz tega stavka. Resnica neovrgljiva: Vse je telesnemu blagostanju vspešno, kar množi denar in kapital.

A jaz rečem: Taka je nova postava.

Tedaj sklepam: Nova postava res telesno blagostanje pospešuje.

In res, da vas naravnost primem, Štanjelci, vprašam vas:

vam dopadejo petice, tolarji, cekini? Gotovo boste rekli vsi: Da da, le dosti jih imeti! In kaj drugega je namen novi postavi nego pomnožiti število tolarjev in cekinov? Lesene svečnike za cerkev hoče ona, da se iz srebrnih naredi okrogli denar, ki tako rad teče. Dalje hoče postava pobrati vašim lesenim in kamnitim svetnikom dragocenosti, da se poprodažo in za nje povlečejo lepi belaki in rumenjaki. Ne veste, Štanjelci, da zdaj na svetu nič ne velja in ne zmore, kdor nima okroglega? Vse bogastvo se zdaj preobrača v denar. Enkrat se je reklo: Koliker imaš, toliko veljaš, zdaj pa se bo reklo: Koliker plačaš, toliko veljaš. Potrpite torej, najpred treba iz starih zakladov denarja narediti, potem, ako vam bo ljubo, pa kupite cerkvi tudi streho zlato. Denarja, denarja treba, preden se hoče kaj veljati. Zatorej veselo pozdravite postavo, ki vam denar tako rekoč ponuja, ki je torej tudi vašemu telesnemu blagostanju koristna, kaker sem zgorej rekel in s tem tudi dokazal.»

Mnogo poslušavcev se je dalo pomiriti, začeli so počasi odhajati. Ostale so le nekatere onih žensk, ki so bile od začetka prišle s šiviljo mrtvaških žakljev.

«Dajte nam coprnico, da jo vržemo v ogenj!» glasi se spet.

«Babje pošasti, ali se ne poberete od tod?» zagrmí Geravs, da se stopnice in dvorana stresejo. «Coprnicca bo danes tu noter šivala!»

Pri teh besedah zaluskne vrata in zaklene staro šiviljo v občinsko dvorano.

Vrnivši se domov najde Geravs na dvorišči pred stanovanjem Franceta Peconovega z vozičkom.

Znano je, kako nestrpen bil je državni absolutizem za cesarja Jožefa II. Vsvojil si je oblast ne le v posvetnih, ampak tudi v verskih in cerkvenih zadevah in vse v svoje področje pograbil. Cerkev, sakristija in božja služba se je znova vredilo po državnih postavah. In da bodo tudi duhovni voljni služabniki državne samoblasti, nadzorovala se je strogo njihova odgoja po general-seminarjih, določile se knjige, po katerih se imajo učiti, ne več, ne manj in ne drugače, koliker in kaker je bilo postavno predpisano. Cerkveno pravo, zgodovina, vse se je moralo podvreči nevsmiljenim škarjem državnih cenzorjev. Slednjič je celó brevijarij zadela ta žalostna osoda. Bile so posebno nekatere lekcije, ki niso vgajale birokratskemu nosu. Staknili so nekatere državi «nevarne» besede, ki se beró v praznik svetega Gregorija VII. 25. maja, kjer brevijarij pripoveduje, kako moško se je boril ta papež za svobodo cerkve. Tudi kar se bere v praznik sv. Benona o razkolništvu, zdelo se je bistremu državnemu očesu sumljivo. Zatorej je došel cesarsk vkaz, naj se na omenjenih mestih v brevijariji papir prilipne, ali pa s sajami zamaže; cesarski vradniki naj pa strogo pazijo, da se to povelje vestno izvrši; duhoven, ki bi ne slušal, se ima kaznovati.

Geravs, zvest in natančen, je poslal Franceta Pecona okolu vseh duhovnov, do koder je segala njegova oblast, s povabilom, naj mu naložijo brevijarije, da se prepriča, ali so vsi zadostili cesarskemu povelju.

S popisano polo se postavi pred voz. Z roko premetuje iskaje brevijarijev, ki so bili lično v papir zaviti in zaznamovani z imenom dotične duhovnije.

«Vikarijat Selo! Vikarijat Selo! Aha, aha, ta pa ni razumel mojega povelja. In festo s. Gregorii Papae . . . Gregorii Papae . . . Papae . . . vse belo . . . In festo s. Bennonis . . . tudi vse belo . . . aha, tako, tako . . .»

«Gospod komisar», se oglasi France, »gospod nunec iz Sela nimajo še saj, ker so se še le pred tremi dnevi preselili v novo lišo . . .»

«Petdeset goldinarjev kazni, kaker veli postava, ki se imajo takoj poslati v okrajno blagajnico za vboge.»

«Drugo vse v redu», mrmra Geravs, »vse v redu,« kar še enkrat površno pregleda polo: «Aha, še jednega manjka, in ta je, fara Volki, fara Volki» . . . ponavlja razmetujoč po vozu. «Ni ga, ni ga. Kaj pa gospod pri Volkih, ti ni dal ničesar, France?»

«Gospoda pri Volkih ni doma vže od debelega četrtega šel je v Gorico in nihče ne vé, kje je. V nedeljo so Volki prišli v cerkev, a od nikoder ga ni bilo maševat. Kuharica pa mi je rekla, da njen gospodar nikdar ne bere in ne moli, kaker iz časnikov; takih bukev, da pri njem nikdar ni videla; da je rekel, da nima časa moliti, da naj zanj molijo menihi. Pa pravila mi je, da njih župnik pridigajo novo vero, da se bodo tudi duhovni smeli ženiti; ondan so se lotile po večernicah deklince moliti rožni venec v cerkvi, a on jih je vse izpodil iz cerkve, da v nedeljo naj gredo pohajati in plesati. Živio tak gospod! Tak, tak, ne pa kaker naš!»

Poskočil je France in zavriskal . . .

Slovstvo.

„Narodne pesni koroških Slovencev.“

Zbral in na svetlo dal J. Scheinigg, c. kr. gimn. profesor v Celovci.

To je naslov, ki ga beremo na lično tiskani knjižici, katera nam je došla pred nekaj meseci. Gospoda profesorja Scheinigga ne poznamo osebno, in tudi imena njegovega se ne spominjamo, da bi dostikrat brali. Pa tega tudi ni treba. Imamo pred seboj knjigo z vsebino, katera ni profesorja Scheinigga lastnina. Zbral je le, kar je našel v narodu, in položil v knjigo.

Vender o tej vsebini hočemo nekoliko spregovoriti, a o tej priložnosti izjaviti tudi nemerodajno mnenje naše o zbiranji narodnega blaga.

Kaj nam podaje knjižica? Narodne pesni To dandanes vže nekaj pomeni. In ne malo. Zakaj pa „narodne“? Zato, ker jih je peval in jih peva narod. In sicer narod slovenski, ki biva po Koroškem.

Kake so te pesni? Deloma prav lepe. Da začnemo pri zadnji:

„Rasti, rasti rožmarin,
Ti deviški drag spomin:
Rožmarin ima svoj duh,
Naj bo zelen ali pa suh.

Kadar jaz umrla bom.
Krancelj lep imela bom
Iz rožmarina nemškega,
Iz nageljna rudečega.

Bom na pare vložena,
Bela vsa oblečena:
Krancelj bode lep zelen
Mi na glavo položen.

Zvonovi milo vže pojô,

Z njimi iz groba vstala bom
Šla v dolino k sodbi bom.

Rasti, rasti rožmarin,
Moje krone drag spomin:
Rožmarin ima svoj duh,
Naj bo zelen ali pa suh.“

Kdo je vstani taki pesni kaj očitati? Katere deklina srce se ne bo po takih vrsticah ogrelo v češčenji, v ljubezni do de-
vištva?

Tudi nekaj legend nahajamo, največ o Jezusu in pa o Mariji, kar priča, da je tudi mej našimi koroškimi brati, kaker mej drugimi Slovenci globoko vkoreninjeno češčenje do Matere Božje; kako močno in priprosto se pač glasi:

„Ena tičica je priletela,
Oj od sólne dežele.
Na turnič je zletela.
Oj na turnič cerkveni.
Prelepo je zapela
Od device Marije“

Celó šaljivih ne pogrešamo, pa otroških; marsikako zdravo zrnice je tu. Nadalje pevajo na Koroškem razni stanovi. Mej temi seveda tudi dijak. Kroži pa po znanem taktu:

„Sem rajtal študirat,
Sem rajtal bit far“ itd.

Tudi berač rad poje, akoravno ne prav estetično:

„Prejasna je glava,
Na smeh se muzi,
Rudeča je trava,
Palec iz črevlja moli“

Nas je pa še posebno zanimala pesen o „deželi Indiji.“ Ne-
hoté smo se spominjali na to, kar smo lani pisali o „Indiji
Komandiji.“

„Oj Indija, oj Indija,
Ti srečna dežela,
Kjer nikdar snég ne pade,
Kjer nikdar déž ne gre.

Okoli hodi pečen vol,
V ledjih ima zaboden nož,
Da vsak si odreže,
Kdorkoli hoče.

Na rogih mi pa sodič ima,
Je polhen vinca sladkega,
Da vsak se napije,
Kdorkoli hoče!

Oj Indija, oj Indija,
Ti srečna dežela,
Iz klohas ruče delajo,
Iz špeha rante cepijo.“

Pač splečalo bi se še drugih enakih indiških drobtinic poiskati v narodu; zdijo se nam posebne važnosti za prazgodovino slovensko.

Sicer pa moramo reči, da v celi, precej obsežni knjižici ni preveč takega, kar bi se smelo imenovati lepo brez pomisleka. Seveda, ako vzamemo „lepo“ v pravem pomenu. Kako pa! . . .

*
* *

Ali lotimo se koj predmeta. Na Koroškem se v prostem narodu dosti ljubi, ker izvzemši malo pesnic, veje več ali manj po vseh ljubimski duh.

No pa, imamo vže spet strogega Radamanta goriškega pred seboj! Stara pridiga: ljubezen obsoja! ljubezen mu ni lepa!!

Kdaj smo pa to trdili?! Ljubezen je lepa, je najlepša, je naravna, ker ljubi vsako bitje. Tudi človek ljubi, mora ljubiti, in tudi ta ljubezen je lepa, da je le naravna, da je človeška, ne pa živalska. Celó spolne ljubezni ne obsojamo, ker naravna je tudi ta. A zdržati se mora v mejah razumnosti; ako te prekorači, postaja živalska, nelepa. Lepo je v človeku le to, kar se zлага z razumnostjo. A kako težko je spolno ljubezen brzdati, da je ne zatopi živalska mesenost! To pa posebno v letih, ko dozarja mladeniška doba v možko. Ne le po krščanski, ampak tudi po golo naravni etiki nekaj pomeni tako zvana čistost. Rekali so ji vže od nekdanj najlepša čednost. In naj mi verjame g. Scheinigg, da dve tretjini tistega truda, ki ga ima krščanski zgojitelj z mladino, zadeva ravno ohranjenje te čednosti. Po krščanski morali se sme spolna ljubezen gojiti le v zakonu; zunaj zakona je pregrešna. Nezakonsko ljubkovanje, ponočevanje, vasovanje je — saj smemo vender povedati — je grešno.

A te vrste ljubimskega gradiva nam je g. Scheinigg toliko nakopičil v svoji knjigi, da drugega nahajamo malo v njej. Na vsaki strani srečavaš pobe in dečve — v nezakonski spolni ljubezni. Zakriva se malo ali nič; marveč riše se prav na debelo. Mi ne bomo tu navajali vseh dotičnih mest, ker izpisati bi morali pol knjige; a tudi sramovali bi se. Dovolj pogledati na strani: 6, 8, 11, 17, 41, 44, 50, 78, 159, 195, 204, 234, 237, 247, itd. itd.

Moj Bog, je li to lepo? Saj nam vender še kaj pomeni sramežljivost. Ta veleva človeku nagoto zakrivati; na naši naravi je neki madež, nekaj, kar se sramujemo kazati, kar zagrinjamo. In prav to je, kar spravlja g. Scheinigg v svoji knjigi na beli dan . . .

Nam taka „ljubezen,“ kaker se opeva v zbirki Scheinigg-ovi, ni ljubezen, ampak živalsko prešestvanje. To presega na katerem kraji res vže vsako mejo sramežljivosti. Žali se tudi najsvetejši zakon, po katerem so otroci starišem dolžni spoštovanja. Čuj!

„Kar so me mamca navadili,
Tisto navado jaz mam,
Mamca so puabiče ljubili,
Jaz pa dekliča rad mam.“

Nehoté človek tu misli na znani žalostni prizor iz Noetove zgodovine.

Tudi drugače ne pazi naš zbiratelj na to, kar imenujemo dostojno, estetično. Na kakem kraji se človeku kar do grla gabi. N. pr.

„Miši pa grile naj zlodej vzame.
Naj pokrepa vaša živina , .
Vaše krave . . vaše svinje . . .
Pa tudi vaša dekleta“ . .

Ali pa :

„Puebič, koj pridi,
Prav rada te mam.
Ano pačano mačko
Pripravljano mam.“

Mačko boš jedov,
Pa pomije piv,
Pod klopjo boš lažov,
Pa miši voviv.“

Tudi jezik je večkrat tako spačen in s tujkami namešan, da je grozno in se človek sploh mora čuditi, kako je mogoče kaj takega tiskati kot „narodne pesni“.

„Ko bo to osmo leto for baj
Al' bodem živ, pridem nazaj
Al' me pa trofi kugljica . . .“

Ali pa :

„Jeli so hantirati,
In žovnjirje zbirati,
Te lipši noj te žavberne,
Same razerfarje.“

*
* *

Da pa nismo v svoji gorečnosti za devištvo in lepoto pre-daleč zabredli!? Čemu li očitamo to zaslužnemu gospodu? Saj niso pač to tvorbe njegove Muze, marveč on je le objektivni zbiratelj „narodnega“ blaga, kar je našel, je pobral in povil mej listne strani svoje zbirke! . . .

Tako je . . . A zdaj smo prišli do tega, kar smo hoteli prav za prav povedati ne le g. Scheiniggu, ampak tudi vsem drugim sedanjim in prihodnjim zbirateljem narodnega blaga.

Epiteton „narodno“ slepi dandanes marsikoga. Obdan je z nekakim božanstvenim bliščem; karkoli se diči s tem epitetom je sveto, nedotakljivo. In tako zna misliti tudi ne eden zbiratelj narodnega blaga: kar je narodno, je eo ipso vse dobro, lepo, sveto, zatorej tudi vredno, da se shrani poznejšim rodovom in častno povije v tako lično knjigo, kakor je storil g. Scheinigg.

Ni pa tako! Od kod izvirajo tako zvane „narodne“ pesni? Zložena je vsaka od enega ali drugega pesnika, kakor umetne pesni. In ta pesnik je človek, kakor umetni pesnik. In kakor ta, jo zna isto tako tudi pesnik iz naroda zakrožiti narobe, nemoralno, neestetično. Zatorej moramo pa pri narodnih pesnih nastaviti isto merilo, kakor pri umetnih. Glej, to je vsa skrivnost o nedotakljivosti „narodnega blaga“.

Vže naš kmet pozna to skrivnost. Nemoralne, trivijalne „narodne“ pesni imenuje „klaferske“; te se mu meni nič tebi nič — studijo, ter ostro posvari mladeniče, ako sliši, da jih prepevajo.

In to merilo bi po mojem ponižnem mnenju morali vpotrebljati tudi vsi nabiratelji narodnega blaga v najširšem pomenu besede. Navado pa imajo vse, karkoli najdejo v slovenski besedi v narodu, pobrati in natisniti. Tako je storil tudi gospod Scheinigg.

To pa ni prav. Smeti ostanejo povsod smeti, blato je povsod blato, tudi ako je zavijemo v narodno obleko. Se cunjar, ki po hišnih kotih vse prebrba, ki si celó po gnoji išče cap, ne pobere vsega, ampak izbira. Tako naj bi bili naši ljubitelji narodnega blaga — in kdo bi ne bil — ne nabiratelji, ampak izbiratelji. Vse poskusite, kar je dobrega obdržite — to bi jim moralo biti zlato vodilo, pri njih rodoljubnem trudu. Moralnega blata ne manjka v narodu, menda tudi na Koroškem ne. Pobirati tedaj nemoralne pesni, jih spravljati po knjigah in jih trositi mej slovenski svet, kakor je naredil g. Scheinigg, se nam zdi isto, kar blato, ki je bilo toliko let zakopano v enem kotu, bodisi v Borovljah ali v Šavnici, raznašati povsod okrog, da se zasmradi ž njim vsa Slovenija.

Knjiga tiskana, posebno tako lična, kakor je zbirka Scheiniggova, se v kratkem razširi po vsej slovenski zemlji: ž njo pa tudi njena vsebina, bodisi dobra, bodisi slaba. In pesni slabe, ki so se doslej slišale le v tem ali onem kraju, razlegale se bodo povsod. Tako se slabo, doslej omejeno na en kraj, poobčuje, kuga moralna se zanaša dalje in dalje.

Naj nas pač ne skrbi saj tudi slovenski fantje, in morda ne zadnji mej njimi koroški, znajo vže dovolj ljubkovati in vasovati; in ni prav nič treba, da jim še mi donašamo iz vseh kotov slovenske domovine neznanih vasovavnic in podoknic.

Ako res hočemo narod povzdigniti, moramo, karkoli je nemoralnega v „narodnem“ blagu, zatirati; zbirajmo pa, hranimo,

priporočajmo le, kar je zdravo, nravstveno. Tako se sveto služi „sveti domovini“; le tako obvarujemo naše ljudstvo moralne gnjilobe ter je gojimo k tisti kreposti, ki je prvi in neobhodni pogoj duševnega in gmotnega blagostanja.

Apologetični razgovori

ali

Pot do resnice.

Spisal France Lampe, doktor bogoslovja in modroslovja, profesor bogoslovja.

V dobi gladkega papirja in ličnega tiska, pa toliko večje duševne plitvosti in površnosti, se človek res razveseli, ko mu pridejo pred oči knjige, kakeršna sta dva zvezka, ki nosita gorenji naslov.

Ako je res, da je filozofija kraljica vseh ved, stoji narod še le tedaj na visokosti duševne omike, ko se je vglobil v filozofijska razmišljanja. Do te visokosti smo se začeli vspenjati tudi Slovenci. Pot k temu nam vglaja dr. Lampe. V filozofijski stroki smo se do zdaj le malo poskusili, omejevali smo se le bolj na razprave o raznih vprašanjih. Zistematičnih del nismo še zmogli.

Se le dr. Lampe nam je začel zgotavljati celotna filozofska dela. Ne da bi pa strogo zistematičnim delom prištevali tudi apologetične razgovore — s temi nam je podal dr. Lampe le nekak vvod k nadaljnim strokovnjaškim delom, vvod, ki je bil tudi zanj še le nekaka filozofska vaja. O teh poslednjih delih, katere je začela izdajati naša Matica, bomo govorili drug pot.

Mimogredè omenimo le, — kar se tiče dr. Lampeta — da je svojemu filozofičnemu pisateljevanju postavil podlago — z večletnim pridnim učenjem. Dosegel je doktorstvo ne le v bogoslovji, ampak tudi v filozofiji; in kar se poslednje tiče, se je z ozirom na duh našega časa in na vladajoči materijalizem, više znanstveno izobrazil v realističnih strokah.

Vže proti katoličanu sploh, tem več pa proti duhovnu-filozofu, vlada dandanes nekak predsodek, češ, kot tak ne more biti nepristransk mislitelj, ker omejuje ga vera. Kaker da bi brezverci, materijalisti ne bili strankarski! Drži se človek kate-regakoli naziranja, vže s tem samim je in mora biti strankarsk. Pač izvrstno odgovarja pisatelj sam takim sumnjam: „Kako hočem biti drugačen nego pristransk? Ko bi ne bil na eni strani, tedaj niti materijalist, niti dualist, potem bi ne bil nič in bi tudi

pisati ne mogel. Ako zaradi takih pomislekov ne bi hotel brati, bi le samemu sebi dal največo nezaupnico. Se li bojiš, da te hočem zapeljati v zmoto? Ali ne zaupaš toliko svoji pameti, da bodeš moje napake našel?" Izvrstno!

Ne vemo pač, zakaj bi se z nezaupnostjo in s pomisleki sprejemalo vse, kar izhaja od duhovna? Je li mari vže s tem, da se je poduhovnil, nehal biti razumen mož? Ali je morda tako brezvestnosten, da bi hotel proti razumnemu prepričanju pisati in svet slepiti? Menimo tedaj, da sme vsak omikanec brez pomišljanja v roko vzeti knjigo, ki stvarno razpravlja ter z razlogi vtemeľjuje vprašanja, katera morajo zanimati vsakega misleca.

Tem bolj bi pa dandanes priporočali enaka dela vsem, posebno posvetnim razumnikom, ki so se izšolali po naših državnih šolah. Ne govorimo tu o duhu, ki veje v državnem šolstvu, ker sploh je v njem malo ali nič duha. A ravno to je osodepolno za toliko naših mladeničev in mož. Realističen smer državnega šolstva poplitvuje duhove ter jih vlenoblja, da so nesposobni za viša, metafizična vprašanja. Ravno branje takih knjig bi bila za take mladeniče, ki so sicer neredkokrat v raznih predmetih dobro zvedeni, nekaka vadnica višega, načelnega mišljenja. So pa tudi taki, — vemo iz lastne skušnje — kateri občutijo zadnja leta na gimnaziji ali na vseučilišči nekako željo po plemenitiši hrani, kaker jim jo podaja državna šola; duh bi se rad vglobil ter vtrdil v načelu. A skušnja uči, da dijaki dobivajo navadno le materijalistične ali panteistične pisatelje, in še mej temi bolj površne. Büchner, Vogt, Schopenhauer niso nič nenavadne prikazni mej našo mladino na srednjih in viših šolah. Do filozofov, ki zastopajo nasprotno naziranje, ne pride skoro nobeden. Taka filozofična izobrazba je pa ravno to, kar se pravi pristranska. Razumniki tedaj, ki so doslej zajemali le iz takih del, morali bi enkrat seči tudi po filozofih nasprotnega naziranja; ako ne, se jim more z vso pravico očitati, da so ne le enostransko izobraženi, ampak tudi stranskarski, in da taki hočejo ostati.

* * *

Naslov sam: apologetični razgovori, naznanja, da namerja veleučeni g. pisatelj pred vsem zagovarjati resnico. Zagovarjanje je pa potrebno še le tedaj, ko se je resnica od katere strani napadla ali tajila. V dveh zvezkih je zagovarjal dve resnici: o duši in o Bogu. Nehote se torej vpraša: smo li tudi Slovenci prišli tako daleč, da se mej nami dvomi o takih resnicah, ali se jih celo taji?

Nam se je večkrat zamerilo in tudi javno očitalo, da smo mej Slovenci staknili liberalizem, ko ga baje še ni. Mi da smo črnogledi!

No, naši smo vendar še razumnika, ki opravičuje naš pesi-

mizem. Ta je dr. Lampe. — Kar o tem govori, prepisal nam je iz spomina: „Tudi pravo bogotajstvo ni v Slovencih tako redko, kaker si morebiti kdo misli. Ne govorim s statistiko v roki, opiram pa se na skušnjo. Vže ko sem bil dijak v nižih šolah, naletel sem na dijaka, ki je trdil, da je ateist. Vse njegovo govorjenje in delovanje je kazalo, da se ne norčuje . . . V poznejšem šolanji sem se prepričal, da postane na srednjih šolah precej dijakov bogotajcev, in to prepričanje mi potrjuje sedanja skušnja. Ti dijaki so včasih skriti, včasih pa prodajajo svoje bogotajstvo popolnoma očitno. Zgodilo se je, da so imeli taki somišljeniki nekako društvo, da so delovali tudi na druge v tem smislu in jih skušali pridobiti za popolno brezbožnost.“ Da, tudi mi poznamo še precej dobro naše dijaštvo, in pritrđiti moramo g. pisatelju, da je žalibog res tako: kar on trdi, smo vse doživeli; tolažijo naj se optimisti, kaker jim ljubo; ne moremo, kar smo videli in skušali, zamolčati.

„Na visokih šolah ni bolje, česar pač nikdo ne taji“ Pač slep bi moral biti, kdor bi tajil.

Potrebna je tedaj, nad vse potrebna tudi Slovencem apologetika, reci kdo, kar hoče! Mej vprašanji pa, ki so dandanes najviše pomenljivosti, stojiti vprašanji: o duši in o Bogu; in g. pisatelj jo je gotovo Slovencem najbolj pogodil, da si je izbral pred vsem ti vprašanji za predmet svojega raziskavanja.

Saj vemo, kako se navadno razvija duševno življenje naše učeče se mladine. Družina je še skorej brez izjeme krščanska. Skrbno vzgojen od matere pride dijak v mesto; nravna neoskrbnjenost in vera ga dičiti. Ta dvojni zaklad hrani navadno do 14. ali 15. leta ali še dalje. V tej starosti se vrši v duši prevrat. Najprej se oskruni nedolžnost; vsled tega jame pešati vera; šola sama in slovstvo obujata dvome; in ker šolska vzgoja re podaja nič pozitivnega, ker se zgojilna moč vere zanemarja, duh kmalu onemore in se zatopi v poltenost. Praktični materijalizem je vže dozorel; do teoretičnega je le en korak; dovolj dobiti v roke kako knjigo, kak spis: mladenič ga požre hlastno. Volja je prej de j a n s k i onemogla pod oblastjo poltenosti, zatorej se željno sprejme vsaka teorija, ki dokazuje, da volja ni prosta, da duša ni duhovna. Tajenje duhovne duše in voljine prostosti je prvo in dandanes mej mladino viših razredov ne malo razširjeno.

S tem je seveda tesno sklenjeno tudi tajenje Boga. Večnost materije in absolutnost vesmira naravno sledi iz tajenja prostosti in duše človeške. Eno zahteva drugo, eno drugo dopolnjuje. Bog in duša sta dva vogelnika, mej katerima se giblje življenje kaker posameznega človeka tako celih narodov. Kdor taji eno, mora dosledno priti do tajenja drugega, da popolnoma vteši glas vesti.

Omenimo le še, da k dvomu o teh dveh glavnih resnicah napeljuje dandanes mladeniče šola sama. Le dve šolski knjigi vzemimo v roke. To je Lindnerjeva logika pa psihologija, kateri

ste od vlade potrjeni, da se smeti rabiti na srednjih šolah. Resnično se tudi rabiti.

V Lindnerjevi psihologiji se govori o duši človeški tako, da se mora dijaku globoko v srce zasaditi dvom o njeni enovitosti in duhovnosti. Ne sicer, da bi se duša zvala materijalna, marveč trdi se izrečno, da je „ein einfaches, vom Körper verschiedenes Wesen.“ Vender se uči, da bi se smela duša prištevati atomom. Ker se pa o atomih govori pri fiziki, kateri baje sestavljajo materijo, bo dijak nehotoma tudi o duši začel materijalistično misliti. Knjiga mu gotovo ne bo izbila teh predsodkov, ker enovitosti duše ne dokaže malo ali nič; po jasnosti hrepečenega duha odpravi s trditvijo, da se ne more o duše „weiterer Eigenart und eigentlichen Wesenheit vom Standpunkte der Erfahrung“ nič določiti. In da odžene mladeniča še od metafizike, h kateri bi se znal zateči, da bi si pojasnil in rešil vprašanje o enovitosti duše, doda popolnoma v smislu Kantove filozofije: Nadaljna izpeljavanja (s katerimi se dokaže enovitost duše) tega predmeta ne spadajo več v empirično dušeslovje, ampak v metafiziko, katera je najteži in najprepirniši del filozofije.“

Ista Lindnerjeva psihologija predava in vtemeljuje o prostosti človeške duše nazor, ki ga je rimska Stolica zavrgla kot krivega, nazor, po katerem je le nasilstvo (coactio) nasprotno prostosti. O filozofiji na naših srednjih izobraževališčih namerjamo sicer drug pot obširnije razpravljati. Naj se nam ne zameri, da smo se pri tej točki toliko mudili; smatrali smo za potrebno opozoriti na žalostno stanje, v katerem nahajamo višo izobrazbo na javnih šolah. Naj se iz tega sprevidi, ali in kako nam je potrebna apologetika, in kako zaslužno je delo, katero nam je podal dr. Lampe v svojih apologetičnih razgovorih.

* * *

Prvi zvezek svojih razgovorov je g. pisatelj naslovil: o človeku. V tem govori o duši; ne pa, da bi to vprašanje razpravljaj vsestransko marveč pojasnjuje le bolj sporne točke, o katerih se dandanes pričajo pristaši raznih naziranj. Pisatelj je imel pred vsem drugim pred očmi materijaliste; reči smemo, da apologetika o duši velja v prvi vrsti proti njim. A ravno to dela knjižico tem zanimivejšo. Pred vsem se dandanes slišijo v govori proti duhovnosti (Geistigkeit) človeške duše. Materijalističski nauk pobija g. pisatelj v prvem delu vtrjujoč, da je duša netvarinsko bitje. Nevmrljivost in prostost duše, o katerih govori potem, slediti iz njene duhovnosti.

Kaj bi rekli o dokazovanji g. apologeta? Dokazi so jasni, lahko umevni; pričajo, da pisatelj ni brezmiselno posnemal ali prepisoval iz tujih knjig, ampak da se je v predmet sam vgl-

bil; delo je proizvod lastnega mišljenja. Kdor je knjigo prebral, stala bo pred njim resnica o duhovitosti duše jasna, neovrgljiva; pisatelj mu jo je vsestransko tako vtemeljlil. ter posebno prcti vgovorom iz novejše materijalistične šole tako zavaroval, da bo moral bravec nehote pritrditi apologetovim besedam, ki piše: „pamet sama ne taji duše. ampak pamet, ki služi čutnosti.

(Dalje.)

Raznoterosti.

I.

O časopisji. *)

Naloga časopisja je: širiti resnico. Tudi časopisom moglo bi se reči, kakor aposteljem: Pojte po vsem svetu učite vse narode! razletajte se bliskoma v mesta, v vasi, širite resnico, dokler ne bode iz vseh narodov jedini veliki narod bratov spojenih po ljubezni . . . (Lavigne sermon sur la presse).

Naloga vzvišena! Toda je časopisni tisk resnica in luč?

Ne govorimo o blaznih idijotih, ki mislijo, da kar je v njih priljubljenem žurnalu, je vse od a do ž sveta resnica. Rajši se oziramo na čitatelje bolj samostojne. Mnogi si domišljajo, da, kjer ima tisk večo svobodo, je možno zvedeti resnico. Toda časopisi ne morejo in tudi včasih, ko bi mogli, ne smejo vselej povedati resnice. Prvič o rečeh političnih so nazori v prijateljskem razgovoru rečeni zelo različni od spisanih v časopisih. Nazori za javnost so vedno zahaljeni v nekatere formalitete. Mnogi pišejo ravno narobe, kakor si mislijo ali so prisiljeni pisati manj nego si mislijo. (Balmes.)

Drugič o osebah. Balmes v svoji zlata vredni knjigi: „El Criterio“ piše: Pisatelji ločijo mej možem v življeuji domačem in možem v javnosti. Drugače bi se polemika časopisna, vže tako ostra in trpka, premenila v lužo nečistote in osebnosti. Vender iz življenja zasebnega se da poznati mož, kak bode v javnosti. Misliš, da bode človek, ki se v zasebnosti ni zdržal tujega imetka, pošteno ravnal z imetkom naroda? Misliš, da bode

*) „Vlast“ VI, č. 1. Fr. Pohunek: Volné listy.

mož dosleden v principih politiških, ki nima vere, npravnosti? Ali se bode mogla vlada, kateri služi, nanj zaupno zanašati? — O teh rečeh ne povedó ničesar časopisi, ker ne morejo in ne smejo.

Ako se ne more zvedeti resnice niti iz listov, ki hočejo biti resnicoljubni, kaj porečemo še le o listih strankarskih, ki so le glasilo nekatere stranke ali samo podjetje za dobiček! Taki listi prinašajo navadno govore svojih strankarjev iz zbora deželnega ali državnega. Tu dobimo stvari in novice, katere se mnogo lepše v listih beró, nego v zbornicah slišijo. V časih gomazi po listu vse polno „izvrstno! izbornó!“ katerih ni nikdo v zbornici niti slišal niti izgovoril.

Govori njihovih nasprotnikov so pa le v osnovi in še ta je presukana in pristrižena, da ni možno dobiti resnice.

Čita-li kedo, ki ni samostojnih misli in ki ni še pogledal nekoliko za kulise časopisnih redakcij, mora biti koncem tako zmeden, da ne ve, kaj ima misliti, komu verovati. Čitanje dnevnikov je kaker se slišijo glasi, zelo škodljivo za mirni, postopni razvoj modernega človeka. Kajti:

1. Vpravitelji dnevnikov, ako nimajo dovolj gradiva, napolnijo papir, s čimer si bodi. Pišejo, da bi pridobili veliko naročnikov. Lahko primerjamo take liste krivim naočnikom, iz katerih se predmet ne kaže v pravi, temveč v krivi podobi (Cesare Cantù: „Buon senso e buon cuore“ ed. 15. p. 143.)

2. Časopisi pripravijo čitatelje o mnogo časa, katerega bi morali porabiti za potrebnejša opravila. Razven tega dobiva njih domišljija jako čudno zmes. Tam se jim kaže laž, zaslepljenost, tam greh in hudobija v grdih cunjah, tam zopet v elegantni moderni obleki, obup, beda itd. In kak je vžitek? Radovednost se nekoliko potolaži in nič drugega.

3. Časopisi obračajo čitateljevo pozornost na različne predmete. Toda od predmeta do predmeta le škakajo. Nasledek je, da takim čitateljem kmalu zamrzi vsako mišljenje in tudi berilo, pri katerem je treba misliti. To pa tudi vedó časnikarji, kajti vvodnim člankom in poučnim podlistkom posvečajo malo prostora; tem bolj pa znašajo in gromadijo novice in prigodke, romane strašno napenjave ter je prepletajo z bombastom puhlih fraz.

Po takih listih podpirana pridobila si je laž v Evropi častno mesto. Ona je sedaj velemoč. Vlada v brošurah, v časnikih, v salonih in povsod. Tepta v prah vse, kar je svetega, vzvišenega. (Eberhard)

4. Na ta način ovladajo časopisi javno mnenje in spodkopujejo lastno samostojno mišljenje. Celó liberalni dr. M. Vogler piše: „Ni več presodka samostojnega . . . Po časnikih pristudilo se je ljudem vsako težavno mišljenje in se le ponavlja ter prežvekuje, kar prinašajo časopisi. „Ein Scheinwesen, eine Verschwom-

menheit und Verlogenheit ist eingetreten“. . . . Ker so nazori politični merilo, s katerim se meri moralna cena človeka, boji se vsak javno povedati svoje mnenje. Stranke obstojajo iz nekaterih, „welche vordenken und der Menge derer, welche nicht nachdenken.“ Stranke nimajo gesla, katerega je možno naučiti se na pamet. Da bi človek dospel do politične modrosti, moral si je prej izolirati silni, samostojni značaj. Sedaj pa zadostuje „wenn man sich an die feste Mauer der Parteiweisheit zulehnt, ungefähr wie man Häuser, anstatt sie selbständig auszubauen, an die Stadtmauer lehnt. Würde man diese zerstören, so verlöre ein solches Gebäude Halt und man könnte ihm tief in das hohle Innere blicken.“ (Verwahrlos. d. moder. Charakters.)

II.

O tisku protikatoliškem.

„Signatura tiska modernega je breznačelnost (bezzasadnost); načelo mu je: ne imeti načel“ — („Vlast“ VI. č. 3.)

„Velik del časopisov je na las podoben onim nesrečnim tvorom fem. gen., ki žrtvujejo vse vsakemu, kateri plača, ali dokler ne pride drug, ki plača več“ — (l. c.)

„Nekateri časopisi“, pravi dr. Vogler, „se podobajo rastlinam tujepasnim (parasitom), ki drevesa popolnoma izsesavajo.“ — (l. c. str. 198.)

Schopenhauer pravi o žurnalistu takih listov, da je prevbog, da bi mogel biti pošten in „sein Gang und seine Methode ist: sich drehen und sich winden“ . . . svoje prepričanje tajiti, glasisi in pisati, česar sam ne veruje . . . in da potem postaja ein „rücksichtsvoller Lump“, katerega spisi so „Schreibereien, mittelst welcher der leere Kopf dem leeren Magen zu Hilfe kommen will.“ Tako Schopenhauer; toda ta mož je „neotesana pozitivna in masivna surovost“, zato ne podlagamo njegovim besedam nobene važnosti.

Bismarck pravi o žurnalistih: da so ljudje „die ihren Beruf verfehlt haben.“ — (l. c. str. 198-99)

„ — da celó naenkrat obslugujejo ne k o l i k o (različnih) listov, tako, da pišejo n. pr. zajutra — zlasti po slabi noči — ultraradikalno, po kosilu, konservativno in zvečer — le radi zamene — filosemitsko ali tudi klerikalno — kaker kdo plača“. — (l. c. str. 199.)

„Slabi tisk se iz pravila zameta tudi pri onih, za katere deluje. Je pa to pametno in spodobno? . . . Iskati . . . v laži, obrekovanji . . . bedno skorjo vsakdanjega kruha mora biti gotovo . . . trde in zoprno. . . Spoštovanje k človeški dostojnosti veli nam verovati, da bi mnogi iz njih (žurnalistov) rajši služili resnici nego laži. (Dr. Bohl)“ — (l. c. str. 200.)

III.

„Slovanskemu Svetu.“

Spomniti se ga moramo vendar. Naši bravci ne bodo več našli odslej naprej mej drugimi članki našega lista posebne rubrike z gorenjim naslovom. Zato pa naj nikar ne mislijo, da smo opustili kritiko proti „Slovanskemu Svetu“ in njegovim nazorom. Naš nasprotnik trdi sicer: „da se iz vsega našega ravnanja proti njegovemu listu kaže nekak strah, da bi čitatelji „Rimskega Katolika“ pretresali tudi kritiko „Slov. Sveta!“

No, naj se li potolaži, mi se ne damo tako brž preplašiti, niti vgnati. Vemo marveč, kako bravcem preseda suho protikritikovanje, ki sledi nasprotniku od stavka do stavka, posebno nasprotniku, ki ima tak prijeten zlog in zida take labirintske perijode, da se človeku pri branji kar omotica dela v glavi. Da bi mu sledili v tistem redu, kaker on hoče, in da bi nas vodil za vrv, kamer mu ljubo, ne more pač zahtevati. Pač pa bomo izbrali glavne točke njegove protikritike in sploh njegovega panslavističnega evangelija ter jih razpravljali ali zavračali v tistem redu, kaker bo nam vgajalo, vselej pa z ozirom na njegove trditve. Naj se le enkrat do konca izpiše. In ker nam g. nasprotnik očita, da vso svojo modrost crpamo iz nemško-židovskih listov, mu bomo kar mogoče postregli iz slovanskih izvirnikov. Sicer „Sl. Svet“ vže tretje leto nič drugega ne dela, kaker prežvekuje vsebino knjižice „Zur Steuer der Wahrheit“ Ta je njegov evangelij. Zatorej se bomo ob enem ozirali na radikalne in razkolniške ideje, katere se izražajo v tej knjižici. Seveda ne moremo vsega razpravljati v eni številki, niti v enem letniku. Dolžni pa ne bomo ostali ne ene.

V tem smislu smo prinesli ta pot tri spise. Prvi razpravlja o misijonski delavnosti ruske cerkve. Bodi ta spis objektivno, na podlagi ruskih virov izdelano pojasnjenje gorostasne trditve, katero beremo v brošuri str. 49: „Wenn endlich auch die Bekehrung im grösseren Massstabe heidnischer Völker, unter welchen die russische Kirche mit geringen Mitteln grössere Erfolge zu verzeichnen hat, als unsere mit den reichsten geistigen und materiellen Mitteln ausgestattete katholische Kirche, nicht zu gewärtigen steht: so muss doch dieses allseitige Missgeschick einen Grund haben der unmöglich in der reinen katholischen Glaubenslehre liegen, sondern lediglich in den Glauben nicht berührenden Aeusserlichkeiten liegen kann.“

Drugi spis: s Pavel o jeziku, pojasnjuje znano poglavje I. do Korinčanov, na katero se brošura in „Sl. Svet“ sklicujeta, da bi iz sv. pisma dokazala, kako nepostavno je katoliška cerkev v bogoslužje vvedla tuj jezik — latinščino.

Tretji spis: „ruski liberallec“, namerja podučiti naše brave, kako opsavičene so sumnje, katere se v raznih oblikah vračajo v „Sl. Svetu,“ češ, Rim, katoliška cerkev sovraži slovanstvo in povspešuje le romanstvo pa germanstvo; sumnje, katerim je dal oduška v stavkih, kaker n. pr.: „Leon XIII stoji pod vplivom pruskega. protestantskega Rima;“ „Rim deluje za nemško kulturo;“ „Rim, kateremu so bili Poljaki vedno zvesti, se je pomiril z neprijatelji Poljakov.“

Take in enake razprave bodo sledile tudi v prihodnjih številkah našega lista.

* *
*

Sicer je pa „Sl. Svet“ smatral za potrebno o novem letu spet povdarjati svoje stališče ter natančniše določiti nalogo, katero mu je v prihodnje rešiti. To nalogo vže poznamo, ostane ista, kaker doslej: prvič sejati mej slovenski narod nazore krive, heretične; oznanja namreč kot eden glavnih stavkov, katere hoče zagovarjati: da niža duhovščina in lajki imajo prava pri volitvah viših dostojanstvenikov, akoravno je Pij IX, kaker smo ga vže zadnjič opozorili, to trditev zavrgel za krivo, katero sta zagovarjala Luter in Kalvin. Drugič bo nadaljeval razpravljanje o slovanski liturgiji in o cirilo-metodijski cerkvi. Da rečemo z drugimi besedami: nadaljeval bo svojo nepokorščino ter javno nadalje gojil vpornost proti našim škofom, ki so v znanem pastirskem listu pred dvema letoma izrecno prepovedali javno razpravljanje tega vprašanja. Tretjič, služil bo — seveda — Rusiji. Slovence bo „temeljito“ prepričeval o „verski toleranciji“ Rusov posebno nasproti Poljakom. Dokazoval bo, da Rusi so edino „samostalen“ narod, da Srbi napredujejo edino le, ako se klanjajo Rusiji; kako je „na Bolgarskem še vedno najslabše, kjer pustolovci pozablajo onih, kateri so jih rešili izpod turškega jarma“ — namreč Rusov. Pomiloval bo Poljake. češ, oni so „samo oredje“ v rokah nasprotnikov slovanstva, „ker preganjajo vse, kar je vtrjenega iz cirilometodijske cerkve v narodu.“ Sploh — Rusija, car — summum principium, iz katerega vse, brez katerega nič, — ultimus finis, h kateremu vse. In quo vivimus, movemur et sumus.

Iz vsake vrste se bere misel: brez Rusije ni rešitve za slovansko narodnost. To misel vtepa „Sl. Svet“ Slovincem v glavo. In žalibog, da ne brezvspešno. Slišali smo, da številke „Sl. Sveta“ prinašajo v razrede na gimnaziji in dijakom vsiljujejo brezplačno; da, tudi celi letniki se jim ponujajo zastonj. Slišali smo tudi, da se mej slovensko mladino na naših srednjih in viših šolah čudovito širi rusko, panslavistično mišljenje. kaker mej italijansko mišljenje iredentovsko. Da bi se vender strože pazilo, kaj mladina bere v šoli in zunaj šole; kaj si naroča!

* *
*

Navzlic vsemu temu hoče „Sl. Svet“ vender biti še nedolžen. Drznost, s katero zagovarja svoje katolištvo, svojo lojalnost, preseza res vže vse meje. On je „storil mnogo dobrega na korist katoličanstva mej Slovenci“, tako da bi mu morali biti „hvaležni“ mi sami in ga „priporočati častiti duhovščini“! On je ortodoksen, mi smo — heretiki! Najbrže pričakuje, da bodo škofje sami našega „Katolika“ postavili na indeks, vredniku „Sl. Sveta“ pa iz Rima preskrbeli častno odliko: „defensor fidei“!

Posebno važnost daje „Sl. Svet“ svoji protikritiki proti dr. Mahničū. Ne pozabi pač v nobeni številki svojih čitateljev nanjo posebno opozoriti. Po tej veleučeni kritiki je baje „Sl. Svet“ znan po vsem nemškem katoliškem svetu; ker Dunajski „Parlamentär“ je začel kritične razprave doslovno prevajati na nemško. Le slovenski listi so se večinoma zaprisegli, da bodo o njem molčali. Zatorej pa on toliko več kriči in trobi v svet.

Res, čaka nas žalostna osoda. Ako hočemo verjeti „Sl. Svetu“, bo kmalu vsa duhovščina slovenska, slednjič sami škofi, na njegovi strani. Piše namreč:

„Kljubu slikam, ki jih je podal dr. Mahnič o „Slov. Svetu“, šteje ta mej svojimi naročniki in čitatelji duhovnike od kaplana do vključno škofovskega imena; mej enim in drugimi so svečeniški z naslovi župnikov, kanonikov in proštov. Menimo, da ti so hodili tudi po 16 let v šolo, na katera se dr. Mahnič sklicuje tako rad“

Veste pa, g. vrednik, da mej naročniki „Sl. Sveta“ je tudi dr. Mahnič (kako bi sicer mogel vedeti, kaj pišete?) — boste li tudi njega šteli mej svoje somišeljnikje?

Ve pa dobro g. vrednik „Sl. Sveta“, da smo vže dobili nekaj zaupnic od slovenske duhovščine, in da to tudi nekaj pomeni. Da, imamo jih resnično vže šestnajst — krasnih zaupnic, na katerih je podpisanih blizo 250 duhovnov slovenskih, mej njimi kaplani, župniki, kanoniki, prošti, prav tako, kaker jih našteva „Slov. Svet“ mej svojimi naročniki. Naj jo tedaj „Sl. Svet“, za katerim stoji baje celo duhovno razumnštvo s škofi vred, naj jo enkrat dožene vsaj do ene zaupnice iz katere dekanije! Da vidimo!

No pa, kdo ne pozna skromnosti „Sl. Sveta“? Poslušajmo li: „Ako poštevā dr. Mahnič zaupnice za se, bi mi take izjave od duhovske strani tudi priobčili, ko bi ne poznali terorizma privilegovanih najemnikov katoličanstva.“

Terorizem?! Pa berite „Brusa“, kako se obrekujejo in blatijo duhovni, ki se predrznejo zaupnice podpisovati „R. Katoliku.“ Ne, recite raji, kar je rekla zvita lisica, ko se je brezvspesno vspenjala po grozdji: Ni zrelo!

Pa brez vse šale! Slednji čas so začeli res župniki od vseh strani pošiljati zaupnice „Sl. Svetu“, župniki s Kranjskega, župniki s Koroškega itd. V vredništveni listnici se „Sl. Svet“ kmalu ne bo z drugim razgovarjal kaker z župniki. Ti „župniki“ dopi-

sujejo kaker najbolj v gaja „Sl. Svetu“. Bodejo jih v oči zaupnice dr. Mahnič. Eden njih trdi: „Večina duhovnikov, ki zarad nadležnosti nekaterih podpišejo, dr. Mahnič drugače ne poznajo nego po imenu.“ A glej čudo, kaker isti „župnik“ spričuje, duhovniki ne marajo za „Sl. Svet“ iz istega vzroka — „ker ga drugače ne poznajo nego po imenu“!

Toda žal, da so župniki „Slovanskega Sveta“ tako splošni in abstraktni, da bi človek dvomil, ali živijo na zemlji; ali vsaj nevidni so. Eden se skriva za N. N.; drug je „Slovenski župnik.“ Beži ga iskat! Takih zaupnic si „Sl. Svet“ skuje lahko še na tisoče.

Sicer pa nočem s tem tajiti, da bi ne mogel „Sl. Svet“ imeti tudi mej župniki ali sploh mej duhovni po Slovenskem tu pa tam katerega somišljenika . . . Takim pa — upam, da dosti jih ni — takim, in posebno še gore omenjenemu župniku (kaker se zdial s Kranjskega) N. N., ki v št. 1. „Sl. Svetu“ pošilja 9 gold. naročnine zase in za gospoda v Rimu, bi dal v resen pomislek, kako se dá spraviti v soglasje s katoliško, z duhovniško vestjo naročanje lista, ki proti izrecni prepovedi škofov razpravlja vprašanja, ki niso nikdar spadala in ne spadajo v področje lajikov in javnih političnih listov, kaker je vprašanje o liturgičnem jeziku. Škofje so vender jasno govorili v svojem listu. A duhovnom so še strogo prepovedali take liste kakerkoli podpirati, kaj pa še javno hvaliti, kaj javno priporočati! Ali ima še kak pomen prepoved „sub oboedientia canonica“?! Strašno!

Sicer piši le „Sl. Svet“ — mi bomo občinstvu slovenskemu brezobzirno razkrivali njegove namere in kazali ga svetu vedno takega, kakeršen je!

* *
*

Slednjič — v razvedrilo tistim, ki od bliže poznajo vrednika „R. Katolika“ in vedo, kako razume na kup spravljati bogastvo in zaklade, še en citat iz „Sl Sveta“, da razvidijo, kako „objektivno,“ ljubeznjivo, se polemizuje proti njemu:

„Ko se je otec slovenskih latinizatorjev predaleč zaletel in se zamotal v mreže herezije in državi opasnih načel, bila je prva njegova skrb, da bi ne izgubil „svetopisemske stolice“; to bi bila po njegovem dovolj najivnem priznanji „osodepolna (!) posledica“, posebno zdaj, „ko se mu je — hvála Bogu — plača zvišala!“ Tako človek, po vnanjem vidu čisti svetnik, takoj pokaže kozje nožke, ko opasen veter popiha mimo žepa“!!!

Z A U P N I C E.

Odkar smo zadnjič izdali svoj list, nam je spet došlo več zaupnic iz vseh krajev slovenske domovine. Krepko se je spet oglasila vrla kranjska duhovščina pa tudi slovenski Štajer in Trst sta se nas takrat spominjala. Te izjave nas močno veselijo in nas tolažijo mej tolikimi napadi, katere moramo prestajati od nasprotni strani. Zaupnice nam pričajo, da katoliško načelo, katero zagovarjamo, čedalje bolj prodira mej slovenskim razumništvom. Daj Bog, da nas to načelo tesno, nerazdružljivo zedini, da bomo stali vsi kot en mož na straži proti pogubnemu liberalizmu, ki žuga od vseh strani poplaviti našo ljubo domovino. Te zaupnice naj pa tudi podučijo naše nasprotnike, da vsi njih naperi in nedostojna kritika proti nam ne zdajo nič: število naših somišljenikov, odločnih katoličanov se množi, duhovi se ločujejo. S kričanjem nas ne bodo preprašili, vgnali tudi ne.

Vsem svojim čestiteljem pa izrekamo tu še enkrat svojo najtoplejšo zahvalo. Poživi jih Bog, da krepko in nevstrašno spoznavajo edino zveličavno katoliško resnico!

Zaupnice sledijo v istem redu, kaker so se nam poslale.

I.

Prečastitemu gospodu dr. Ant. Mahnič-u,
prof. bog. v Gorici.

Sprejmite, velenčeni gospod doktor, kaker od mnogih drugih sobratov, tako tudi od nas podpisanih duhovnikov ribniške in kočevske dekanije tem potom zagotovito, da se z nazoni, katere tako bistroumno in brez strahu vže več kaker leto dni zagovarjate v svojem izvrstno vredovanem „Rimskem Katotiku“, popolno strinjamo.

Naj je to naše priznanje Vašim mnogobrojnim nasprotnikom nov dokaz, da v svojem boji za prava katoliška načela niste osamljeni, temveč da imate večino slovenske duhovščine in z njo vred nepopačen in veren narod slovenski za seboj.

Vašemu Visokočastju naj bi pa bilo naše priznanje v spodbudo, da v svojem delu in naporu ne omagate, marveč i nadalje tako krepko branite zastavo našo z geslom: Vse za dom in vero!

Z izrazom najodl. spoštovanja smo Vašemu Visokočastju polno vdani podpisani:

Ribnica 12. novembra 1889.

Martin Skubic,
župnik in dekan.

Josip Kresé,
dekan.

Sledi še štirinajst podpisov.

II.

Velečastiti gospod doktor!

Čudno je skorej, da Slovenci do zdaj nismo imeli filozofično-teologičnega lista. akoravno nam ni manjkalo mož za to sposobnih. Bilo nam je pa tudi vže takega lista silno treba; ker tudi pri sicer vernih Slovencih se je laži liberalizem in indiferentizem v verskih rečeh precej vgnjezdil in narodnostna ideja, ki vže drugod nadvladuje, hoče tudi pri nas požreti vsako drugo boljšo in tudi versko idejo. Vi, veleč. gosp. doktor, ste krepko zavihteli meč resnice nad temi sovražniki, ki stavijo narodnost nad Boga in vero in ki hočejo vzeti ali kratiti vernemu slovenskemu ljudstvu njegov največi zaklad — sv. katoliško vero.

Hvala in slava Vam zato, veleč. gosp. doktor! Le hlabro naprej, mi smo z Vami!

V Mariboru dne 12. novembra 1889.

Duhovniki mariborski:

Jurij Matiašič,
stolni prošt.

Ignac Orožen,
stolni dekan.

Franc Kosar,
hiš. pralat Nj. svet., korar.

Lavrencij Herg,
Krištof Kanduth,
Franc Ogradi,
Dr. Ivan Križanič,
kanoniki.

Dr. Jožef Pajek,
Franc Janežič,
Franc Brelih,
profesorji na sred. šol.

Karol Hribovšek,
špiritual.

Dr. Ivan Mlaker, dr. Franc Feuš, Franc Dovnik,
Jožef Zidanšek, dr. Martin Matek,
profesorji bogoslovja.

Jožef Majcen,
kn. šk. dv. kaplan.

Drd. Alojz Meško,
korvikar.

Anton Borsečnik,
stolni vikar.

Jakob Kavčič,
korvikar.

Franc Heber,
stolni kaptan.

Martin Jurkovič,
kaplan.

III.

Prečastiti gospod doktor!

Veleučeni gospod profesor!

Vdano podpisani duhovni Semiške dekanije štejejo si v čast in dolžnost Vam, prečastiti gospod doktor, izraziti svoje popolno zaupanje, v katerem se strinjajo z nazori Vašimi. Da je v njih

resnica, pričuje najbolje liberalna kritika s svojim smešnim, zlobnim in podlim pisanjem.

Bog blagoslovi Vas, veleučeni gospod profesor, in delovanje Vaše v blagor katoliški stvari in narodu našemu!

Semič 14. novembra 1889.

Anton Aleš,
dekan v Semiči.

Sledi še devetnajst podpisov.

IV.

Visoko častiti gospod profesor!

Veleučeni gospod doktor!

Podpisani duhovniki Rádoljške dekanije se veselé Vašega možatega in prostodušnega postopanja, po katerem s pravo lučjo osvetljuje v „Rimskem Katoliku“ razna zakotja zavrženega liberalizma ter z izvanredno doslednostjo zasledujete njegova odkladišča v nekih slokah našega mladoslovenskega slovstva. Kaj stvarnega Vam odgovoriti, se to poslednje vedno skrbno izogiblje, ker vsa polemika prizadetih liberalnih listov proti „Rimskemu Katoliku“ zibala se je do zdaj večinoma le v nekoliko malovrednih psovkah, naperjenih proti Vaši spoštovani osebi, — katere pa se ve da niso mogle omazati V a s, marveč li dotičnike same. — Brez dokaza ter s puhlimi ali ogerdivnimi frazami neljubo osebo napadati, ni lastno bla g e m u s r c u, nasprotno kaže se ravno v takem početji neka duševna skrnoba, razširjajoča moralno kužljivost krog sebe. Vsakemu trezno mislečemu je vže iz same te okoliščine jasno, kje je č i s t z n a č a j i n n a m e n, ter tudi, kje s a m o p r i d n o s t i n k r t o v o d e l o v a n j e. Ako se bo vže skoraj tudi pri nas duševno ozračje bolj in bolj sčistilo, bo to zraven Božje pomoči osobito V a š a zasluga, gospod doktor! Zato Vam v imenu vere in resnice, v imenu sebi v duhovno skrb izročnega vernega slovenskega naroda, katerega ljubimo in hočemo tudi v prihodnje, a vender vsikdar prav ljubiti, izrekamo za Vaše trudopolno prizadevanje na slovstvenem polji tem potom pristrčno zahvalo.

Bog blagoslovi Vas in narod, za katerega pristni blagor se žrtvujete!

V Gradu dne 15. novembra 1889.

Josip Razboršek,
župnik in dekan v Gradu.

Sledi še štiri in dvajset podpisov.

V.

Velečastitemu gospodu dr. Ant. Mahnič-u,
prof. bog. itd. v Gorici.

Velečastiti gospod doktor!

Vi se cerkvenemu za naš verni narod pogubljivemu pisarjenju duhovito in pogumno zoperstavljate braneč v „Rimskem Katoliku“ nepokvarjeni nauk Kristusov in njegovo sv. cerkev. Sprejmite zato zahvalo in častitanja od podpisanih sobratov zbranih pri 2. pastoralni konferenciji v Solkan-u dne 28. novembra 1889.

Košuta,
dekan.

Sledi še ednajst podpisov.

VI.

Visoko častiti gospod profesor, veleučeni
gospod doktor!

Prečastitim gospodom prelatom in velečastitim gospodom duhovnom, ki so Vam zaradi Vašega „Rimsk. Katolika“ vže poslali krasne zaupnice, se radostno pridružimo podpisani duhovni Kranjskega dekanata.

Pred vsem drugim se Vam najtoplejše zahvalujemo za Vaš nevmorni trud in Vašo nepremagljivo srčnost, s katero neprestrašeno odkrivate zapeljive, krivoverske in framasonske zmote mladoslovenskega slovstva in časništva in škodljive smotre nekaterih društev, ter kažete nazore, ki so čisto cerkveni in katoliški. Za tega voljo se popolnoma strinjamo z Vašimi nazori, želeč, naj Vas Bog podpira in blagoslavlja pri Vašem težavnem delovanju, in Vas kdaj toliko obilniše poplača za Vaš trud, kolikor več zaničevanja in zasmehovanja morate povzivati od svojih nasprotnikov.

V Predosljih dne 5. decembra 1889.

Jos. Kerčon

župnik,
knezo-škof. svétnik.

Sledi še eden in trideset podpisov.

VII.

Velečastitemu gospodu dr. Antonu Mahnič-u,
profesorju bogoslovja etc. v Gorici.

Prvoboritelju na modroslovnem polji v slovenskem jeziku po edino pravih načelih svete nam katoliške vere proti pogubljivemu liberalizmu, ki se razodeva žalibog tudi v nekaterih slovenskih političnih in leposlovnih listih, iz srca čestitajo podpisani duhovniki dekanije Općina pri Trstu želeči, da bi velečastni list „Rimski Katolik“ mnogo dobrega sadu obrodil v narodu slovenskem braneč mu najdragocenejšo svetinjo, sveto katoliško vero. Crescat! floreat!

Dekanijski vrad Općina dne 9. decembra 1889.

Franc Čebular,

župnik dekan, č. kanonik.

Sledi še šest podpisov.

VIII.

Prečastiti gospod doktor!

Podpisana duhovščina dekanije Vrhniške radostno prebéra v „Rimskem Katoliku“ dostojno, možato, temeljito in jedrnato zavračanje napadov na resnice naše sv. vere in nje običaje, ki jih z novoskovanimi, gnjusnimi psovkami in zmotami grdiijo in kvarijo nepoklicani in predrzni sedanji liberalci, novi profesorji tužne izobraženosti, katero vsiljujejo v svojih spisih in časnikih slovenskemu ljudstvu.

Pogum Vaš, izvirajoč iz trdne učenosti, in oprt na sv. verske zakone, pa nas spodbuja in z neomahljivim upanjem napolnjuje, da napadniki na sv. cerkev, priporočevalci krivih ver, bodisi naravnost ali z prikrito besedo, bodo gotovo kmalo premagani, kaker so bili vselej premagani njih predniki žalostnega spomina, katerih zmote in kriva pota nasledujejo ti novošegni oznanjevalci liberalne kulture.

Pomoč Božja bodi z Vami!

Dekanija Vrhniška v Ljubljanski škofiji 22. decembra 1889.

Župnija Vrhnika

Janez Koprivnikar,

župnik in dekan.

Sledi še sedemnajst podpisov.

Na znanje.

„Rimski Katolik“ izhaja štirikrat na leto, in sicer: koncem januarija, aprila, julija in oktobra. Vsak zvezek obsega vsaj 96 strani.

Rokopise sprejema vredništvo: dr. Anton Mahnič, profesor bogoslovja v Gorici.

Opravništvo lista: „Katoliška Bukvarna“ v Ljubljani. Ista bukvarna sprejema naročbo in naročnino. Le naročniki v Gorici naročajo list pri vredništvu.

Posamezne zvezke prodaja po 50 novcev: v Gorici „Coppag in Skrt“, v Ljubljani „Katoliška Bukvarna“.

Naznanjamo tudi, da se dobivajo v Ljubljani še vsi zvezki prvega letnika: pozamezni po 50 novcev, cel letnik pa 3 goldinarje.

Liberalna kritika

proti

„Rimskemu Katoliku“ in njegovemu vredniku.

«Edinost»:

«Veseli nas, da imamo v Gorici slovenskega papeža, ker nam ne bode več treba v Rim hoditi po »dišpenze«. — Pa kdo je ta papež? — Zaupnice v «Rimskem Katoliku», katere so podpisane od samih kardinalov, povzdignile so dr. Mahniča na »katedro nezmotljivosti«, ki le papežu pristuje. Isti je obsodil Ljubljanskega škofa in druge kot liberalce.» . . .

«Neki filozof trdi, da nespametneži imajo srce v ustih . . . Strastne razprave, pretirano sklepanje, razmotrovanje, tesnosrčnost, pedantnost, dlakocepljenje, sumničenje, slabomišljenje, obrekovanje itd. g. dr. Mahniča in njegovega «Rimskega Katolika».

«Naš rojak veleč. gosp. dr. Mahnič krenol je lutrovim potom. . . . «Naš dekanat je pri zadnji konferenci podpisal zaupnico dru. Mahniču. Po mojem in več družih mnenji je ta zaupnica — nezaupnica sami duhovščini».

«Dr. Mahnič, čigar obzorje ne sega skozi njegovo celico, temveč se giblje mej štirimi tesnimi zidovi . . . čigar očito črnogledje in duhomorna kritika hoče vse pokončati ter na podrtjih samooblastno vladati in kaznovati.»

«Slovenski Narod»:

«Mi se s prismođarijami, katere kuha goriški »rimski katolik«, nismo radi nikdar pečali . . . Tega moramo zatreti kaker gada. . . . Dr. Mahnič je odkril svojo ovčjo kožo, ter nam pokazal risa, ki tiči v njem. . . . Oseba, ki je nekđaj s svojimi kozolci, katere je preobračala po svojem «Rimskem Katoliku», razveseljevala nas Slovence . . . So nestrpljivi in ošabni, kot je profesor v Goriškem malem semenišči . . . Prerok Goriški nam je svoj koran globokeje odprl . . . Srce tako ostudno, kaker se je zdaj pokazalo dr. Mahniču . . . Vrzite ga skoz vrata . . . Izdajalec slovenskega naroda . . . ki služi vsaki pošteni družbi v sramoto in gnjus.»

«B r u s »:

«Dr. Mahnič, potomec onega svetopisemskega Malhusa, kateremu je sv. Peter žal, samo eno uho odsekal» . . .

«Tretji »punctum saliens« pa je notica v »Slovinci«, da je ribniška duhovščina poslala dr. Mahniča zaupnico. Ta vest, objavljena po kompromisu, je vdarec v obraz. Nihče drug nego Mahnič je bil prvi povod našemu sporu. Vi ga pa sedaj po sklenjenem kompromisu še proslavljate! Takim zaupnicam nasproti skrhajo se vsi kompromisi» . . .

«Iz Babne gorice se piše: Izanski gospod župnik . . . kolportuje baš te dni zaupnico dr. Mahniča pri svojih tovariših . . . V ostalem pa še nismo gotovi, bi li ne sodilo, na »Mahničev grob« položiti tudi »krvavo stegno« in čepice onih nemških buršev, katere je s tolikim oduševljenjem proslavljajl za »mučenike svete vere.»

Zahvala in naznanilo

Zahvaljujé se za dosedanjo podporo in naklonjenost, naznanjam p. n. občinstvu, da sem svoje literarno podjetje, znano pod imenom

„*Rimski Katolik*“,

prekrstil, in se bode odslej imenovalo

„*Literarna Klavnica*“.

To ime je blagglasneje in prikladneje. V »Literarni Klavnici« prodajal bom, kakor doslej, »krvava stegna in do tretjine prizezane ženske jezike«.

Tudi imam vedno v zalogi nekoliko obrabljjenih »natezalnic«.

S prošnjo za nadaljno zaupanje priporoča se slavnemu občinstvu

dr. Anton Mahnič,

profesor dodatkologije in posestnik

»krvavega stegna«.

Telegram »Brusu«:

«Gorica: Sinočna plesna vaja v čitalnici jako slabo obiskana, nežni spol malone popolnoma manjkal. Čez dan po mestu raznesena govorica, da pride dr. Hodulja v čitalnico rezat ženske jezike. Iz strahu gospodične in gospe izostale. Za prihodnjo plesno vajo naročena močna straža, da »krvavo stegno« ne zleze v dvorano.»

»Slovanski Svet«:

»Noben list, ki deluje v zmislu največih slovenskih nasprotnikov in sovragov vsega Slovanstva, pa tudi Avstrije, ne more pisati za te nasprotnike in sovrage vgodnije nego »Rimski Katolik«, ker ta list pobija vse, kar zagovarjamo mi . . .

Ali imamo opraviti z zaresnim pisateljem ali pa s kom, ki hoče z nam vganjati burke? Ako hoče dr. Mahnič, da ga bomo poštevati zaresnim, ga mi z vso zaresnostjo pozivljemo javno, da nas naznani in zatoži naravnost pri Nj. Vzv. knezo-nadškofu goriškem . . . ako je preverjen, da smo mi heretiki» . . .

»Slovanski Svet« je, kakor menimo, storil mnogo dobrega na korist katoličanstva mej Slovinci, in nadejamo se, da se je pred vsem dr. Mahnič, katerega je morala stvar zanimati najboljše, naučil mnogo iz pojasnil »Sl. Sveta« . . . Mi smo pred vsem menili, da on in »Slovenec« bosta »Slov. Svetu« priporočala čustiti duhovščini do visokih cerkvenih dostojanstvenikov, temu listu želela dolgo življenje, ne pa ga zavratno v interesu tujih držav napadala . . . Pa vidi se, da nehvaležnost je plačilo tudi privilegovano pobožnega sveta» . . .

»Zdaj pa naši slov. kat. listi . . . da bi boljše vstregli našim ljudem v Velikonemčiji — pravo manjšo razodevajo v psovanji Rusije . . . Nadkritjujejo še nesramno lažjive nemško-židovske liste . . . Poljako-nemško-židovska nesramna laž in zloba . . . »Rimski Katolik«, ki spada še posebe v isto rubriko . . . Od mnogih strani so se nam izrazili, da pri takem neslovanskem počenjanji morajo biti tudi osebni, jako sebični namení, s ciljem, da bi se dotičniki pospelí morda celo do stopinj, na katerih je infula poseben znak dostojanstva . . . Sicer se tolažimo, da se bliža čas, ko v obče sprevidi narod, kje so dejanski »veleizdajniki« naroda in obsežnije skupne domovine» . . .

»Dr. Mahnič se je dotaknil mnogo točk, o katerih sam nima pravega pojma, in bi bilf njegovi nazori naravnost škodljivi katoliški cerkvi, ako bi se razširjali. V svoji nevednosti in strastnosti ponižuje višo in nižo duhovščino . . . »Slovanski Svet«, to na vse strani nezavisno glasilo slovenske inteligencije» . . .